زنجیرە ڕێنماییەکانی ڕێگای ڕاست
(٣٤)

پوختەیەک لە بیروباوەڕی ئیسلامەتی

نووسینی : شێخ محمدصالح العثیمین

وەرگێڕانی: مامۆستا محمد عبدالرحمن لطیف
وتار خوێنی مزگەوتی (عەلی کوڕی ئەبوطالب)

چاپی سێیەم
١٤٣١کۆچی

ـ.ـەی ڕێنماییەکانی ڕێگای ڕاست
(٣٤)

پوختەیەك
لە
ـیروباوەڕی ئیسلامەتی

(نبذة في العقيدة الإسلامية)

نووسینی : شێخ محمد صالح العثیمین

وەرگێڕانی : مامۆستا محمد عبد الرحمن لطیف
وتارخوێنی مزگەوتی (شێخ إبراهیم) / کەلار

چاپی چوارەم
١٤٣١ کۆچی

ناوی کتێب : **پوختەیەك لە بیروباوەڕی ئیسلامەتی**

ناوی نووسەر : شێخ محمد صالح العثیمین .

ناوی وەرگێڕ : محمد عبد الرحمن لطیف .

ژمارەی سپاردن : ژمارە (٢٤٦)ی سالی (٢٠٠٢) پێ دراوە لە ـەن

وەزارەتی ڕۆشنبیری حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە .

زنجیرە : زنجیرەی (٣٤) سی و چوارەم لە زنجیرەی ڕێنماییەکانی ڕێگای ڕاست .

نۆرە و سالی چاپ : چوارەم ـ (١٤٣١ هـ / ٢٠١٠) .

چاپ خانە : چاپەمەنی زانا / سلێمانی .

بنکەی بلاوکردنەوە : کتێبخانەی سوننە ــ سلێمانی .

کتێبخانەی پێشین ــ هەولێر .

کتێبخانەی زانستی بەسوود ــ کەلار .

کتێبخانەی سیما ــ چەمچەمال .

لە بلاوکراوەکانی
کتێبخانەی زانستی بەسوود / کەلار

قال الإمام الشافعي رحمهُ الله :

كُلُّ العُلومِ سِوَى القُرآنِ مَشغَلَة ... إلاَّ الحَدِيثَ وإلاَّ الفقهَ في الدِّينِ

العِلمُ ما كانَ فيهِ قال حَدَّثَنا ... وما سِوَى ذَاكَ وسواسُ الشَّياطينِ

پێشەکی وەرگێڕ

خوێنەری بەڕێز : ناوەڕۆکی ئەم کتێبە بریتی‌یە لە هەندێك زانیاری سەرەتایی زۆر گرنگ سەبارەت بە (بیروباوەڕی ڕاستی ئیسلام : بیروباوەڕی ئەهلی سوننە و جەماعە) کە بە بەڵگەی ئایەتەکانی قورئانی پیرۆز و فەرموودە صەحیحەکانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) پشتڕاستکراونەتەوە بە شێوازێکی زۆر پوخت و ئاسان .

بۆیە بە پێویستم زانی وەریبگێڕمە سەر زمانی کوردی بۆ ئەوەی ببێت بە دەروازەیەك بۆ ئەو کەسانەی کە دەیانەوێت ئاشنا ببن بە بابەتەکانی بیروباوەڕی ڕەسەنی ئیسلامەتی کە بە هۆی لادان و چەواشەکاری و لاسایی کردنەوەی کوێرانە و بێئاگایی زۆرێك لە خەڵك غەریب و نامۆ بووە لە نێو کۆمەڵگای موسڵمانانیدا بە گشتی !

وە بە باشی دەزانم لەم پێشەکی‌یەدا سێ خاڵت بۆ ڕوونبکەمەوە :

یەکەم : پێناسەی بیروباوەڕ (**العقيدة**) کە بریتی‌یە لە :

زانیاری بە حوکمە شەرعی‌یە گرێدراوەکان لە دڵدا کە وەرگیراون لە قورئان و فەرموودە صەحیحەکانی پێغەمبەر (ﷺ) بە تێگەیشتنی سەلەفی صالح .. وەك باوەڕبوون بە خوا و فریشتەکانی و کتێبەکانی و پێغەمبەرانی و بە ڕۆژی دوایی و بە قەدەر خێر و شەڕی ، هەروەها باوەڕبوون بە هەموو بوارەکانی غەیب .. و ڕەتکردنەوە و بەرپەرچدانەوەی بیدعە و شوبهات و بیروباوەڕە پووچەڵەکان .

کەواتە بیروباوەڕ ـ لای ئەهلی سوننە ـ بەو زانیاری‌یە ڕاستانە دەوترێت کە لە دڵدا جێگیربوون و دڵی لە سەر گرێدراوە و قەبوڵی گومان ناکەن .

دووەم : سەرچاوەی وەرگرتنی بیروباوەڕ کە بریتی‌یە لە :

ئایەتەکانی قورئان و فەرموودە صەحیحەکانی پێغەمبەر (ﷺ) بە تێگەیشتنی سەلەفی صالح و پێشەوایانی ئوممەت .

ئەمەیە سەرچاوەی وەرگرتنی بیروباوەڕی ڕاست و ڕەسەنی ئیسلامەتی ، جا هەر کەسێك لە هەر کات و شوێنێك بێت بیروباوەڕی لەم سەرچاوەیەوە وەرنەگرێت ئەوا دووچاری لادان (انحراف) و گومڕابوون (ضَلال) و تیاچوون (هَلاك) دەبێت ، پەنا بە خوا .

سێیەم : هەر زانیارییەك کە لە پەراوێزی ئەم کتێبەدا نووسراوە ئەوە لە لایەن وەرگێڕەوەیە بە مەبەستی ڕوونکردنەوە و زانیاری زیاتر بۆ خوێنەر خراونەتە سەری .

داواکارم لە خوای پەروەردگار لە سەر بیروباوەڕی ڕاست و دروستی ئیسلام دامەزراومان بکات تاوەکو مردن و پاشان لە سەری حەشرمان بکات لە گەڵ پێغەمبەران و پیاوچاکان و پێشەوایانی ئوممەت و زانایانی ڕەسەنی ئیسلام ...

وەرگێڕ :
محمد عبد الرحمن لطيف
کوردستان / کەلار
(٠٧٧٠١٩٨٨٦٢٣)

پێشەکی دانەر :

إنَّ الحَمْدَ لله نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِيْنُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَتُوبُ إِلَيْه ، وَنَعُوْذُ بِالله مِن شُرُوْرِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا ، مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلا هَادِيَ لَهُ .

وَأَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لا شَرِيْكَ لَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ ، صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلـــهِ وَأَصْحَابِهِ وَمَنْ تَبِعَهُمْ بِإِحسَانٍ وَسَلَّمَ تَسْلِمَاً .

أَمَّا بَعْدُ :

بەڕاستی **(زانستی یەکخواپەرستی / علم التوحید)** بەڕێزترینی زانستەکانە و لە هەموویشیان پایەدارترە و فێربوون و گەڕان بەدوایدا لە زانستەکانی تر پێویست و واجب ترە ، چونکە **(زانستی یەکخواپەرستی)** بریتی‌یە لە بوونی زانیاری بە خوای گەورە و ناو و سیفەتەکانی و مافەکانی بە سەر بەندەکانیەوە ، وە کلیلی ڕێگای بەرەو لای خوا چوونە ، وە بنچینە و بنەوای شەریعەتەکانیەتی .

لە بەر ئەمە هەموو پێغەمبەران کۆبوون لە سەر بانگەوازکردن بۆ **(یەکخواپەرستی / التوحید)** ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ مِن رَّسُولٍ إِلَّا نُوحِيٓ إِلَيۡهِ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱعۡبُدُونِ ﴿٢٥﴾﴾ [سورة الأنبياء] .

واتە : **هیچ پێغەمبەرێکمان لە پێش تۆ نە ناردووە ئیللا وەحیمان بۆ ناردووە کەوا هیچ پەرستراوێك نی‌یە شایستەی پەرستن بێت جگە لە من نەبێت بۆیە تەنها من بپەرستن .**

وە خوای پایەبەرز شایەتی داوە بە تاك و تەنهایی خۆی ، هەروەها فریشتەکانی و زانایانیشی کردووە بە شاهید لە سەر ئەمە ، خوای گەورە

فەرموویەتی : ﴿ شَهِدَ ٱللَّهُ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَأُو۟لُوا۟ ٱلْعِلْمِ قَآئِمًۢا بِٱلْقِسْطِ ۚ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿١٨﴾ ﴾ [آل عمران] .

واتە : خوا شایەتی داوە بەوەی کەوا هیچ پەرستراوێك نیيە شایستەی پەرستن بێت تەنها ئەو نەبێت هەروەها فریشتەکان و زانایانیش شایەتیەکی ڕاوەستاو لە سەر دادپەروەریان داوە ، هیچ پەرستراوێك نیيە شایستەی پەرستن بێت تەنها ئەو نەبێت خوا دەسەڵاتدار و دانایە .

جا لە بەر ئەوەی پلە و بایەخی (**یەکخواپەرستی**) ئاوەهایە پێویستە لە سەر هەموو موسڵمانێك کەوا گرنگی و بایەخی پێبدات بە فێربوونی و فێرکردنی و تێفکران تێیدا و باوەڕ پێبوونی بۆ ئەوەی دین و ئاینەکەی بنیات بنێت لە سەر بنەمایەکی ڕاست و دڵنیا و ئارام و ملکەچبوون ، وە بەختەوەر و دڵشاد بێت بە بەروبووم و دەرئەنجامەکانی .

دانەر

ئاینی ئیسلام

ئاینی ئیسلام : ئەو ئاینەیە كەوا خوا پێغەمبەر (موحەمەدی ﷺ) پێ ناردووە ، و هەموو ئاینەكانی پێكۆتایی هێناوە ، و كاملی كردووە بۆ بەندەكانی و نیعمەتی خۆیی پێ تەواو كردووە بە سەریاندا ، ڕازیش بووە ببێت بە ئاینیان ، وە لە هیچ كەسێك هیچ ئاینێكی تر قەبوڵ ناكات جگە لە ئاینی ئیسلام نەبێت .

خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ ٱللَّهِ وَخَاتَمَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾ ﴾ [الأحزاب] .

واتە : موحەمەد باوكی هیچ یەكێك لە پیاوانی ئێوە نەبووە بەڵكو پێغەمبەری خوایە و كۆتاهێنەری پێغەمبەرانە ، و خوا زانیاری بە هەموو شتێك هەیە .

وە فەرموویەتی : ﴿ ٱلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِى وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلْإِسْلَٰمَ دِينًا ۚ ﴿٣﴾ ﴾ [المائدة] .

واتە : ئەمڕۆ من دینەكەتانم بۆ كامڵ كرد و نیعمەتی خۆمم بە تەواوی دابەسەرتانا و بە ئیسلامیش ڕازی بووم ببێت بە دین و ئاینتان .

وە فەرموویەتی : ﴿ إِنَّ ٱلدِّينَ عِندَ ٱللَّهِ ٱلْإِسْلَٰمُ ۗ ﴿١٩﴾ ﴾ [آل عمران] .

واتە : بەڕاستی ئاین لە لای خوا بریتییە لە ئیسلام .

وە فەرموویەتی : ﴿ وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ ٱلْإِسْلَٰمِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِى ٱلْءَاخِرَةِ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٨٥﴾ ﴾ [آل عمران] .

واتە : هەر كەسێك بەدوای هەر ئاینێكی تردا بگەڕێت جگە لە ئیسلام

ئـەوا لێـی قـەبوڵ ناكرێـت و ئـەو كەسـەش لـە ڕۆژی دوایـدا لـە دۆڕاو و زەرەرمەندانە .

وە خوای پایەبەرز لە سەر هەموو خەڵكی فەرز كردووە كەوا دینداری بۆ بكەن بە پێی ئاینی ئیسلام ، بۆیە قسە لە گەڵ پێغەمبەرەكەیدا (ﷺ) دەكات و دەفەرموێت : ﴿ قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا ٱلَّذِى لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْىِۦ وَيُمِيتُ فَـَٔامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِ ٱلنَّبِىِّ ٱلْأُمِّىِّ ٱلَّذِى يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَكَلِمَٰتِهِۦ وَٱتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ (١٥٨) ﴾ [الأعراف] .

واتە : ئەی پێغەمبەر بڵێ ئەی خەڵكینە من پێغەمبەری خوام بۆ ئێوە هەر هەمووتان ئەو خوایەی كەوا موڵكی ئاسمانەكان و زەوی هی ئەوە هیچ پەرستراوێك نییە شایستەی پەرستن بێت تەنها ئەو نەبێت مردوو زیندوو دەكاتەوە و زیندوویش دەمرێنێت لە بەر ئەمە باوەڕ بێنن بە خوا و پێغەمبەرە هەواڵپێدراوە نەخوێندەوارەكەی كەوا باوەڕی هەیە بە خوا و وتەكانی و ئێوەش شوێنی بكەون بەڵكو هیدایەت دراوین .

وە لە (صحيح مُسلم)دا هاتووە (أبـو هريـرة ﷺ) لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) دەگێڕێتەوە كەوا فەرموویەتی : «وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لاَ يَسْمَعُ بِي أَحَدٌ مِنْ هَذِهِ الأُمَّةِ يَهُودِيٌّ وَلاَ نَصْرَانِيٌّ ثُمَّ يَمُوتُ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ إِلاَّ كَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ»[1].

واتە : سوێند بەو خوایەی كە گیانی منی بەدەستە هیچ كەسێك نییە لەم ئوممەتەدا هاتنی من ببیسێت (واتە ئاینی ئیسلامی پێبگات) : جوولەكە بێت یاخود گاور ئەنجا بمرێت و باوەڕی بەو ئاینە نەهێنابێت كەوا منی پێ

---

[1] رواه مسلم ، كتاب الإيمان ، باب وجوب الإيمان برسالة نبينا محمد ﷺ رقم : (٣٨٤) .

نێردراوە ئیللا ئەو کەسە دەبێتە خەڵکی ئاگری دۆزەخ .

وە باوەڕ بوون پێی بریتی‌یە لە : بەڕاست زانینی ئەو ئاینەی کە پێی هاتووە لە گەڵ قەبوڵ کردن و ملکەچ بووندا ، نەك تەنها بەڕاست زانین ، لەبەر ئەمە (أبو طالب)ی مامی پێغەمبەر (ﷺ) باوەڕدار نەبوو بە پێغەمبەر (ﷺ) لە گەڵ بەڕاست زانینی ئەو ئاینەش کە پێی هاتبوو ، وە لە گەڵ شایەتی دانیشی بەوەی کەوا باشترینی ئاینەکانە .

وە ئاینی ئیسلام : هەموو ئەو بەرژەوەندیانەی تێدایە کەوا لە ئاینەکانی پێشوودا هەبووە ، لە گەڵ ئەوەشدا ئەو تایبەتمەندی و چاکەیەی تێدایە کەوا شیاو و گونجاوە بۆ هەموو کات و شوێن و ئوممەتێك ، خوای گەورە بە پێغەمبەرەکەی (ﷺ) دەفەرموێت : ﴿ وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ ﴿٤٨﴾ ﴾ [المائدة] .

واتە : ئێمە قورئانمان دابەزاندووە بۆ تۆ بە حەق و ئەو کتێبانەی پێش خۆی بەڕاست دەخاتەوە و هەموو ئەو بەرژەوەندیانەشی تێدایە کەوا لە کتێبەکانی پێشوودا هەبووە و زاڵیشە بەسەر هەموویاندا .

وە مەبەست لە شیاوێتی ئاینی ئیسلام بۆ هەموو کات و شوێن و ئوممەتێك ئەوەیە کەوا دەست گرتن بە ئاینی ئیسلامەوە بەرژەوەندیەکانی ئوممەت ڕەد ناکاتەوە لە هەر کات و شوێنێکدا بێت ، بەڵکو چاکێتی ئوممەتی پێوە بەندە ، وە ئەمەش ئەوە ناگەیەنێت کەوا ئیسلام ملکەچە بۆ هەموو کات و شوێن و ئوممەتێك هەروەکو هەندێك لە خەڵك دەیانەوێت .

ئاینی ئیسلام : ئاینی حەق و ڕاستی‌یە کەوا ئەگەر هەر کەسێك بەڕاستی دەستی پێوەبگرێت ئەوا خوا ئەوەی بۆ مسۆگەر دەکات کەوا سەری بخات و

زاڵی بکات بەسەر جگە لە خۆیدا ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ هُوَ الَّذِيَ أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾ ﴾ [الصف] .

واتە : ئەو خوایەی کەوا پێغەمبەرەکەی ناردووە بە هیدایەت (زانستی بەسوود) و دینی حەق (کردەوەی چاك) بۆ ئەوەی سەری خات بە سەر هەموو ئاینەکاندا ئەگەر چی هاوەڵبڕیاردەرەکانیش پێیان ناخۆش بێت .

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٥٥﴾ ﴾ [النور] .

واتە : خوا بەڵێنی داوە بەو کەسانەی کە باوەڕیان هێناوە و کردەوەی چاکە ئەنجام دەدەن کەوا جێنشینیان بکات لە زەویدا هەروەکو چۆن ئەوانەی پێش ئەوانی جێنشین کرد ، وە ئەو ئاینەشیان بۆ جێگیر و بەرقەرار کات کەوا پێی ڕازی بووە بۆیان و ترسەکەشیان بۆ بگۆڕێتەوە بە ئەمن و ئاسایش بوون بۆ ئەوەی من بە تەنها بپەرستن و بە هیچ شتێك هاوەڵ و شیرك ئەنجام نەدەن بۆم ، وە هەر کەسێك لە دوای ئەوە بێباوەڕی بکات ئەوا ئەوانە فاسق و لە ڕێدەرچوون .

وە **ئاینی ئیسلام : بیروباوەڕ و شەریعەتە** (واتە : لە گەڵ ئەوەدا کە بیروباوەڕە لە هەمان کاتدا دەستوری بەڕێوەبردنی ژیانیشە) ، وە کامڵیشە لە بیروباوەڕ و هەموو بڕیارەکانیدا :

١ ـ فەرمان دەکات بە یەکتاپەرستی خوای گەورە ، وە ڕێگری دەکات لە شیرك و هاوەڵبڕیاردان بۆ خوا .

٢ ـ فەرمان دەكات بە ڕاستگۆیی ، وە ڕێگری دەكات لە درۆكردن .

٣ ـ فەرمان دەكات بە دادپەروەری ، وە ڕێگری دەكات لە ستەم كردن ، وە دادپەروەری بریتی یە لە یەكسانی لە نێوان شتە هاوشێوەكان و جیاكردنەوەی نێوان شتە جیاوازەكان ، وە دادپەروەری بریتی نی یە لە یەكسانیەكی ڕەها هەروەكو چۆن هەندێك لە خەڵك دەریدەبڕن لە كاتێكدا كە دەڵێن : ئاینی ئیسلام ئاینی یەكسانیە بە ڕەهایی ، چونكە بەڕاستی یەكسانی لە نێوان شتە جیاوازەكاندا ستەمە و ئاینی ئیسلامی پێ نەهاتووە و دەست خۆشیش لە ئەنجامدەری ئەم كارە ناكرێت .

٤ ـ فەرمان دەكات بە دڵپاكی و سەرڕاستی و ئەمانەت پارێزی ، وە ڕێگری دەكات لە ناپاكی و خیانەت كردن .

٥ ـ فەرمان دەكات بە وەفاداری و پەیمان پارێزی ، وە ڕێگری دەكات لە غەدر كردن و ناپاكی و پەیمان شكاندن و بێوەفایی .

٦ ـ فەرمان دەكات بە چاكە كردن لە گەڵ باوك و دایكدا ، وە ڕێگری دەكات لە ئەزێت و ئازار دانیان .

٧ ـ فەرمان دەكات بە گەیاندنی پەیوەندی خزمایەتی ، وە ڕێگری دەكات لە پچڕاندنی ئەو پەیوەندیە .

٨ ـ فەرمان دەكات بە چاكەكاری لە گەڵ دراوسێدا ، وە ڕێگری دەكات لە خراپەكاری لە گەڵیاندا .

بەگشتی دەڵێم : بەڕاستی ئیسلام فەرمان دەكات بە هەموو ڕەوشتێكی بەرز و چاك ، وە ڕێگری دەكات لە هەموو ڕەوشتێكی سووك و خراپ .

وە فەرمان دەكات بە هەموو كردەوەیەكی چاك ، وە ڕێگری دەكات لە هەموو كردەوەیەكی خراپ .

خـوای گـەورە فەرموویـەتی : ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يَأْمُرُ بِٱلْعَدْلِ وَٱلْإِحْسَٰنِ وَإِيتَآئِ ذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ ٱلْفَحْشَآءِ وَٱلْمُنكَرِ وَٱلْبَغْىِ ۚ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾﴾ [النحل] .

واتـە : بەڕاسـتی خـوا فـەرمان دەكـات بـە دادپـەروەری و چـاكەكاری و بەخشینیماڵ بە خزمانی نزیك و ڕێگریش دەكـات لـە خراپـەكاری و تـاوان و ستەم ، بەمە ئامۆژگاریتان دەكات بۆ ئەوەی بیربكەنەوە .

پایەكانی ئیسلام

پایەكانی ئیسلام : بریتی‌یە لەو بنچینانەی كەوا ئاینی ئیسلامی لـە سـەر بنیات نراوە و بریتی‌یە لە پێنج پایە كە باسكراون لەو فەرموودەیەی كە (ابن عمر ﷺ) لـە پێغەمبـەرەوە (ﷺ) دەیگێڕێتـەوە كـەوا فەرموویـەتی : ((بُنِـيَ الإِسْلاَمُ عَلَى خَمْسَةٍ : عَلَى أَنْ يُوَحَّدَ اللَّهُ ــ وفي رواية : عَلَى خَمْسٍ ــ : شَهَادَةِ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ، وَإِقَامِ الصَّلاَةِ ، وَإِيتَـاءِ الزَّكَـاةِ ، وَصِيَامِ رَمَضَانَ ، وَالْحَجِّ)) ، فَقَالَ رَجُلٌ : الْحَجُّ وَصِيَامِ رَمَـضَانَ ، قَـالَ : لاَ ، ((صِيَامِ رَمَضَانَ وَالْحَجِّ)) هَكَذَا سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ (ﷺ)[٢] .

واتە : ئیسلام بنیات نراوە لە سەر پێنج پایە : لە سەر ئەوەی كەوا خوا بە تەنها بپەرسترێت ـ وە لە ریوایەتێكی تردا هـاتووە : شایەتی دان بـەوەی كەوا هـیچ پەرسـتراوێك نـی‌یـە شایستەی پەرسـتن بێـت جگـە لـە خـوا ، وە بەڕاسـتی (مُحمَّد ﷺ) عەبـد و پێغەمبـەری خوایـە ، و ئەنجامـدانی نوێـژ ، و

---

[٢] رواه البخاري ، كتاب الإيمان ، باب الإيمان وقول النبي ﷺ : "بُنِيَ الإسلام على خمس" ، رقم : (٨) ، ورواه مسلم ، كتاب الإيمان ، باب بيان أركان الإسلام ودعائمه العظام ، رقم : (١١١) .

زەكات دان ، و ڕۆژووی ڕەمەزان ، و حەج كردن ، پیاوێك وتی : حەج كردن و ڕۆژووی ڕەمەزان ، (ابن عمر) فەرمووی : نەخێر ، ڕۆژووی ڕەمەزان و حەج كردن ، بەم شێوە بیستوومە لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) .

١ ـ شایەتی دان بەوەی كەوا **هیچ پەرستراوێك نی‌یە شایستەی پەرستن بێت جگە لە خوا ، وە بەڕاستی** (مُحمَّـد ﷺ) **عەبد و پێغەمبەری خوایە** :

بریتی‌یە لە باوەڕێكی یەكلا و بێگومان كەوا بە شایەتی دان بە زمان دەریدەبڕێت ، ئەوەندە یەكلا و بێگومانە لەو باوەڕەیدا وەكو بڵێی بە چاو دەیبینێت ، وە ئەم شایەتی دانە كراوە بە یەك پایە لە گەڵ ئەوەی كە شایەتی پێدراو لە دانەیەك زیاترە :

ئەمەش یان لە بەر ئەوەیە كەوا پێغەمبەر (ﷺ) ڕاگەیەنەرە لە لایەن خوای گەورەوە ، ئەوا شایەتی دان بۆی بە عەبدایەتی و پێغەمبەرایەتی لە تەواوكەری شایەتی دانە بەوەی كە **هیچ پەرستراوێك نی‌یە شایستەی پەرستن بێت جگە لە خوا** .

وە یان لە بەر ئەوەیە كەوا ئەم دوو شایەتی دانە بنچینە و بنەمای ڕاست و دروستێتی و قەبوڵكردنی كردەوەكانە ، چونكە هیچ كردەوەیەك ڕاست و دروست نی‌یە و قەبوڵیش ناكرێت ئیللا بە نیەت پاكی بۆ خوای گەورە و شوێنكەوتنیش بۆ پێغەمبەرەكەی (ﷺ) نەبێت :

چونكە بە (نیەت پاكی بۆ خوای گەورە / الإخلاص لله) شایەتی (**هیچ پەرستراوێك نی‌یە شایستەی پەرستن بێت جگە لە خوا**) بە دی دێت ، وە بە (شوێنكەوتن بۆ پێغەمبەرەكەی ﷺ) شایەتی (**بەڕاستی** مُحمَّـد ﷺ **عەبد و پێغەمبەری خوایە**) بە دی دێت .

وە لـە بەرهەمـەكانی ئـەم شـایەتومانە گەورەیـە : ئـازادكردنی دڵ و دەروونــە لــە بەندایــەتی كــردن بــۆ دروســتكراوەكان و هــەروەها لــە شوێنكەوتنیش بۆ جگە لە پێغەمبەران .

٢ ـ وە ئەنجامدانی نوێـژ بـە ڕێكوپێكی بریتیـیە لـە : پەرستنی خـوای گەورە بە كردنی نوێـژەكان لـە سـەر شـێوازێكی ڕێـك و ڕاسـت و بـەردەوام و تەواو و كامڵ لە ڕووی كاتەكان و شێوەی ئەنجامدانیەوە .

وە لە بەرهەمەكانی نوێژ كردن : فراوان بوونی سنگ و ئۆقرەگرتنی چـاو و ڕێگری كردن لە خراپەكاری و تاوان .

٣ ـ زەكـات دان بـریتـیـیە لـە : پەرستنی خـوای گـەورە بـە بەخـشینی ئەندازەی واجب كراو لەو ماڵانەدا كەوا حەقی زەكاتی تێدایە .

وە لە بەرهەمەكانی زەكات دان : پاك كردنـەوەی دەروونـە لـە ڕەوشـتی سوكی ڕەزیلی و چاوچنۆكی ، هـەروەها پڕكردنـەوەی پێداویـستی ئیـسلام و موسڵمانان .

٤ ـ ڕۆژووی مانگی ڕەمەزان بریتـیـیە لـە : پەرسـتنی خـوای گـەورە بـە خۆگرتنەوە لە بەتاڵكەرەوەكانی ڕۆژوو لە ڕۆژی ڕەمەزاندا .

وە لە بەرهەمەكانی ڕۆژوو : ڕاهێنانی دەروونە لە سەر وازهێنان لە شتە خۆش و خوازراوەكان بە مەبەستی دەستخستنی ڕەزامەندی خوای گەورە .

٥ ـ حەج كردنی مـاڵی خـوا بـریتـیـیە لـە : پەرسـتنی خـوای گـەورە بـە ڕۆیشتن بۆ ماڵە حورمەتگیراوەكەی بۆ ئەنجامدانی دروشمەكانی حەج .

وە لە بەرهەمەكانی حەج كردن : ڕاهێنانی دەروونە لـە سـەر بەخـشینی توانای ماڵی و جەستەیی لە گوێـڕایەڵـی كردنی خـوای گەورە ، لە بەر ئەمە

حەج كردن جۆرێكە لە جیهاد و تێكۆشان لە پێناوی خوای گەورە .

ئەم بەرهەمانەی كە باسمان كردن بۆ ئەم پایە و بنەمایانەی ئیسلام و ئەوانەش كە باسمان نەكردوون ئەم ئوممەتە وا لێدەكات كەوا ببێت بە ئوممەتێكی موسڵمانی پاك و بێگەرد و دینداری ئەنجامبدات بۆ خوا بە دینی حەق و ڕاستی ، وە ڕەفتار بكات لە گەڵ دروستكراوەكانی خوادا بە دادپەروەری و ڕاستگۆیەتی ، چونكە دروشم و ئەحكامە شەرعیەكانی تری جگە لەم پایانە چاك دەبێت بە چاك بوونی ئەمانە ، وە بارودۆخ و حاڵی ئوممەت چاك دەبێت بە چاك بوونی باری ئاینی ئوممەت ، وە بە ئەندازەی لە دەست چوونی چاكێتی باری ئاینی ئوممەت چاكێتی و باش بوونی حاڵ و بارودۆخی لە دەست دەچێت و دەفەوتێت .

جا هەر كەسێك دەیەوێت ئەمەی بۆ ڕوونببێتەوە ئەوا با ئەم ئایەتانە بخوێنێتەوە :

خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾ أَفَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَن يَأْتِيَهُم بَأْسُنَا بَيَاتًا وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿٩٧﴾ أَوَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَن يَأْتِيَهُم بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩٨﴾ أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ ۚ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩٩﴾﴾ [الأعراف] .

واتە : بەڕاستی ئەگەر خەڵكی شار و دێهاتەكان باوەڕبێنن و لە خوا بترسن و خۆپارێزی بكەن لە تاوان ئەوا ئێمە دەرگاكانی خێر و فەڕی ئاسمان و زەوییان بۆ دەكەینەوە بەلام ئەوان حەق و ڕاستیان بە درۆ

خستەوە بۆیە ئێمەش لەناویانمان برد بە هۆی کردەوەکانی خۆیانەوە ، ئایا خەڵکی شار و دێهاتەکان دڵنیان لەوەی کەوا لە شەودا سزامان نایانگرێتەوە لە کاتێکدا کە خەوتوون ؟ یان ئایا خەڵکی شار و دێهاتەکان دڵنیان لەوەی کەوا لە کاتی چێشتەنگاودا سزامان نایانگرێتەوە لە کاتێکدا کە یاری دەکەن ؟ ئایا ئەوان دڵنیان لە مەکری خوا بەڕاستی کەس دڵنیا نییە لە مەکری خوا ئیللا خەڵکانێکی خەسارۆمەند نەبن .

وە با بڕوانێتە مێژووی خەڵکانی ڕابردوو ، چونکە بەڕاستی مێژوو پەند و ئامۆژگارییە بۆ خاوەن بیر و هۆشەکان ، وە چاو ڕۆشنییە بۆ ئەوانەی کەوا پەردە سەر دڵی نەگرتوون ، خواش یارمەتیدەرە .

بنەماكانی بیروباوەڕی ئیسلامی

ئاینی ئیسلام ـ وەك لە پێشەوە باسمان كرد ـ بریتییە لە بیروباوەڕ و شەریعەت ، وە ئاماژەشمان كرد بۆ هەندێك لە دروشمەكانی و باسی ئەو پایانەی ئیسلامیشمان كرد كەوا بە بنچینە و بنەمای هەموو دروشم و ئەحكامەكانی تر دادەنرێن .

بنەماكانی بیروباوەڕی ئیسلامی بریتین لە : باوەڕبوون بە خوا و فریشتەكانی و كتێبەكانی و پێغەمبەرانی و ڕۆژی دوایی و قەدەر بە خێر و شەڕیەوە .

وە قورئان و فەرموودەكانی پێغەمبەر (ﷺ) بەڵگەن لە سەر ئەم بنەمایانە .

خوای گەورە لە كتێبەكەیدا فەرموویەتی : ﴿لَّيْسَ ٱلْبِرَّ أَن تُوَلُّوا۟ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ ٱلْمَشْرِقِ وَٱلْمَغْرِبِ وَلَٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلْكِتَٰبِ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ ﴿١٧٧﴾﴾ [البقرة] .

واتە : چاكە بەوە نییە كەوا ڕوو بكەن لە ڕووەو ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا بەڵكو چاكە بەوەیە كە باوەڕت هەبێت بە خوا و ڕۆژی دوایی و فریشتەكان و كتێبەكان و پێغەمبەران .

خوای گەورە سەبارەت بە قەدەریش فەرموویەتی : ﴿إِنَّا كُلَّ شَىْءٍ خَلَقْنَٰهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾ وَمَآ أَمْرُنَآ إِلَّا وَٰحِدَةٌ كَلَمْحٍۭ بِٱلْبَصَرِ ﴿٥٠﴾﴾ [القمر] .

واتە : ئێمە هەموو شتێكمان دروست كردووە بە قەدەر و ئەندازە ، وە فەرمانی ئێمە تەنها یەك فەرمانە وەك چاوتروكانێك وایە .

وە لـە فـەرموودەكانی پێغەمبەریـشدا (ﷺ) پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) لـە وەڵامی (جبریل)دا كاتێك كە پرسیاری لێكرد سەبارەت بە ئیمان فـەرمووی : «الإِيـمَانُ : أَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ وَمَلاَئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَاليَوْمِ الآخِرِ ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَـدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ»[٣].

واتە : ئیمان بریتی‌یە لەوەی كە : باوەڕ بێنیت بە خـوا و فریشتەكانی و كتێبەكانی و پێغەمبەرانی و ڕۆژی دوایی و باوەڕ بێنیت بە قەدەر بـە خێـر و شەڕیەوە .

باوەڕ بوون بە خوای گەورە

باوەڕبوون بە خوای گەورە چوار بوار دەگرێتەوە :

بواری یەكـەم : باوەڕبوون بە بوونی خوای گـەورە :

بەڵگەیش لە سەر بوونی خوای گەورە بریتی‌یـە لـە : فـیترەت و عـەقڵ و شەرع و هەست پێكردن :

١ ـ بەڵگەی فیترەت لە سەر بوونی خـوای پـاك و بێكـەموكوڕی ئەوەیـە كـە : بەڕاسـتی هـەموو دروسـتكراوێك هـەموارکراوە و بـەدیهێنراوە لـە سـەر بـاوەڕبوون بـە خـوای بەدیهێنـەر و دروسـتكاری بـە بـێ بیرلێكردنـەوە یـان فێركردنی پێش وەخت ، وە لاش نـادات لـە خواسـتراوی ئـەم فیترەتـە ئـیللا كەسێك نەبێت كەوا شتێك هاتبێت بە سەر دڵیدا كە لەم ڕاستی‌یە لایدابێت و گۆڕیبێتی ، ئەمەش لە بەر فەرموودەی پێغەمبـەر (ﷺ) : «مَا مِنْ مَوْلُـودٍ إِلاَّ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ ، أَوْ يُنَصِّرَانِهِ ، أَوْ يُمَجِّسَانِهِ»[٤].

---

[٣] رواه مسلم ، كتاب الإيمان ، باب بيان الإيمان والإسلام والإحسان ، رقم : (٩٣) .

[٤] رواه البخاري ، كتاب الجنائز ، باب ما قيل في أولاد المشركين ، رقم : (١٣١٩) .

واته : هیچ منداڵێك نی‌یه له دایك ببێت ئیللا له سه‌ر فیتره‌ت* له دایك ده‌بێت ، دوای ئه‌وه باوك و دایكی ده‌یكه‌ن به جووله‌كه یان به گاور یان به ئاگر په‌رست .

٢ ـ به‌ڵگه‌ی عه‌قڵ له سه‌ر بوونی خوای گه‌وره ئه‌وه‌یه :

كه‌وا ئه‌م دروستكراوانه ئه‌وانه‌ی ڕابوردوو و ئه‌وانه‌ی داهاتوویشیان پێویسته به‌دیهێنه‌رێك هه‌بێت كه‌وا دروستیانی كردبێت و هێنابێتیانه دی ، چونكه مومكین نی‌یه كه خۆیان خۆیانیان به‌دیهێنابێت ، وه مومكینیش نی‌یه كه به ڕێكه‌وت به‌دیهاتبێتن .

مومكین نی‌یه كه خۆیان خۆیانیان به‌دیهێنابێت : له‌به‌ر ئه‌وه‌ی شت خۆی خۆی دروست ناكات چونكه ئه‌و شته له پێش به‌دیهاتنی و هه‌بوونی نه‌بوو (عه‌ده‌م) بووه جا چۆن ده‌بێت به‌دیهێنه‌ر و دروستكار بێت ؟!

وه مومكینیش نی‌یه كه به ڕێكه‌وت به‌دیهاتبێتن : له‌به‌ر ئه‌وه‌ی هه‌موو به‌دیهێنراوێك پێویسته به‌دیهێنه‌رێكی هه‌بێت ، وه چونكه هه‌بوونی ئه‌م دروستكراوانه به‌م شێوازه ڕێكخراوه سه‌رسوڕهێنه‌ر و یه‌كخستنه پێكهاتوو و په‌یوه‌ندی‌یه یه‌ككگرتووه كه له نێوان هۆكاره‌كان و ئه‌وانه‌ی كه له پشتیانه‌وه‌ن هه‌یه ، وه ئه‌وه‌ش كه له نێوان بونه‌وه‌ران هه‌ندێكیان له‌گه‌ڵ هه‌ندێكی تریاندا هه‌یه ڕێگر ده‌بێت ڕێگرتنێكی یه‌كلایی كه‌وا بوونیان به ڕێكه‌وت بێت ، چونكه ئه‌وه‌ی كه به ڕێكه‌وت دێته بوونه‌وه ڕێكخراو نی‌یه له بنچینه‌ی هه‌بوونیه‌وه جا چۆن ڕێكخراو ده‌بێت له كاتی مانه‌وه و پێشكه‌وتنیدا ؟!

---

* فیتره‌ت واته : خواناسی و ئیسلامه‌تی .

وە ئەگەر مومکین نەبێت ئەم دروستکراوانە خۆیان خۆیانیان بەدیهێنابێت ، وە بە رێکەوتیش بەدینەهاتبێتن ، ئەوا تەنها ئەوە دەمێنێتەوە کە بەدیهێنەرێکیان هەبێت ئەویش خوای پەروەردگاری هەموو جیهانە .

وە خوای گەورە ئەم بەڵگە عەقڵی و یەکلاکەرەوەییەی باس کردووە لەوێدا کە فەرموویەتی : ﴿ أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾ ﴾ [الطور] .

واتە : ئایا ئەو دروستکراوە بێباوەڕانە بە بێ هیچ دروست کراون یان خۆیان بەدیهێنەر و دروستکاری خۆیانن ؟*

کەواتە ئەو بێباوەڕانە دروست نەکراون بە بێ دروستکار و بەدیهێنەر ، وە خۆشیان خۆیان دروست نەکردووە ، بۆیە تەنها ئەوە دەمێنێتەوە کەوا دروستکار و بەدیهێنەریان خوای کار پڕبەرەکەت و پایە بەرز بێت ، لە بەر ئەمە کاتێك (جبير بن مطعم ﷺ) گوێی لە پێغەمبەر (ﷺ) بوو سورەتی (الطـــور)ی دەخوێندەوە و گەیشتە ئەم ئایەتانە کە خوای گەورە فەرموویەتی :

﴿ أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بَل لَّا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ عِندَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُونَ ﴿٣٧﴾ ﴾ [الطور] .

---

* بێ گومان نە ئەوەیانەتانێ کە بێ هیچ دروست کرابێتن چونکە عەقڵ هەرگیز تەصەوری ئەوە ناکات کەوا شتێك لە خۆڕا و بە بێ بەدیهێنەر دروست بوو بێت و هاتبێتە بوونەوە ، بەڕاستی ئەمە مەحاڵە !

وە نە ئەوەشیانە کەوا خۆیان خۆیانیان دروست کردبێت چونکە بە هەمان شێوە عەقڵ هەرگیز تەصەوری ئەوە ناکات کەوا دروستکراوێك کە خۆی لە خۆیدا دروستکراوە بتوانێت خۆی دروست بکات ، بەڕاستی ئەمە مەحاڵە !

کەواتە دەبێت کەسێك هەبێت ئەو دروستکراوانەی دروست کردبێت کە بریتییە لە خوای بەدیهێنەر و خولقێنەری هەموو بوونەوەر و دروستکراوەکان .

واتـه : ئايـا ئـەو بێباوەڕانـە لـە هیـچەوە دروسـت كـراون یـان خۆیـان دروستكارن و خۆیان دروست كردووە ؟ یان ئاسمانـەكان و زەویـان دروسـت كردووە ؟ ئەوان دەزانـن ئەمانـە هیـچیان وا نیـە و تـەنها خـوا بەدهێنەریانـە بەڵام دڵنیا نا بن ، ئایا خەزێنـەكانی ڕەحمـەتی خـوا لای ئەوانـە یـان ئـەوان دەسەڵاتیان هەیە بە سەر دروستكراوەكانی خوادا ؟ بێگومان نە هیچیان بـە دەستە و نە دەسەڵاتیشیان بە سەر دروستكراوەكانی خوادا هەیە .

(جبیر ﷺ) كاتێك گوێی لەم ئایەتانـە بـوو بێبـاوەڕ و موشـریك بـوو لـە گەڵ ئەوەشدا وتـی : نزیـك بـوو دڵـم بفڕێـت ، وە ئـەوەش سـەرەتای جـێگیر بوونی ئیمان بوو لە نێو دڵمدا[٥] .

با نموونەیەك بهێنینەوە كە ئەمەمان بۆ ڕوون بكاتەوە :

بەڕاستی ئەگەر كەسێك باسـی باڵاخانەیـــەكی بـەرزت بـۆ بكـات ، كـە چواردەور درابێت بە چەندین باخچە ، وە چـەندین ڕوبـار بـە نێویـدا بـڕوات ، وە پـــڕ كرابێـــت بـــە چـــەندین فـــەرش و ڕاخـــراو ، وە ڕازێنرابێتـــەوە بـــە جۆراوجـۆرترین شـتی ڕازاوە لـە بنـەماكانی و تەواوكـەرەكانی ، ئـەنجا ئـەو كەسە پێت بڵێت : بەڕاستی ئـەم باڵاخانەیـە و ئەوەشـی كـە تێیـدا هەیـە لـە كاملێتی خۆی خۆیی بەدیهێناوە ! یان هەروا بە ڕێكەوت هاتووەتـە بوونـەوە بە بێ بەدیهێنەر ! ئەوا تۆ دەستپێشخەری دەكـەیت لـە نكۆڵی كردنـی ئـەو ـسەیە و بـە درۆ خـستنەوەی ، وە ئـەو قـسەیەی بـە قـسەیەكی گێلانـە ـەژمێریـت ، ئایـا دوای ئـەوە دەبێـت ئـەم گەردوونـە فراوانـە : بـە زەوی و ئاسمـان و ئەسـتێرەكان و بوارەكـان و ڕێكخـستنە سـەیرە زۆر جـوان و

---

[٥] رواه البخاري مفرقاً ، كتاب التفسير ، باب تفسير سورة الطور ، رقم : (٤٥٧٣) .

سەرسوڕهێنەرە خۆی خۆیی بەدیهێنابێت یان بە ڕێکەوت هاتبێتە بوونەوە بە بێ بەدیهێنەر ؟!

٣ ـ بەڵگەی شەرع لە سەر بوونی خوای گەورە ئەوەیە :

کەوا هەموو کتێبە ئاسمانییەکان ئەمە دەردەبڕن و ئاشکرای دەکەن ، وە ئەوەی کە پێی هاتوون لە حوکمە دادپەروەریانەکان کەوا بەرژەوەندییەکانی بوونەوەر دەگرنە خۆیان بەڵگەیە لە سەر ئەوەی کەوا لە لایەن پەروەردگارێکی دانا و زانا بە بەرژەوەندییەکانی دروستکراوەکانی هاتوون ، وە ئەوەی کە پێی هاتوون لە هەواڵە گەردوونیەکان کەوا ڕۆژگار شایەتی دا بە ڕاستێتیان بەڵگەیە لە سەر ئەوەی کەوا ئەو کتێبانە لە لایەن پەروەردگارێکی بەتوانا بە سەر بەدیهێنانی ئەوانەی کە هەواڵی پێداون هاتوون .

٤ ـ بەڵگەی هەست پێکردن لە سەر بوونی خوای گەورە لە دوو ڕووەوەیە :

یەکەمیان : بەڕاستی ئێمە ئەوەندە دەبیستین و دەبینین لە وەڵامدانەوەی پاڕانەوەی ئەوانەی کەوا لە خوا دەپاڕێنەوە ، وە لە فریاکەوتنی داماو و لێقەوماوەکان کەوا بەڵگەیەکی یەکلایکەرەوە بن لە سەر بوونی خوای گەورە ، خوای پاك و بێکەم و کوڕی فەرموویەتی : ﴿وَنُوحًا إِذْ نَادَىٰ مِن قَبْلُ فَٱسْتَجَبْنَا لَهُۥ ﴿٧٦﴾﴾ [الأنبياء] .

واتە : وە لە پێشەوە نوح بانگی کردین ئێمەش وەڵامیان دایەوە .

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَٱسْتَجَابَ لَكُمْ ﴿٩﴾﴾ [الأنفال] .

واتـه : لـه كاتێكـدا كـه ئێـوه داوای فریاكـه‌وتنتان ده‌كـرد لـه خـوای پەروەردگارتان و ئەویش وەڵامی دانەوە و فریاتان کەوت .

وه له (صحيح البخاري)دا هـاتووه (أنس بن مالــك ﷺ) فه‌رموویـه‌تی : ((إنَّ أعرابياً دخل يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالنَّبِيُّ (ﷺ) يَخْطُبُ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَــكَ الْمَــالُ ، وَجَاعَ الْعِيَالُ ، فَادْعُ اللَّهَ لَنَا ، فَرَفَعَ يَدَيْهِ ودعا ، وَمَا نَرَى فِي السَّمَاءِ قَزَعَــةً ، فَثَــارَ السَّحَابُ أَمْثَالَ الْجِبَالِ ، ثُمَّ لَمْ يَنْزِلْ عَنْ مِنْبَرِهِ حَتَّى رَأَيْتُ الْمَطَرَ يَتَحَادَرُ عَلَى لِحْيَتِــهِ (ﷺ) .

وفي الْجُمُعَةِ الأُخْرَى : قَامَ ذَلِكَ الأَعْرَابِيُّ أَوْ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ تَهَدَّمَ الْبِنَــاءُ ، وَغَرِقَ الْمَالُ ، فَادْعُ اللَّهَ لَنَا ، فَرَفَعَ يَدَيْهِ فَقَالَ : اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلاَ عَلَيْنَا ، فَمَــا يُـشِيرُ بِيَدِهِ إِلَى نَاحِيَةٍ مِنَ السَّحَابِ إِلاَّ انْفَرَجَتْ))[٦] [صحيح البخاري رقم : (٨٩١)] .

واته : پیاوێکی دەشتەکی لە ڕۆژی جومعەدا هاتە ژوورەوە لـە کاتێکدا کە پێغەمبەر (ﷺ) وتاری دەخوێندەوە ، ئەنجا وتی : ئەی پێغەمبـەری خـوا سـەروەت و سـامانمان تیاچـو ، خێزانمـان برسـی بـوو ، کەواتـە لـە خـوا بپاڕێرەوە بۆمان ، پێغەمبـەریش (ﷺ) هـەردوو دەسـتی بـەرز کـردەوە و لـە خـوا پاڕایـەوە ، وە هـیچ پەڵـە هـەورێکمان نـەدەبینی بـە ئاسمانـەوە ، جـا کوتـوپڕ پەڵـە هـەور بـڵاوەی کـرد و تەقیـەوە لـە شـێوەی شـاخەکان ، وە پێغەمبەر (ﷺ) لە مینبەرەکەی دانەبەزیە خـوارەوە تـاوەکو بینـیم بـاران بـە ڕیشیدا دەچۆڕایە خوارەوە .

وە لـە جومعـەی دووەمـدا هـەمان پیـاوی دەشـتەکی یـان کەسـێکی تـر هەستا و وتی : پێغەمبەری خوا خانووەکان رووخان ، ماڵ و سـامان لـە نێـو ئـاودا نقـوم بـوون ، کەواتـە لـە خـوا بپـاڕێرەوە بۆمـان ، پێغەمبـەریش (ﷺ)

هەردوو دەستی بەرز کردەوە و وتی : خوایە بیبارێنە بە سەر دەوروبەرماندا نەك بە سەر سەرماندا ، جا ئاماژەی نەدەکرد بۆ هەر لایەکی هەورەکە ئیللا بەو لایەدا دەتەقیەوە .

وە بەردەوام وەڵامدانەوەی پاڕانەوەی ئەوانەی کەوا لە خوا دەپاڕێنەوە شتێکی بینراوە تا ڕۆژگاری ئەمڕۆمان ، ئەوەش بۆ کەسانێك کە بەڕاستی هانا بۆ لای خوای گەورە ببەن ، وە مەرجەکانی وەڵامدانەوەی دوعا لە خۆیاندا جێبەجێ بکەن .

ڕووی دووەمیان : بەڕاستی نیشانەی پێغەمبەران کە ناو نراون بە (المعجزات) و خەڵك دەیانبینن یان دەیانبیستن ، بەڵگەیەکی یەکلاکەرەوەن لە سەر هەبوونی ئەو کەسەی کە ناردوونی ، ئەویش خوای گەورەیە ، چونکە ئەوانە شتانێکن بەدەر لە توانای مرۆڤ ، خوای گەورە بەڕێیان دەکات و بە دیان دەهێنێت بۆ ئەوەی ببنە پشتگیرییەك و سەرخستنێك بۆ پێغەمبەرانی .

نموونەی ئەمە : نیشانەی پێغەمبەر (موسی ﷺ) کاتێك کە خوای گەورە فەرمانی پێکرد بەوەی کە بە گۆچانەکەی بدات لە دەریاکە ، ئەویش لێی دا ، ئەنجا دوانزە ڕێگای وشکی لێ تەقیەوە و ئاو بە نێویاندا کەوتە ڕێ وەکو شاخەکان ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ فَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنِ ٱضْرِب بِّعَصَاكَ ٱلْبَحْرَ ۖ فَٱنفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَٱلطَّوْدِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٦٣﴾ ﴾ [الشعراء] .

واتە : سروشمان نارد بۆ موسا کەوا بە گۆچانەکەت بدە لە دەریاکە ئەویش لێی دا ، ئەنجا دەریاکە تەقیەوە بۆ دوانزە تەپۆڵکە کە هەر تەپۆڵکەیەکیان وەکو شاخێکی گەورە وابوو .

نموونەی دووەم : نیشانەی پێغەمبەر (عیسی ﷺ) کەوا مردووی زیندوو دەکردەوە و لە گۆڕەکانیان دەریانی دەهێنایە دەرەوە بە ئیزنی خوا ، خوای گەورە لەبارەیەوە فەرموویەتی : ﴿وَأُحۡيِ ٱلۡمَوۡتَىٰ بِإِذۡنِ ٱللَّهِۖ ۝٤٩﴾ [آل عمران] .

واتە : وە مردوو زیندوو دەکەمەوە بە ئیزنی خوا .

وە فەرموویەتی : ﴿وَإِذۡ تُخۡرِجُ ٱلۡمَوۡتَىٰ بِإِذۡنِيۖ ۝١١٠﴾ [المائدة] .

واتە : وە تۆ مردوو لە گۆڕ دەهێنیتە دەرەوە بە ئیزنی من .

نموونەی سێیەم : نیشانەی پێغەمبەر (محمد ﷺ) کاتێک کەوا قورەیشیەکان لە مەککەدا داوای نیشانەیەکیان لێی کرد ، پێغەمبەریش (ﷺ) ئاماژەی کرد بۆ مانگ ، ئەویش بوو بە دوو لەتەوە و خەڵکیش بینیان ، وە لەم بارەیەوە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ٱقۡتَرَبَتِ ٱلسَّاعَةُ وَٱنشَقَّ ٱلۡقَمَرُ ۝١ وَإِن يَرَوۡاْ ءَايَةٗ يُعۡرِضُواْ وَيَقُولُواْ سِحۡرٞ مُّسۡتَمِرّٞ ۝٢﴾ [القمر] .

واتە : ڕۆژی دوایی نزیک بووەتەوە و مانگیش لەت بوو ، وە ئەگەر بێباوەڕەکان نیشانەیەك ببینن پشتهەڵدەکەن و دەڵێن ئەمە سیحرێکی بەردەوامە .

جا ئەم نیشانە هەست پێکراوانە کەوا خوای گەورە بەرێیان دەکات و بە دییان دەهێنێت بۆ ئەوەی ببنە پشتگیرییەك و سەرخستنێك بۆ پێغەمبەرانی ، بەڵگەیەکی یەکلاکەرەوەن لە سەر هەبوونی خوای گەورە .

بواری دووەم کە باوەڕبوون بە خوای گەورە دەیگرێتەوە :

باوەڕ بوونە بە پەروەردگارێتی خوای گەورە واتە باوەڕبوون بەوەی کە تەنها خوای گەورە پەروەردگارە و نە هاوبەشی هەیە و نە یارمەتیدەر .

وە **پەروەردگار** : ئەوەیە کەوا دروست کردن و خاوەنێتی و بڕیار دانی بە دەست بێت ، جا دروستکار (بەدیهێنەر) نی‌یە تەنها الله نەبێت ، وە خاوەنی ڕەها نی‌یە تەنها الله نەبێت ، وە بڕیار دان بە دەستی کەسەوە نی‌یە تەنها الله نەبێت ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ ﴿٥٤﴾﴾ [الأعراف] .

واتە : بزانە کەوا دروست کردن و بڕیار دان تەنها بۆ خوایە .

وە فەرموویەتی : ﴿ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ ۚ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِن قِطْمِيرٍ ﴿١٣﴾﴾ [فاطر] .

واتە : ئەوە خوای پەروەردگارتانە کەوا موڵك هی ئەوە و ئەوانەش کە ئێوە دەیانپەرستن و هاواریان تێدەکەن جگە لە خوای پەروەردگار خاوەنی توێژاڵی سەر ناوکە خورمایش نین و تەنانەت ئەوەشیان بە دەست نی‌یە .

وە نەشزانراوە کەوا هیچ کەسێك لە دروستکراوەکان نکۆڵی (ئینکاری) کردبێت لە پەروەردگارێتی خوای پاك و بێ‌کەم وکوڕی ، ئیللا مەگەر کەسێکی ملنەدەر نەبێت کە خۆشی باوەڕی نی‌یە بەوەی کە دەیڵێت ، هەر وەکو چۆن لە (فیرعەون)ەوە ڕووی دا ، لە کاتێکدا کە بە گەلەکەی خۆیی وت : ﴿أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَىٰ ﴿٢٤﴾﴾ : من پەروەردگاری گەورەی ئێوەم [النازعات] .

وە (فیرعەون) وتی : ﴿يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرِي ﴿٣٨﴾﴾ [القصص] .

واتە : ئەی خەڵکینە* وا نازانم پەرستراوێکی ترتان هەبێت جگە لە من .

---

* وشەی (مَلَأ) لە زمانی عەرەبیدا بۆ خەڵکێکی تایبەت بە کار دەهێنرێت کە لە زمانی کوردیدا پێیان دەوترێت : (پیاوماقوڵان یان ڕاوێژکاران و پیاوانی دەوروبەری کاربەدەستان) .

بەڵام ئەمەی (فیرعەون) لە باوەڕپێبوونەوە نەبوو ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَجَحَدُواْ بِهَا وَٱسْتَيْقَنَتْهَآ أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا ﴿١٤﴾﴾ [النمل] .

واتە : (فیرعەون و گەلەکەی) لە رووالەتدا دانیان نەنا بە ئایەتەکانی خوا بۆیان و لە ناخیشەوە دڵنیا بوون لێیان کەوا لە لایەن خواوە هاتوون ئەمەش بە هۆی ستەمکاری و خۆبەگەورە زانینیانەوە بوو** .

وە پێغەمبەر (موسی ﷺ) بە فیرعەونی وت ـ وەك خوای گەورە لێیەوە دەیگێڕێتەوە ـ : ﴿لَقَدْ عَلِمْتَ مَآ أَنزَلَ هَٰٓؤُلَآءِ إِلَّا رَبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ بَصَآئِرَ وَإِنِّى لَأَظُنُّكَ يَٰفِرْعَوْنُ مَثْبُورًا ﴿١٠٢﴾﴾ [الإسراء] .

واتە : بەدڵنیاییەوە تۆ دەزانیت ئەم ئایەتانە کەس داینەبەزاندوون ئیللا پەروەردگاری ئاسمانەکان و زەوی نەبێت کە بەڵگەن لە سەر ڕاستێتی ئەو بەرنامەیەی کە من پێی هاتووم ، وە بەڕاستی من دڵنیام ئەی فیرعەون کەوا تۆ تیاچوویت و بەر لەعنەتی خوا کەوتویت .

** دوو ڕوونکردنەوەمان کەوێت :

١ ـ (جَحَدُوا بِهَا) واتە : بە زمان نکوڵیان لێ کرد و دانیان پێدا نەنا ، چونکە (جَحَدَ) ئینکاری کرد (فعلُ اللسان)ـە کاری زمانە ، بەڵام (اسْتَيْقَنَتْهَا) واتە : بە دڵ دڵنیا بوون لێیان ، چونکە (اسْتَيْقَنَ) دڵنیا بوو (فعلُ القلب)ـە کاری دڵە ، کەواتە فیرعەون و شوێنکەوتەکانی ئینکاری کردنیان بۆ خوا و ئایەتەکانی تەنها بە زمان بووە چونکە ئەوان لە ناخەوە دڵنیا بوون لە هەبوونی خوای پەروەرنگار.

٢ ـ هۆی ئەم ئینکاری کردن و دان پێدا نەنانەی فیرعەون و شوێنکەوتەکانی دەگەڕێتەوە بۆ دوو هۆکار کە لێرەدا خوای گەورە باسی کردوون : ﴿ظُلْمًا وَعُلُوًّا﴾ واتە : بۆ ئەوەی بتوانن ستەم بکەن و خۆیان بەرز ڕاگرن بە سەر خەڵکدا و دەست درێژیان بکەنە سەر ، کەواتە وشەی (ظُلْمًا) و (عُلُوًّا) بە (مفعول لأجله) (إعـراب) شیدەکرێنەوە ، چونکە ئەگەر بێتوو ئەوان دانیان بە هەبوونی خوادا بهێنایەت ئەوا نەیاندەتوانی ستەم بکەن و خۆیان بەرز ڕاگرن چونکە دەربڕینی باوەڕبوون بە خوا و ستەم کردن و خۆ بەرزڕاگرتن پێکەوە ناگونجێن و نەسازن .

لەبەر ئەمە هاوبەش ئەنجامدەرەکان (موشریکەکان) دانیان دەنا بە پەروەردگاریتی خوای گەورەدا (یُقرُّون بالربوبیَّة) ، لەگەڵ ئەوەشدا هاوبەشیان بۆ بڕیادەدا لە پەرستراویتیدا (ویُشرکون في الألوهیَّة) خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ قُل لِّمَنِ ٱلْأَرْضُ وَمَن فِيهَآ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٤﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٨٥﴾ قُلْ مَن رَّبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ ٱلسَّبْعِ وَرَبُّ ٱلْعَرْشِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٨٦﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٨٧﴾ قُلْ مَنۢ بِيَدِهِۦ مَلَكُوتُ كُلِّ شَىْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٨﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ فَأَنَّىٰ تُسْحَرُونَ ﴿٨٩﴾﴾ [المؤمنون] .

واتە : ئەی پێغەمبەر بە هاوبەشبڕیادەرەکان بڵێ : ئایا زەوی و ئەوەشی کە تێیدا هەیە موڵکی کێن ؟ ﴿٨٤﴾ ئەوانیش دەڵێن : موڵکی خوان ، بڵێ : ئایا ئەی بۆ بیر ناکەنەوە ﴿٨٥﴾ بڵێ : کێ پەروەردگاری حەوت ئاسمانەکەیە و پەروەردگاری عەرشی گەورەیە ﴿٨٦﴾ ؟ ئەوانیش دەڵێن : خوایە ، بڵێ : ئایا ئەی بۆ لە خوا ناترسن و خۆپارێزی ناکەن لە تاوان ﴿٨٧﴾ بڵێ : موڵکی هەموو شتێك بە دەستی کێیە و پەنا دەدات و پەنا لێنادرێت ئەگەر ئێوە دەزانن ﴿٨٨﴾ ؟ ئەوانیش دەڵێن : ئەوە بۆ خوایە ، بڵێ : ئایا ئەی بیر و هۆشتان بۆ کوێ دەچێت وەکو بڵێی سیحرتان لێکرابێت ؟

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ ٱلْعَزِيزُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٩﴾﴾ [الزخرف] .

واتە : ئەگەر پرسیار بکەیت لە هاوبەش ئەنجامدەرەکان ئایا کێ ئاسمانەکان و زەوی دروست کردووە ؟ بەدڵنیایی دەڵێن : خوای بەدەسەڵات

و زانا دروستی کردوون .

وه خوای پاك و بێ كه‌م و كوڕی فه‌رموویه‌تی : ﴿وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ ٱللَّهُ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾﴾ [الزخرف] .

واته : ئه‌گه‌ر پرسیار بكه‌یت له هاوبه‌ش ئه‌نجامده‌ره‌كان ئایا كێ ئێوه‌ی دروست كردووه ؟ به‌دڵنیایی ده‌ڵێن : خوا ، ئایا بۆ جگه له خوا ده‌په‌رستن و به ناحه‌ق شه‌ریكی بۆ بڕیار ده‌ده‌ن .

وه بڕیار و فه‌رمانی خوا بڕیار و فه‌رمانی گه‌ردوونی و شه‌رعیش ده‌گرێته‌وه ، جا هه‌ر وه‌كو چۆن به‌ڕێوه‌به‌ری گه‌ردوونه و فه‌رمانڕه‌وایه تێیدا به‌وه‌ی كه خۆی ویستی لێی هه‌بێت به پێی ئه‌وه‌ی كه دانایه‌تی خوا ده‌یخوازێت ، به هه‌مان شێوه فه‌رمانڕه‌وایشه تێیدا به دانانی په‌رستشه‌كان (العبادات) و ئه‌حكامه‌كانی مامه‌ڵه‌كان (المعاملات) به پێی ئه‌وه‌ی كه دانایه‌تی خوا ده‌یخوازێت ، جا هه‌ر كه‌سێك له‌گه‌ڵ خوای گه‌وره‌دا به‌رنامه‌دارێژێك هه‌ڵبژێرێت له په‌رستشه‌كاندا یان بڕیارده‌رێك هه‌ڵبژێرێت له بواری مامه‌ڵه‌كاندا ، ئه‌وا به‌ڕاستی ئه‌و كه‌سه شه‌ریكی بۆ خوا بڕیارداوه ، و ئیمانی به دی نه‌هێناوه .

بواری سێیه‌م كه باوه‌ڕبوون به خوای گه‌وره ده‌یگرێته‌وه :

باوه‌ڕبوونه به په‌رستراوێتی خوا (الإيمان بألوهيته) ، واته : باوه‌ڕبوون به‌وه‌ی كه به‌ڕاستی ته‌نها خوا په‌رستراوی حه‌قه و هاوبه‌شی نی‌یه ، وه [(الإله) بمعنَى : (المألوه) أي : (المعبود) حُبًّا وتعظيماً] واته : په‌رستراو له به‌ر خۆشه‌ویستی و گه‌وره‌یی .

خـوای گـەورە فەرموویـەتی : ﴿ وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾ ﴾ [البقرة] .

واتە : پەرستراوی ئێوە تەنها یەك پەرستراوە هیچ پەرستراوێك نییە شایستەی پەرستن بێت جگە لە ئەو نەبێت ئەویش میهرەبان (خاوەنی رەحمەتێکی فراوانە) و بە بەزەییە .

وە خـوای گـەورە فەرموویـەتی : ﴿ شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ ۚ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾ ﴾ [آل عمران] .

واتە : خوا شایەتی داوە بەوەی کەوا هیچ پەرستراوێك نییە شایستەی پەرستن بێت تەنها ئەو نەبێت هەروەها فریشتەکان و زانایانیش شایەتیەکی ڕاوەستاو لە سەر دادپەروەری ، هیچ پەرستراوێك نییە شایستەی پەرستن بێت تەنها ئەو نەبێت خوا دەسەڵاتدار و دانایە .

وە هەر کەسێك پەرستراوێك هەڵبژێرێت لەگەڵ خوادا ، بیپەرستێت جگە لە خوا ، ئەوا ئەو پەرستراوێتی‌یە پوچەڵە ، خوای گەورە فەرموویەتی :

﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٦٢﴾ ﴾ [الحج] .

واتە : ئەوە لەبەر ئەوەیە کەوا بەڕاستی تەنها پەرستراوێتی خوا حەق و ڕاستە ، وە بەڕاستی ئەو پەرستراوانەی کە هاویەش ئەنجامدەرەکان دەیانپەرستن و لێیان دەپاڕێنەوە جگە لە خوا ئەوە پوچەڵە ، وە بەڕاستی تەنها خوا بەرز و گەورەیە .

وە ناونانیان بە (پەرستراو / خوداوەند) مافی پەرستراوێتیان پێنابەخشێت ، خوای گەورە سەبارەت بە ـ سێ بتە پەرستراوەکان لە لایەن

هاوبــەش ئەنجامــدەرەکانی مەککــە و دەوروبــەری - (ٱللَّٰتَ وَٱلۡعُزَّىٰ وَمَنَوٰةَ) فەرموویـــــەتی : ﴿إِنۡ هِيَ إِلَّآ أَسۡمَآءٞ سَمَّيۡتُمُوهَآ أَنتُمۡ وَءَابَآؤُكُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلۡطَٰنٍۚ ٢٣﴾ [النجم] .

واتــە : ئەمانــە هــیچ نــین تــەنها چــەند ناوێــك نــەبێت کــەوا ئێــوە و باوباپیرانتــان ناوتــان لێنــاون و خــوا هــیچ بەڵگەیــەکی لــە بارەیانــەوە دانەبەزاندووە .

وە خوای گەورە سەبارەت بە پێغەمبەر (هود علیه السلام) کە بە گەلەکەیی وتووە : فەرموویەتی : ﴿أَتُجَٰدِلُونَنِي فِيٓ أَسۡمَآءٖ سَمَّيۡتُمُوهَآ أَنتُمۡ وَءَابَآؤُكُم مَّا نَزَّلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلۡطَٰنٖۚ ٧١﴾ [الأعراف] .

واتــە : مــشتومڕم لەگــەڵ دەکــەن ســەبارەت بــە ناوانێــك کــەوا ئێــوە و باوباپیرانتــان ناوتــان لێنــاون و خــوا هــیچ بەڵگەیــەکی لــە بارەیانــەوە دانەبەزاندووە .

وە خوای گەورە سەبارەت بە پێغەمبەر (یوسف علیه السلام) کە بە دوو هاوەڵی ناو سجنەکەی وتووە : فەرموویــەتی : ﴿ءَأَرۡبَابٞ مُّتَفَرِّقُونَ خَيۡرٌ أَمِ ٱللَّهُ ٱلۡوَٰحِدُ ٱلۡقَهَّارُ ٣٩ مَا تَعۡبُدُونَ مِن دُونِهِۦٓ إِلَّآ أَسۡمَآءٗ سَمَّيۡتُمُوهَآ أَنتُمۡ وَءَابَآؤُكُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلۡطَٰنٍۚ ٤٠﴾ [یوسف] .

واتە : ئایا چەند پەرستراوێکی پەرتەوازە - لە نێوان دار و بەرد و گۆڕ و مردوو و خۆر و فریشتە ... هتد - باشترن یاخود خوای تــەنها و بەدەســەڵات ٣٩ ؟ ئێوە هیچ ناپەرستن جگە لە خوا تەنها چەند ناوێك نــەبێت کــەوا ئێــوە و باوباپیرانتــان ناوتــان لێنــاون و خــوا هــیچ بەڵگەیــەکی لــە بارەیانــەوە دانەبەزاندووە .

لەبەر ئەمە پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) بە گەلەکانیان فەرمووە :

﴿اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۝٥٩﴾ [الأعراف] .

واتە : خوا بپەرستن بە تەنها هیچ پەرستراوێکتان نی یە شایستەی پەرستن بێت جگە لە ئەو .

بەڵام هاوبەش ئەنجامدەرەکان خۆیان گرتەوە لە ئەمە و قەبوڵیان نەکرد و چەندین پەرستراوی تریان هەڵبژارد جگە لە خوا و دەیانپەرستن لەگەڵ خوای پاك و بەرزدا و داوای سەرکەوتن و فریاکەوتنیان لێیان دەکرد .

وە بەڕاستی خوای گەورە هەڵبژاردنی هاوبەش ئەنجامدەرەکانی بۆ ئەم پەرستراوانە پوچەڵ کردووەتەوە بە دوو بەڵگەی (عەقڵی) :

یەکەم : بەڕاستی ئەم پەرستراوانەی کە ئەوان هەڵیانبژاردوون هیچ تایبەتمەندێتی پەرستراوێتیان تێدا نی یە ، چونکە ئەم پەرستراوانە دروستکراون و هیچ دروست ناکەن ، وە هیچ سوودێك ناهێنن بۆ ئەوانەی کە دەیانپەرستن و هیچ زیانێکیشیان لێ دوور ناخەنەوە ، وە نە ژیانیان بە دەستە و نە مردنیش ، وە خاوەنی هیچ شتێك نین لە ئاسمانەکان و هاوبەشیش نین تێیدا .

خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَاتَّخَذُوا مِن دُونِهِ آلِهَةً لَّا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا ۝٣﴾ [الفرقان] .

واتە : هاوبەش ئەنجامدەرەکان چەند پەرستراوێکیان هەڵبژاردووە جگە لە خوا کە ناتوانن هیچ شتێك دروست بکەن و خۆیان دروستکراون و بۆ

خودی خۆشیان نەزیان و نەسوودیشیان بە دەست نی‌یە و نە مردن و نە ژیان و نە زیندووکردنەوەشیان بە دەست نی‌یە .

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ قُلِ ٱدْعُوا۟ ٱلَّذِينَ زَعَمْتُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۖ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَلَا فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِن شِرْكٍ وَمَا لَهُۥ مِنْهُم مِّن ظَهِيرٍ ﴿٢٢﴾ وَلَا تَنفَعُ ٱلشَّفَٰعَةُ عِندَهُۥٓ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُۥ ﴿٢٣﴾ ﴾ [سبأ] .

واتە : ئەی پێغەمبەر بڵێ بە موشریکەکان : بانگ کەنە ئەوانەی کە دەیانپەرستن جگە لە خوا و داوایان لێدەکەن کەوا سوودتان پێبگەیەنن و زیانتان لێدووربخەنەوە تا بۆتان دەرکەوێت کە ئەوانە : خاوەنی سەنگی مێرولەیەکیش نین لە ئاسمانەکان و زەویدا ، وە شەریکی خواش نین تێیاندا ، وە یاریدەدەر و جێگری خواش نین لە هیچ شتێکدا ، وە تکا و ڕجا و شەفاعەتیش سوودی نی‌یە لای خوا ئیللا بۆ کەسێك نەبێت کە ئیزن و روخسەتی پێدابێت * .

---

* واتە بۆ ئەوەی ناشیاویتی و ناشایستەیەتی پەرستراویتی غەیری خوا نیشانی موشریکەکان بدەیت و بەڵگەی ڕوون بخەیتە بەردەستیان لەسەر ئەوەی کە پەرستراوەکانیان بە هیچ شێوەیەك هیچ لە سود و زیانیان بەدەست نی‌یە ، کەوابو شایستەی ئەوە نین ڕەجای دەست خستنی خێر و لادانی زیانیان لێ بکرێت و هاواریان بکرێتێ لەبەر ئەوەی هیچیان بەدەست نی‌یە ، چونکە ئەوانە :

- خاوەنی سەنگی مێرولەیەکیش نین سەربەخۆ لە ئاسمانەکان و زەویدا.
- وە لەوەش کەمتر بە شەراکەتیش لەگەڵ خوا هیچ بەشێکیان نی‌یە.
- وە لەشەراکەتیش کەمتر یاریدەدەر و جێگری خواش نین لە هیچ شتێکدا .
- وە هەروەها لەوەش کەمتر ناتوانن تکا و ڕجاو شەفاعەتیش بکەن لای خوا بێ ئیزن و ڕوخسەتی ئەو بە تەواوی .

کەواتە بۆمان دەرکەوت کە غەیری خوا هیچی بەدەست نی‌یە ، کە هیچیشی بەدەست نەبێت بێ عەقڵی و بێ شەرمی‌یە مرۆڤ دڵی بەوان خۆش بێت و پشتیان پێببەستێت ، چونکە مرۆڤ کاتێك داوا لە یەکێك دەکات لەبەر ئەوە داوای لێ دەکات باوەڕی وایە کە شتێکی بەدەست بێت لە هێنانی خێر و لادانی زیان بە یەکێك لەم چوار شێوەیە :

(١) بەشێوەی سەربەخۆیی خاوەنی سوڵتە بێت (على وجه الاستقلال) .

(٢) یاخود کە سەربەخۆییش نەبێت بە هاوبەشی و شەراکەت لەگەڵ یەکێکی تری خاوەن دەسەڵاتدا (على وجه الاشتراك) .

وە خـوای گـەورە فەرموویـەتی : ﴿ أَيُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْـًٔا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿١٩١﴾ وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَآ أَنفُسَهُمْ يَنصُرُونَ ﴿١٩٢﴾ ﴾ [الأعراف] .

واتە : ئایا کەسانێك و شتانێك دەکەن بە شـەریکی خـوا و دەیانپەرستن و هاواریـان تێدەکـەن کـەوا هـیچ شـتێك دروسـت ناکـەن و خۆیـان دروسـت دەکرێن ﴿١٩١﴾ وە ناتوانن سەریان بخەن و نە خودی خۆشیان سەردەخەن .

جا ئەگەر ئەمە حاڵی ئەو پەرستراوانە بێت ئـەوا بەڕاسـتی کرنـیـان بـە پەرستراو گێلانەترین گێلێتیەیە و پوچەڵترین پوچەڵێتیەیە .

دووەم : بەڕاستی ئەو هاوبەش ئەنجامدەرانە خۆیان دانیان بـەوەدا دەنـا کـەوا بـە تـەنها خـوای گـەورە پـەروەردگار و دروسـتـکارە و مـوڵکی هـەموو شتێك بە دەسـتی ئـەوە و ڕێگری دەکـات و ڕێگری لـێناکرێت ، ئەمـەش ناچارکارە بۆ ئەوەی کە یەکتـای بکەنەوە بە پەرستراوێـتی هـەروەکو چۆن یەکتایان کردووەتەوە بە پەروەردگارێتی ، وەك خوای گەورە فەرموویـەتی :

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱعْبُدُوا۟ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى خَلَقَكُمْ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٢١﴾ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ فِرَٰشًا وَٱلسَّمَآءَ بِنَآءً وَأَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجَ بِهِۦ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ ۖ فَلَا تَجْعَلُوا۟ لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٢﴾ ﴾ [البقرة] .

واتە : ئەی خەڵکینە پەروەردگارەکـەتان بپەرستن کە ئێوە و ئەوانەی

---

(٣) یاخود ئەگەر شەریکی دەسەڵات دارەکەش نەبوو ، ئەوە یارمەتیدەر و جێگیر و ژێر دەست و وەزیری بێت .

(٤) یاخود کە ئەو مافەشی نەبوو ، مافی ئەوەی هەبێت کە داوا لە خاوەن سوڵتە بکات بۆ هـەر کەسێك و لـە هـەر کاتێکدا بێت.

بەڵام پەروەردگار لەم دوو ئایەتەی (سورەتی سبأ)دا ڕوونی کردووەتەوە کـە غـەیری خـوا هـەر چـەند پلەوپایەشـی بەرز بێت ، وەك پێغەمبەرانی نێردراوی خوا و فریشتەکانی لە خـوا نزیـك و پیاوچـاکانیش ، هـیچ کـام لـەم چـوار مافـەیان نیـیە و ناتوانن داوای شەفاعەتیش بکەن مەگەر خوا ئیزنیان بدات و شەفاعەتەکەش بۆ کەسێك بێت کە خوا ڕازی بێت بـە شەفاعەت کردن بۆی . بڕوانە کتێبی : (**خواپەرستی نەك شەخس پەرستی**) لاپەڕە : (٤١ ـ ٤٢) .

پێش ئێوەشی دروست کردووە بۆ ئەوەی لێی بترسن ـ بە ئەنجامدانی کرداره چاکه فەرمان پێکراوەکان و خۆپاراستن لە کرداره خراپە قەدەغەکراوەکان ـ ﴿٢١﴾ ئەو پەروەردگارەی کە زەوی ڕاخستوە و ئاسمانی بینا کردووە بۆتان و لە ئاسمانەوە ئاوی بۆ هێناونەتە خوارەوە پاشان بەو ئاوە بەروبوومی بۆ دەرهێناون بۆ ئەوەی ببێت بە ڕزقی ئێوە ، کەواتە هاوشێواز و شەریك بۆ خوا دامەنێن لە پەرستندا چونکە ئێوە دەزانن خوا هاوشێواز و شەریکی نییە و تەنها ئەوە بەدیهێنەر و ڕۆزیدەر و بەڕێوەبەری هەموو دروستکراوەکان .

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾﴾ [الزخرف] .

واتە : ئەگەر پرسیار بکەیت لە هاوبەش ئەنجامدەرەکان ئایا کێ ئێوەی دروست کردووە ؟ بەدڵنیاییی دەڵێن : خوا ، ئایا بۆ جگە لە خوا دەپەرستن و بە ناحەق شەریکی بۆ بڕیار دەدەن .

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ قُلْ مَن يَرْزُقُكُم مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّن يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَن يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَن يُدَبِّرُ الْأَمْرَ ۚ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ ۚ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾ فَذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ ۖ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ ۖ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾﴾ [يونس] .

واتە : ئەی پێغەمبەر بە هاوبەش ئەنجامدەرەکان بڵێ : کێ ڕۆزیتان دەدات لە ئاسمان و زەویدا ؟ ئایا کێ توانای بیستن و بینینی بەدەستە ؟ و کێ زیندوو لە مردوو دەهێنێتە دەرەوە و مردووش لە زیندوو دەهێنێتە

دەرەوە ؟ و کێ فەرمانڕەوایە و بوونەوەر بە ڕێوە دەبات ؟ ئەوانیش دەڵێن : خوا ، بڵێ : ئایا ئەی بۆ لە خوا ناترسن و خۆپارێزی ناکەن لە تاوان ﴿٣١﴾ ؟ ئەو خوایە پەروەردگاری حەقی ئێوەیە ، ئایا چ شتێك هەیە لە دوای حەق ئیللا گومڕایی نەبێت ؟ ئیتر بۆ خۆتان لادەدەن لە پەرستنی ئەو خوایە بە تەنها و جگە لە ئەو دەپەرستن کە هیچیان بە دەست نییە و هیچیان لە دەست نایەت ؟!

بواری چوارەم کە باوەڕبوون بە خوای گەورە دەیگرێتەوە : باوەڕبوونە بە ناو و سیفەتەکانی :

واتە : سەلماندنی ئەوەی کە خوا بۆ خۆیی سەلماندووە لە قورئاندا یان لە سوننەتی پێغەمبەرەکەیدا (ﷺ) لە ناو و سیفەتەکان ، بەو شێوازەی کە شیاوە بۆ خوا بە بێ (تحریف) و (تعطیل) و (تکییف) و (تمثیل)[1] .

---

[1] بۆ تێگەیشتن لەم زاراوانە پێویستە پێناسەیان بکەین، بۆیە بە کورتی دەڵێم :

ــ (**تحريف** : هو صَرفُ اللفظ عن معناهُ الظاهر إلى معنًى مَرجوح بغير دليل) .

واتە : (**تحریف**) بریتییە لە : گۆڕینی واتای ووشەکان لە مانا ڕاست و ڕواڵەتەکانیان بۆ واتایەکی دوور و نەگونجاو بە بێ بەڵگە .

ــ (**تعطيل** : هو عدم إثبات الصفات ، أو إثبات بعضها ونَفي الباقي) .

(**تعطیل**) بریتییە لە : نە سەلماندنی سیفاتەکانی خوا ، یان سەلماندنی هەندێکیان و نە سەلماندنی باقییەکەی .

ــ (**تكييف** : هو حكاية كيفية أو صورة ذات الله وصفاته) .

واتە : (**تکییف**) بریتییە لە : گێڕانەوەی چۆنێتی یان شێوەی خودی خوا و سیفاتەکانی .

ــ (**تمثيل** : هو إثبات المثل للشيء ، مُشتبهاً لَهُ من كُلِّ الوجوه) .

واتە : (**تمثیل**) بریتییە لە : سەلماندنی نموونە بۆ شتێك ، کە لە هەموو ڕوویەوە وەك یەك بن .

خـوای گـەورە فەرموویـەتی : ﴿وَلِلَّهِ ٱلْأَسْمَآءُ ٱلْحُسْنَىٰ فَٱدْعُوهُ بِهَا ۖ وَذَرُوا۟ ٱلَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِىٓ أَسْمَـٰٓئِهِۦ ۚ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾﴾ [الأعراف] .

واتە : ناوە چاك و جوانەكان تەنها شایستەی خوان بۆیە بەو ناوانـە داوا لە خوا بكەن و بە خاتری ئەو ناوانـە لـە خـوا بپاڕێنـەوە و وازبێـنن لەوانـەی كەوا بێباوەڕ و لاڕێدەبن لە ناوەكانی خوادا ، ئەوانە پاداشتی كردەوەكانیـان وەردەگرنەوە .

وە خوای گەورە فەرموویـەتی : ﴿وَلَهُ ٱلْمَثَلُ ٱلْأَعْلَىٰ فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾﴾ [الروم] .

واتە : نموونەی بەرزی لە نێـو ئاسمانـەكان و زەویـدا تـەنها بـۆ خوایـە و ئەویش بەدەسەڵات و دانایە .

وە خـوای گـەورە فەرموویـەتی : ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَىْءٌ ۖ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ ﴿١١﴾﴾ [الشورى] .

واتە : هیچ شتێك وەكو خوا نییە و خواش بیسەر و بینەرە .

سودێك : هەروەها (ئـەهلی سوننە و جەماعـە) نـاو و سیفاتەكانی خـوا پـاكڕادەگرن لـە (**تشبيه**) و (**تفويض**)یش ، كە ئەمە پێناسەكەیانە :

ـ (**تشبيه** : هو إثبات الـمثل للشيء ، مُشتبهاً لـهُ من بعض الوجوه) .

واتە : (**تشبيه**) بریتییە لە : سەلماندنی نموونە بۆ شتێك ، كـە لـە هەنـدێك ڕووەوە وەك یەك بن .

ـ (**تفويض** : هو إثبات مُجرد اللفظ ، وتفويض العلم بِمعناه إلـى الله وحده).

واتە : (**تفويض**) بریتییە لە : سەلماندنی خودی ووشەكان بە تەنها و گێڕانەوەی زانینی واتاكانیان بۆ لای خوا بە تەنها .

*** وە لەم بوارەدا دوو تاقم گومڕا بوون :**

یەکەمیان : (المعطلة* / نەسەلمێنەرەکان)ن ، ئەوانەی کەوا ئینکاری هەموو ناو و سیفەتەکانی خوا دەکەن یان ئینکاری هەندێکیان دەکەن و باوەڕیان پێیان نییە ، چونکە بۆچوونیان وایە کەوا سەلماندنی ناو و سیفەتەکان ناچارکارە بۆ وێکچواندن (التشبیه) ، واتە : وێکچواندنی خوای گەورە بە دروستکراوەکانی ، ئەم بۆچوونەش پوچەڵە لە چەند ڕوویەکەوە ، لەوانە :

یەکەم : بەڕاستی ئەم بۆچوونە ناچارکارە بۆ چەندین ناچارکاری تری پوچەڵ (یستلزم لوازم باطلة) ، وەکو هەبوونی نەسازی (تناقض) لە نێو کەلامی خوای پاك و بێکەموکوڕیدا ، چونکە خوای گەورە ناو و سیفاتی بۆ خۆی سەلماندووە و ئەوەشی ڕەدکردووەتەوە کەوا هیچ شتێك وەکو ئەو بێت (أنّ الله أثبت لنفسه الأسماء والصفات ، ونفى أنْ يكون كمثله شيء) ، جا ئەگەر سەلماندنیان ناچارکار ببوایە بۆ وێکچواندن ، ئەوا ناچارکار دەبوو بۆ نەسازی (تناقض) لە نێو کەلامی خوادا ، وە هەندێکی تری بە درۆ دەخستەوە ـ ئەمەش مەحاڵە ـ.

دووەم : بەڕاستی ڕێکەوتنی دوو شت لە ناودا یان لە سیفەتدا ناچارکار نییە بۆ ئەوەی کەوا وەکو یەك بن ، چونکە تۆ دەبینیت دوو کەس

---

* (**المعطلة**) بەرامبەرەکەی لە زمانی کوردیدا بریتییە لە : (**پەککخەرەکان**) واتە : ئەوانەی کە دەقەکانی قورئان و سوننەت پەکدەخەن و واتاکانیان ناسەلمێنن ، کەواتە مەبەست لە لای ئەم تاقمە گومڕایە نەسەلماندنی واتای ئەو دەقانەیە کەوا سەبارەت بە ناو و سیفەتەکانی خوای گەورەوە هاتوون ، بۆیە بە واتایەکی تر دەتوانین پێیان بڵێین : (**نەسەلمێنەرەکان**) ، چونکە (پەککخستن) دەرئەنجامەکەی (نەسەلماندن)ـە .

ڕێکدەکەون لەوەدا کە هەردووکیان مرۆڤن و بیسەرن و بینەرن و قسە دەکەن ، ئەمەش ناچارکار نىيە بۆ ئەوەی کەوا هەردووکیان وەکو یەك بن لە ماناکانی مرۆڤایەتی و بیستن و بینین و قسە کردندا ، وە دەبینیت زیندەوەرەکان (الــــحیوانات) دەست و پێ و چاویان هەیە ، وە ئەم ڕێکەوتنەش ناچارکار نىيە بۆ ئەوەی کە دەست و پێ و چاوەکانیان وەکو یەك بن .

جا ئەگەر دەرکەوت کە جیاوازی هەیە لە نێو دروستکراوەکاندا لەو شتانەدا کەوا تێیدا ڕێکدەکەون لە ناوەکاندا یان لە سیفەتەکاندا ، ئەوا جیاوازی لە نێوان دروستکار و دروستکراودا ڕوون تر و گەورە ترە .

تاقمی دووەمیان : (الـــمشبهة* / وێکچوێنەرەکان)ن ، ئەوانەی کەوا ناو و سیفەتەکانی خوا دەسەلمێنن لەگەڵ وێکچواندنی (شوبهاندنی) خوای گەورە بە دروستکراوەکانی‌یەوە ، چونکە بۆچوونیان وایە کەوا ئەمە داخوازیکاری بەڵگەخوازی دەقەکانە (زاعمين أنَّ هذا مُقتضَى دَلالة النصوص) ، چونکە خوای گەورە بەوە دەدوێت لەگەڵ بەندەکانیدا کە لـێی تێبگەن ، ئەم بۆچوونەش پوچەڵە لە چەند ڕوویەکەوە ، لەوانە :

یەکەم : بەڕاستی لەیەکچوونی خوای گەورە بە دروستکراوەکانی شتێکە عەقڵ و شەرع پوچەڵی دەکەنەوە ، وە ناشکرێت و مەحاڵە کەوا داخوازیکاری (مُقتضَى) دەقەکانی قورئان و سوننەت شتێکی پوچەڵ بێت .

---

* (**المشبهة**) بەرامبەرەکەی لە زمانی کوردیدا بریتی‌یە لە : (**وێکچوێنەرەکان**) واتە : ئەوانەی کە سیفەتەکانی خوای گەورە دەشوبهێنن بە سیفەتی دروستکراوەکانی ، مەبەست لە لای ئەم تاقمە گومڕایە سەلماندنی واتای ئەو دەقانەیە کەوا سەبارەت بە ناو و سیفەتەکانی خوای گەورەوە هاتوون لەگەڵ شوبهاندنی بە سیفەتی دروستکراوەکان .

دووەم : بەڕاستی خوای گەورە دواوە لەگەڵ بەندەکانیدا بەوەی کە لێی تێدەگەن لە رووی بنچینەی واتاوە (أصل المعنى)، بەلاّم (الحقيقة والكُنه) حەقیقەت و خود و ناوەڕۆك کەوا ئەو واتایەی لەسەر وەستاوە ، ئەوا ئەمەیان لەو شتانەیە کە خوای گەورە زانینی تایبەت کردووە بە خۆیەوە لەوەدا کە پەیوەندی هەیە بە خودی خوا و سیفەتەکانیەوە (ذاتهِ وصفاتهِ) .

جا ئەگەر خوا سەلماندی بۆ خۆی کەوا بیسەرە ، ئەوا بیستن زانراوە لە رووی بنچینەی واتاوە (کە هەست کردنە بە دەنگەکان) ، بەلاّم حەقیقەت و خودی ئەوە بە نیسبەت بیستنی خوای گەورەوە نەزانراوە ، چونکە حەقیقەت و خودی بیستن جیاوازە تەنانەت لە نێوان زیندەوەرەکانیشدا ، کەواتە جیاوازی تێیدا لە نێوان دروستکار (خالق) و دروستکراو (مَخلوق)دا روون تر و گەورە ترە .

وە ئەگەر خوای گەورە هەواڵیدا سەبارەت بە خۆی کەوا بەرزبووەتەوە* بەسەر عەرشەکەیدا (استوى على عرشهِ) ، ئەوا بەڕاستی (الاستواء) لە رووی بنچینەی واتاوە زانراوە ، بەلاّم حەقیقەت و خودی (الاستواء) کەوا ئەو واتایەی لەسەر وەستاوە بۆ ئێمە نەزانراوە بە نیسبەت بەرزبوونەوەی خوادا بەسەر عەرشەکەیدا (استواء الله على عرشهِ) ، چونکە حەقیقەت و خودی بەرزبوونەوە (الاستواء) جیاوازە لە ئاستی دروستکراودا ، بەرزبوونەوە بەسەر تەختێکی دامەزراودا وەکو بەرزبوونەوە نیە بەسەر کۆپانی وشترێکی ناڕەحەتی هەڵچودا ، جا ئەگەر بەرزبوونەوە (استواء)

---

* [بڕوانە : فتح الباري شرح صحيح البخاري : (١٣ / ٤٩٣)] .

جیاواز بێت لە ئاستی دروستکراودا ، ئەوا جیاوازی تێیدا لە نێوان دروستکار و دروستکراودا ڕوون تر و گەورە ترە .

وە **باوەڕبوون بە خوای گەورە** بەو شێوازەی کە باسمان کرد چەندین بەرهەمی گەورە بۆ باوەڕدار بەرهەم دێنێت ، لەوانە :

یەکەم : بەدیهێنانی یەکتاپەرستی خوای گەورە ، بە شێوەیەك کەوا نە ئومێدپێبوون و نە ترسانی پەیوەست ببێت بە جگە لە خواوە ، وە جگە لە خواش نەپەرسترێت .

دووەم : کامڵێتی خۆشەویستی خوای گەورە و بە گەورەدانانی بە پێی داخوازیکاری ناوە جوانەکانی و سیفاتە بەرزەکانی .

سێیەم : بەدیهێنانی پەرستنی خوای گەورە بە جێبەجێ کردنی ئەوەی کە فەرمانی پێکردووە ، وە بە دوور کەوتنەوە لەوەش کە لەدەغەی کردووە .

باوەڕبوون بە فریشتە

فریشتە : جیهانێکی نادیارن ، دروستکراون ، بەندایەتی دەکەن بۆ خوای گەورە و دەیپەرستن ، هیچ تایبەتمەندێتی پەروەردگارێتی و پەرستراوێتیان نییە ، خوای گەورە دروستیانی کردووە لە روناکی (نور) ، وە پابەندبوونی تەواو و توانای جێبەجێ کردنی فەرمانەکانی پێبەخشیون .

خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَمَنْ عِندَهُۥ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِۦ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ﴿١٩﴾ يُسَبِّحُونَ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ﴿٢٠﴾﴾ [الأنبياء] .

واتە : ئەو فریشتانەی کە لای خوای گەورەن خۆیان بەگەورەدانانێن لە پەرستنیدا و ماندوویش نابن ﴿١٩﴾ بە شەو و بە ڕۆژ بەردەوام تەسبیحاتی دەکەن بە بێدابڕان .

فریشتەکان ژمارەیان زۆرە ، کەس ناتوانێت بیانژمێرێت تەنها خوای گەورە نەبێت .

لە هەردوو (صحيح البخاري ومسلم)دا لە فەرموودەی (أنس)ەوە (ﷺ) لە بەسەرهاتی (بەرزبوونەوەی پێغەمبەردا ﷺ بۆ ئاسمان / قصة المعراج) هاتووە : کەوا پێغەمبەر ﷺ ماڵی ئاوەدانکراوەی (البيت المعمور) لە ئاسماندا بۆ بەرز کرایەوە بینی هەموو ڕۆژێك (٧٠٠٠٠) حەفتا هەزار فریشتە نوێژی تێدا دەکات ، ئەگەر دەرچوون تێیدا ناگەڕێنەوە بۆی تا دوا دانەیان[٧] .

---

[٧] رواه البخاري ، كتاب فضائل الصحابة ، باب المعراج ، رقم : (٣٦٧٤) ، ورواه مسلم ، كتاب الإيمان ، باب الإسراء برسول الله ﷺ إلى السماوات وفرض الصلوات ، رقم : (٤٠٩) .

*** وه باوه‌ڕبوون به فریشته چوار بوار ده‌گرێته‌وه :**

یه‌كه‌م : باوه‌ڕبوون به هه‌بوونیان .

دووه‌م : باوه‌ڕبوون به‌وانه‌یان كه ناویان ده‌زانین به ناوه‌كانیانه‌وه وه‌كو (جبریل) ، وه ئه‌وانه‌شیان كه ناوه‌كانیان نازانین باوه‌ڕمان پێیان هه‌یه به گشتی .

سێیه‌م : باوه‌ڕبوون به‌وه‌ی كه ده‌یزانین له سیفه‌ته‌كانیان ، وه‌كو سیفه‌تی (جبریـــل) كه پێغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌واڵی داوه به‌وه‌ی كه‌وا بینیویه‌تی له‌سه‌ر ئه‌و سیفه‌ت و شێوازه‌ی كه دروست كراوه له‌سه‌ری كه‌وا (٦٠٠) شه‌سه‌د باڵی هه‌بووه به‌ری ئاسۆی گرتبوو .

وه هه‌ندێك جار فریشته به فه‌رمانی خوا ده‌گۆڕێـت و ده‌چێته سه‌ر شێوازی پیاو ، هه‌روه‌كو چۆن روویدا بۆ (جبریـــل) كاتێك كه خوای گه‌وره ناردی بۆ لای (مه‌ریه‌م) كه‌وا خۆی نواند بۆی له شێوه‌ی مرۆڤێكی رێك و كامڵدا ، وه كاتێك كه هات بۆ لای پێغه‌مبه‌ر ﷺ له كاتێكدا كه دانیشتبوو له نێو هاوه‌ڵه‌كانیدا ، هات بۆ لای پێغه‌مبه‌ر ﷺ له شێوه‌ی پیاوێكی جل و به‌رگ زۆر سپی و موو زۆر ڕه‌ش ، كه‌وا شوێنه‌واری سه‌فه‌ر كردنی پێوه نه ده‌بینرا ، و كه‌سیش له هاوه‌ڵان نه‌یده‌ناسی ، ئه‌نجا له لای پێغه‌مبه‌ردا (ﷺ) دانیشت و هه‌ردوو ئه‌ژنۆی دایه پاڵ هه‌ردوو ئه‌ژنۆی پێغه‌مبه‌ره‌وه ، و هه‌ردوو له‌پی خسته سه‌ر هه‌ردوو ڕانییه‌وه ، وه پرسیاری كرد له پێغه‌مبه‌ر ﷺ سه‌باره‌ت به ئیسلام و ئیمان و ئیحسان و ڕۆژی دوایی و نیشانه‌كانی ، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ وه‌ڵامی دایه‌وه و ڕۆیشت ، ئه‌نجا پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی : ئه‌مه (جِبْرِیل) بوو هات بۆ لاتان بۆ ئه‌وه‌ی ئاینه‌كه‌تانتان فێر بكات[٨] .

---

[٨] رواه مسلم ، كتاب الإيمان ، باب الإيمان والإسلام والإحسان ، رقم : (٩٣) .

بڕوانه كتێبی : (سێ بنچینه‌كه‌ی بیروباوه‌ڕ و به‌ڵگه‌كانیان) لاپه‌ره : (٢٧ - ٢٩) .

هەروەها ئەو فریشتانەش کە خوای گەورە ناردیانی بۆ لای (إبــراهیم ولوط) لەسەر شێوەی پیاوان بوون .

بواری چوارەم کە باوەڕبوون بە فریشتە دەیگرێتەوە :

باوەڕبوونە بەوەی کە دەیزانین لە کردەوەکانیان کە پێیهەڵدەسن بە فەرمانی خوای گەورە ، وەکو تەسبیحات کردنی و پەرستن بۆی بە شەو و بە ڕۆژ بە بێ ماندوو بوون و دابڕان .

وە هەندێکیان کردەوەی تایبەتی خۆیان هەیە .

وەکو : (جِبْرِيل الأمين علــى وحــي الله) : واتــە سەرپەرشتیار بەسەر سروشی (وحي) خوای گەورەوە ، خوا سروشی پێدا دەینێرێت بۆ (الأنبيــاء والرسل) هەواڵپێدراو و نێردراوانی .

وە (ميكائيل الــموكل بالقطر والنبات) : واتــە ڕاسپاردەکراو بــە باران و رووەك .

وە (إسرافيل الــــموكل بــالنفخ في الــصور) : واتــە ڕاسپاردەکراو بــە فــووکردن بــە کــەڕەنادا لــە کــاتی هــاتنی قیامــەت و زیندووبوونــەوەی دروستکراوەکاندا .

وە (مَلَك الــمَوت الــــموكل بقــبض الأرواح) : واتــە فریشتەی گیان کێشان کە ڕاسپاردەکراو بە دەرهێنانی گیانەکان لە کاتی مردندا .

وە (مالِك الــموكل بالنار) : واتە ڕاسپاردەکراو بە ئاگر ، کە بەرپرسی دۆزەخە .

وە (الــــملائكة الــــموكلين بالأجِنَّــة في الأرحــام) : واتــە فریشتە ڕاسپاردەکراوەکان بـە کۆرپەلـەکان لـە منداڵدانی دایکدا ، کاتێك کـە مرۆڤـ

چوار مانگ تەواو دەکات لە سکی دایکیدا خوای گەورە فریشتەیەکی بۆ دەنێرێت و فەرمانی پێدەکات بە نووسینی ڕۆزیی و ماوەی تەمەنی و کردەوەی و بەدبەختیی یان بەختەوەریی .

وە (الملائكة الموكلين بِحفظ أعمال بني آدم) : واتە فریشتە ڕاسپاردەکراوەکان بە چاودێری و پارێزگاری کردن لە کردەوەی ئادەمیزادەکان و تۆمار کردن و نووسینەوەیان ، هەموو مرۆڤێك دوو فریشتەی هەیە ، یەکێکیان لای ڕاستیدایە و دووەمیشیان لای چەپیدایە .

وە (الملائكة الموكلين بسؤال الميت) : واتە فریشتە ڕاسپاردەکراوەکان بە پرسیار کردن لە مردوو لە کاتێکدا کە دەخرێتە گۆڕەوە ، دوو فریشتە دێن بۆ لای ، پرسیاری لێدەکەن سەبارەت بە پەروەردگاری و ئاینی و پێغەمبەری * .

وە **باوەڕبوون بە فریشتە** چەندین بەرهەمی گەورە بەرهەم دێنێت ، لەوانە :

یەکەم : زانینی گەورەیی و توانا و دەسەڵاتی خوای پایەبەرز ، چونکە بەڕاستی گەورەیی دروستکراو (المخلوق) بەڵگەیە لەسەر گەورەیی دروستکار (الخالق) .

دووەم : سوپاس کردنی خوای پایەبەرز لەسەر بایەخدانی بە ئادەمیزاد ، کەوا هەندێك لەو فریشتانەی ڕاسپاردووە بەوەی کە هەستن بە پاراستنیان ، وە تۆمار کردن و نووسینەوەی کردەوەکانیان ، وە جگە لەمانەش لە

---

* بڕوانە کتێبی : (سێ بنچینەکەی بیروباوەڕ و بەڵگەکانیان) لاپەڕە : (٤٢ ـ ٥٦) .

بەرژەوەندیەکانیان .

سـێیەم : خۆشویـستنی فریـشتەکان لـە بەرامبـەر ئـەوەی کـەوا پێیهەڵدەسن لە پەرستنی خوای گەورەدا .

*** وە خەڵکانێك لە لارێیـووان** نکۆڵی (ئینکاری) ئـەوە دەکـەن کـەوا فریشتە بەرجەستەن ، وە دەڵێن : فریشتە بریتین لە توانای چاکەکاری کە لـە نـاخی دروسـتکراوەکاندا هـەن ، وە ئەمـەش بـە درۆ خـستنەوەیە بـۆ کتێبەکـەی خـوای گـەورە و فـەرموودەی پێـغەمبەرەکەی (ﷺ) و کـۆڕا و یەکدەنگی موسڵمانان .

خـوای گـەورە فەرموویـەتی : ﴿ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ جَاعِلِ ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ رُسُلًا أُو۟لِىٓ أَجْنِحَةٍ مَّثْنَىٰ وَثُلَٰثَ وَرُبَٰعَ ۚ يَزِيدُ فِى ٱلْخَلْقِ مَا يَشَآءُ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾﴾ [فاطر] .

واتە : سوپاس و ستایش بۆ ئەو خوایەی کە دروستکاری ئاسمانەکان و زەویە و فریشتەکانی کردووە بـە نێردراوی خـاوەن بـاڵی دوانـی و سـیانی و چـواری و لـە دروسـتکراوەکاندا زیـاد دەکـات ئەوەنـدەی ویـستی لێبێـت ، بەڕاستی خوا بە توانایە بەسەر هەموو شتێکدا .

وە خـوای گـەورە فەرموویـەتی : ﴿وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ يَتَوَفَّى ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۙ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَٰرَهُمْ وَذُوقُوا۟ عَذَابَ ٱلْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾﴾ [الأنفال] .

واتـە : وە ئەگـەر ببینیـت لـە کاتێکـدا کـە فریـشتەکان ئەوانـەی بێباوەڕبوون دەمرێنن و دەدەن لە ڕوومەتیان و دواوەیان و پێیـان دەڵـێن : بیچێژن سزای سوتێنەر .

وه خــوای گــه‌وره فه‌رموویــه‌تی : ﴿وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلظَّٰلِمُونَ فِى غَمَرَٰتِ ٱلْمَوْتِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ بَاسِطُوٓاْ أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوٓاْ أَنفُسَكُمُ ﴿٩٣﴾﴾ [الأنعام] .

واته : وه ئه‌گه‌ر ببینیت له کاتێکدا که سته‌مکاره‌کان لـه ناڕه‌حـه‌تی و ناهه‌مواریـه‌کانی سـه‌ره‌مه‌رگدان و فریـشته‌کان باڵـه‌کانیان ڕاخـستووه بـۆ لێدانیان تـاوه‌کو گیانیـان بێتـه‌ده‌ره‌وه و پێیـان ده‌ڵێن : گیانتـان بهێننـه ده‌ره‌وه .

وه خــوای گــه‌وره فه‌رموویــه‌تی : ﴿حَتَّىٰٓ إِذَا فُزِّعَ عَن قُلُوبِهِمْ قَالُواْ مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ ۖ قَالُواْ ٱلْحَقَّ ۖ وَهُوَ ٱلْعَلِىُّ ٱلْكَبِيرُ ﴿٢٣﴾﴾ [سبأ] .

واته : له کاتێکدا که ترس لاده‌چێت له‌سه‌ر دڵی فریشته‌کـان ده‌ڵێن : ئـه‌وه په‌روه‌ردگارتان چی فه‌رموو ؟ ده‌ڵێن : حه‌ق و ڕاستی فه‌رموو ، وه خوا به‌رز و گه‌وره‌یه .

وه خــوای گــه‌وره ســه‌باره‌ت بــه خــه‌ڵکی به‌هه‌شــت فه‌رموویــه‌تی : ﴿وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِم مِّن كُلِّ بَابٍ ﴿٢٣﴾ سَلَٰمٌ عَلَيْكُم بِمَا صَبَرْتُمْ ۚ فَنِعْمَ عُقْبَى ٱلدَّارِ ﴿٢٤﴾﴾ [الرعد] .

واته : وه فریشته‌کان له هـه‌موو ده‌رگایه‌کـه‌وه ده‌چـنه ژووره‌وه بـۆ لای باوه‌ڕداره‌کان له به‌هه‌شتدا ۞ پێیان ده‌ڵێن : سـه‌لامی خواتـان له‌سـه‌ر بێـت لـه به‌رامبـه‌ر ئـه‌وه‌دا کـه لـه دونیـادا ئارامتـان گـرت ، ئـه‌م ماڵـه باشـترین سه‌رئه‌نجامه .

وه لـه (صحيح البخـاري)دا هـاتووه لـه (أبـي هريـرة)وه (ﷺ) لـه پێـغه‌مبه‌ره‌وه (ﷺ) فه‌رموویـه‌تی : «إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ الْعَبْدَ نَادَى جِبْرِيلَ إِنَّ اللَّـهَ يُحِبُّ فُلاَنًا فَأَحْبِبْهُ . فَيُحِبُّهُ جِبْرِيلُ ، فَيُنَادِي جِبْرِيلُ فِي أَهْلِ السَّمَاءِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ

فُلاَنًا فَأَحِبُّوهُ ، فَيُحِبُّهُ أَهْلُ السَّمَاءِ ، ثُمَّ يُوضَعُ لَهُ الْقَبُولُ فِي الأَرْضِ»[٩] .

واتـە : ئەگـەر خـــوا بەندەیـەکی خۆشویـست بـانگی جبریـل دەکـات و دەفەرموێت : بەڕاستی خوا فلاّنە کەسی خۆشدەوێت تـۆیش خۆشت بـوێ ، (جبریل)یش خۆشی دەوێت ، ئەنجا (جبریـل) بـانگ دەکـات لـە نێـو خـەڵکی ئاسماندا و دەفەرموێت : بەڕاسـتی خـوا فلاّنـە کەسـی خۆشـدەوێت ئێـوەش خۆشـتان بوێـت ، ئـەنجا خـەڵکی ئاسمـانیش خۆشـیان دەوێـت ، پاشـان پەسەند کردنی لە لای خەڵکەوە بۆ دادەنرێت لەسەر زەویدا .

هەروەها تێیدا هاتووە لە (أبي هريرة)وە (ﷺ) فەرموویەتی : پێـغەمبەر (ﷺ) فەرموویـەتی : «إِذَا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ كَانَ عَلَى كُلِّ بَـــابٍ مِـــنْ أَبْـــوَابِ الْمَسْجِدِ الْمَلاَئِـــكَةُ ، يَكْتُبُونَ الأَوَّلَ فَالأَوَّلَ ، فَإِذَا جَلَسَ الإِمَامُ طَوَوْا الصُّـــحُفَ وَجَاءُوا يَسْتَمِعُونَ الذِّكْرَ»[١٠] .

واتە : ئەگەر ڕۆژی جومعە بوو لە پێش هەموو دەرگایەك لـە دەرگاکـانی مزگەوتدا فریشتە هەیە یەکەمین کەس و ئەوەی بە دوایدا دێت بـۆ مزگـەوت دەنووسن ، جا ئەگەر پێشنوێژ دانیشت ئـەوان تیانووسـەکانیان دەپێـچنەوە و دێن گوێدەگرن بۆ زیکرەکە .

---

[٩] رواه البخاري ، كتاب بدء الـــخلق ، باب ذكر الـــملائكة ، رقم : (٣٠٣٧) .

[١٠] رواه البخاري ، كتاب بدء الـــخلق ، باب ذكر الـــملائكة ، رقم : (٣٠٣٩) .

باوەڕبوون بە کتێبەکان

کتێبەکان (الکُتُب) کۆی کتێبە (کتاب) بە واتای نووسراو (مکتوب) .

وە مەبەست پێی لێرەدا : ئەو کتێبانەیە کە خوای گەورە دایبەزاندوون بۆ سەر پێغەمبەرانی لە بەزەیی هاتنەوەیدا بە دروستکراوەکانی ، بۆ ئەوەی ببێت بە ڕێنمایی بۆیان ، تاوەکو بە هۆیەوە بگەن بە بەختەوەری دونیا و دواڕۆژ .

*** وە باوەڕبوون بە کتێبەکان چوار بوار دەگرێتەوە :**

یەکەم : باوەڕبوون بەوەی کە بەڕاستی دابەزینیان لە لایەن خواوەیە .

دووەم : باوەڕبوون بەوانەیان کە ناویان دەزانین بە ناوەکانیانەوە وەکو (القرآن) کە دابەزیوە بۆ سەر (مُحمَّد ﷺ) ، وە (التوراة) کە دابەزیوە بۆ سەر (مُوسی ﷺ) ، وە (الإنــجیل) کە دابەزیوە بۆ سەر (عیسی ﷺ) ، وە (الزَّبور) کە دراوە بە (داود ﷺ) ، بەڵام ئەوانەیان کە ناوەکانیان نازانین ئەوا باوەڕمان پێیان هەیە بە گشتی .

سێیەم : بە ڕاست دانانی ئەوەی کە (صحیح)ـە لە هەواڵەکانیان ، وەکو هەواڵەکانی قورئان ، وە ئەو هەواڵانەش کە نەگۆڕاون یان دەستکاری نەکراون لە کتێبەکانی پێشوو .

چوارەم : کردەوە کردن بەو حوکمانەی کە هەڵنەوەشێنراونەتەوە تێیاندا ، وە ڕازی بوون و ملکەچ بوون پێیان ئەگەر لە مەبەستەکانیان تێبگەین یان تێنەگەین یەکسان بێت بە لامانەوە ، وە هەموو کتێبە پێشووەکان هەڵوەشێنراونەتەوە بە قورئانی گەورە ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ

وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ ﴿٤٨﴾ [المائدة] .

واتە : ئێمە قورئانمان دابەزاندووە بۆ تۆ بە حەق و ئەو کتێبانەی پێش خۆی بەڕاست دەخاتەوە و یەکلاکەرەوەشە بەسەریاندا .

بە پێی ئەمە دروست نییە کردەوە بکرێت بە هیچ حوکمێك لە حوکمەکانی کتێبەکانی پێشوو تەنها ئەوانەیان نەبێت کە ڕاستن و قورئانیش هێشتونیێتەوە .

وە **باوەڕبوون بە کتێبەکان** چەندین بەرهەمی گەورە بەرهەم دێنێت ، لەوانە :

یەکەم : زانینی بایەخدانی خوای گەورە بە بەندەکانی کەوا بۆ هەموو گەلێك کتێبێکی دابەزاندووە بۆ ئەوەی ڕێنماییان بکات پێی .

دووەم : زانینی دانایەتی خوای گەورە لە بەرنامە (شەرعە)کەیدا ، کەوا بۆ هەموو گەلێك بەرنامەیەکی داڕشتووە کە گونجاو بێت لەگەڵ بار و حاڵیاندا ، هەروەکو چۆن خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ﴿٤٨﴾﴾ [المائدة] .

واتە : بۆ هەر گەلێك لە ئێوە شەریعەت و ڕێبازێکمان داناوە .

سێیەم : سوپاس کردنی نیعمەتەکانی خوا لەمەدا .

باوەڕبوون بە پێغەمبەران

پێغەمبەران* (الرُّسـل) کۆی پێغەمبەرە (رسـول) بە واتای نێردراو (مُرسَل) واتە نێردراو بە گەیاندنی شتێك .

وە مەبەست پێی لێرەدا : ئەو کەسەیە کەوا سروشی بۆ کراوە (أوحِيَ إليه) لە مرۆڤدا بە شەریعەتێك و فەرمانیشی پێکراوە بە گەیاندنی** .

---

* **تێبینی** : وشەی (پێغەمبەر) لە (پەیام + بەر)ەوە هاتووە ، چونکە (رسول) ئەو کەسەیە کە پەیامێکی پێیە لە کەسێکەوە و دەیگەیەنێت بە کەسێك یان کەسانێکی تر ، بەڵام لەبەر زۆری بەکارهێنانی وشەی (پەیام + بەر) بووە بە (پێغەمبەر) . (وەرگێڕ) .

** **دوو تێبینی تر** :

یەکەم : جیاوازی نێوان (نبـي) و (رسول) :

النَّبي : رجلٌ أوحى اللهُ إليه وأمرهُ بتبليغ شريعة رسولٍ قبلهُ .

واتە : هەواڵپێدراو : پیاوێکە خوا وەحیی بۆ ناردووە و فەرمانی پێکردووە بە گەیاندنی شەریعەتی پێغەمبەرێکی پێش خۆی .

الرَّسول : رجلٌ أوحى اللهُ إليه وأنزل عليه شريعةً وأمرَهُ بتبليغها .

واتە : نێردراو : پیاوێکە خوا وەحیی بۆ ناردووە و شەریعەتێکی بۆ دابەزاندوو و فەرمانیشی پێکردووە بە گەیاندنی .

قال رسول الله (ﷺ) : ((إِنَّهُ لَمْ يَكُنْ نَبِيٌّ قَبْلِي إِلاَّ كَانَ حَقًّا عَلَيْهِ أَنْ يَدُلَّ أُمَّتَهُ عَلَى خَيْرِ مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ وَيُنْذِرَهُمْ شَرَّ مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ ...)) [صحيح مسلم رقم : (١٨٤٤) وسلسلة الأحاديث الصحيحة رقم : (٢٤١)] .

واتە : بەڕاستی هیچ پێغەمبەرێك نەبووە لە پێش من ئیللا پێویست بووە لەسەری کەوا ڕێنمایی نەتەوەکەی بکات بۆ هەموو چاکەیەك کە دەیزانێت بۆیان ، وە ئاگاداریانی کردووەتەوە لە هەموو خراپەیەك کە دەیزانێت بۆیان .

سودێك : قال الإمام الألباني رحمه الله مُعلقاً على هذا الحديث : (وفي الحديث فوائدُ كثيرة ، من اهمها انَّ النبيَّ يَجبُ عليه انْ يدعو أُمَّتَهُ إلى الخير ، ويدلَّهم عليه ، وينذرهم شر ما يعلمهُ لهم ، ففيه ردٌّ صريح على ما ذُكِرَ في بعض كتب الكلام انَّ النبيَّ : مَـنْ أُوحِيَ إليهِ ولَمْ يُؤمر بالتبليغ) السلسلة : (١ / ٤٨٦) .

واتە : ئەم فەرموودەیە سودی زۆری تێدایە ، گرنگترینیان ئەوەیە : کە بەڕاستی هەواڵپێدراویش (النَّبي) پێویستە لەسەری بانگەوازی نەتەوەکەی بکات بۆ چاکە و ڕێنماییان بکات بۆی و ئاگاداریان بکاتەوە لەو خراپانەی کە دەیزانێت بۆیان ، ئەمەش بەرپەرچدانەوەیەکی ڕوون و ئاشکرایە بۆ ئەوەی

وە (نوح) یەکەمین*** پێغەمبەرە (علیە السلام) ، و (مُحَمَّـــد)یش (ﷺ) دوایین پێغەمبەرە (ﷺ) .

کە باس کراوە لە هەندێك کتێبەکانی (کەلامدا) کەوا هەواڵپێدراو (النَّبِي) : ئەو کەسەیە کە وەحیی بۆ هاتووە و فەرمانی پێنەکراوە بە گەیاندنی .

ئەم پێناسەیە هەڵەیە ! چونکە هەواڵپێدراویش (النَّبِي) فەرمانی پێکراوە بە گەیاندن ، بەڵام شەریعەتی بۆ نەهاتووە و شەریعەتی پێغەمبەرێکی (رسول) پێش خۆی یان شەریعەتی پێغەمبەرێکی تر کە لەگەڵیدایە دەگەیەنێت .

دووەم : پێویستە ئەوە بزانرێت کەوا هەموو پێغەمبەران پیاو بوون ، بۆیە هیچ پێغەمبەرێك لە ئافرەتان نەهاتووە بە بەڵگەی ئەم ئایەتە : ﴿وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِىٓ إِلَيْهِمْ ﴿٤٣﴾﴾ [النحل] .

واتە : ئەی (مُحمَّد) لە پێش تۆ هیچ پێغەمبەرێکمان نەناردووە ئیللا پیاوانێك نەبێت کە سروش (وەحیی)مان بۆ ناردوون .

کەواتە هاتنی سروش (وەحیی) بۆ هەندێك ئافرەت وەکو لە قورئاندا باس کراوە بەڵگە نییە لەسەر ئەوەی کەوا ئەو ئافرەتانەش پێغەمبەر بن .

بۆ نموونە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰٓ أُمِّ مُوسَىٰٓ أَنْ أَرْضِعِيهِ ۖ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِى ٱلْيَمِّ وَلَا تَخَافِى وَلَا تَحْزَنِىٓ ۖ إِنَّا رَآدُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿٧﴾﴾ [القصص] .

واتە : سروش (وەحیی)مان نارد بۆ دایکی (موسی) وتمان : شیری بدەرێ ، وە ئەگەر ترست هەبوو لەسەری ئەوا فڕێی دەرە ناو دەریاکەوە و نە ترست هەبێت و نەخەمیش بخۆ ، چونکە بەڕاستی ئێمە دەیگێڕینەوە بۆت و دەیکەین بە یەکێك لە پێغەمبەران .

*** نوح سەلامی خوای لەسەر بێت یەکەم پێغەمبەرە ڕەوانە کرابێت [دوای ڕودانی هاوبەشدانان بۆ خوا لەسەر زەویدا]* بە بەڵگەی قورئان وسوننەت .

* ئەم بەندە پێویستە ، چونکە باوکە ئادەم لەم باسە بەدەرە لە بەر ئەوەی ئادەم ـ سەلامی خوای لێبێ ـ یەکەم پێغەمبەرە ڕەوانە کرابێت بۆ نەوەکانی بۆ ئەوەی شەریعەتی خوایان پێ ڕابگەیەنێت و فێری چۆنێتی خواپەرستیان بکات ، ئەنجا نەوەکانی بەردەوام بوون لە سەر خواپەرستی بە تەنها تا نەوەی دەیەم وەك (ابن عباس) دەفەرموێت : (کان بین آدم ونوح عشرة قرون کلهم علی التوحید) واتە : کۆمەڵگەی ئادەمیزاد هەر لە ئادەمەوە تا سەردەمی نوح هەموویان خواپەرست بوون و شیرك ئەنجامدان نەبوو .

-

خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿إِنَّآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ كَمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ نُوحٍ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ مِنۢ بَعْدِهِۦۚ (١٦٣)﴾ [النساء] .

واتە : ئەی پێغەمبەری خوا بەڕاستی ئێمە سرووش (وەحیی)مان ناردووە بۆ تۆ هەر وەکو چۆن سرووش (وەحیی)مان ناردووە بۆ (نوح) و پێغەمبەرانی دوای ئەو .

وە لە (صحيح البخاري)دا هاتووە لە (أنس بن مالك)ەوە (رضي الله عنه) لە فەرموودەی تکاکردن (الشَّفاعة)دا کەوا پێغەمبەر (ﷺ) باسی ئەوەی کردووە کە خەڵکی لە ڕۆژی قیامەتدا دەڕۆن بۆ لای ئادەم بۆ ئەوەی تکایان بۆ بکات لای خوا ، ئەویش بیانویان بۆ دێنێتەوە کە ئەو ناتوانێت تکایان بۆ بکات و پێیان دەفەرموێت : ((ائْتُوا نُوحًا أَوَّلَ رَسُولٍ بَعَثَهُ اللَّهُ))[11] .

ئەنجا دوای ئەوەی شیرك ئەنجامدان سەری هەڵدا - بە هۆی زیادەڕەوی کردن لەو پێنج پیاوچاکەدا کە لە ئایەتی (٢٣)ی (سورة نوح)دا باس کراون - خوای گەورە پێغەمبەر نوحی ڕەوانە کرد بۆیان بۆ ئەوەی بانگەوازی خواپەرستیان پێڕابگەیەنێت و ڕێگریان لێبکات لە شیرك .

شێخ (ابن باز - ڕەحمەتی خوای لێبێ -) لەم بارەیەوە فەرموویەتی : (هەموو پێغەمبەران نێردراون بۆ ئوممەتەکانیان موژدەدەر و ووریاکەرەوەیان بوون ، لە یەکەمیانەوە تا دواهەمینیان ، یەکەمیان (نوح)ە خوا ناردوویەتی بۆ قەومەکەی کاتێك شیرك تێیاندا ڕوویدا ، وە لە پێشیەوە ئادەم بوو کە بەڕاستی ئەویش هەواڵ پێدراو (نَبـي) و نێردراو (رسول) و ئەرکی گەیاندنیشی لەسەر بووە ، خوا ناردویەتی بۆ نەوەکەی بۆ ئەوەی خوا بپەرستن بەو شەریعەتەی کە باوکە ئادەمیان پێی هاتبوو درود و سەلامی خوای لێبێ ، ئەوانیش بەردەوام بوون لەسەر ئیسلام و ڕێگای ڕاست تاوەکو شیرك ڕوویدا لە نێو قەومەکەی نوح دا درود و سەلامی خوای لێبێ ، پاشان کاتێك شیرك ڕوویدا لە نێو قەومەکەی نوح دا خوای گەورە نوحی بۆ ڕەوانە کردن درود و سەلامی خوای لێبێ ، کەواتە نوح یەکەم پێغەمبەرە خوا ناردویەتی بۆ خەڵکی سەر زەوی دوای ڕودانی شیرك).

بڕوانە : (شرح ثلاثة الأصول) للشيخ ابن باز لاپەڕە : (٧٢) .

[11] رواه البخاري ، كتاب الرقاق ، باب صفة الجنة والنار ، رقم : (٦٥٦٥) .

واتە : برۆن بۆ لای (نوح) یەکەم پێغەمبەرە خوا ناردویەتی .

وە خوای گەورە سەبارەت بە (مُحَمَّد ﷺ) فەرموویەتی : ﴿ مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ ٱللَّهِ وَخَاتَمَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ ۝٤٠ ﴾ [الأحزاب] .

واتە : (مُحَمَّد ﷺ) باوکی هیچ یەکێك لە پیاوانی ئێوە نەبووە ، بەڵکو پێغەمبەری خوا و کۆتایی پێهێنەری هەموو هەواڵپێدراوانی (پێغەمبەرانی) خوایە .

وە هیچ نەتەوەیەك (ئوممەتێك) نەبووە (نێردراو / رسول) پێغەمبەرێکی تێدا نەبووبێت کە خوای گەورە ناردبێتی بە شەریعەتێکی سەربەخۆ بۆ گەلەکەی ، یان هەواڵپێدراوێك (نَبِـــي) کە خوا وەحیی بۆ ناردووە بە شەریعەتی پێغەمبەرێکی پێش خۆی بۆ ئەوەی نوێی بکاتەوە بۆیان .

خــوای گــەورە فەرمووێــەتی : ﴿ وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِى كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَٱجْتَنِبُوا۟ ٱلطَّٰغُوتَ ۝٣٦ ﴾ [النحل] .

واتــە : بــەدڵنیایی لــە هــەموو ئوممــەتێك (کۆمەڵــە مرۆڤـــێك)دا پێغەمبەرێکمان ناردووە بۆ ئەوەی پێیان بڵـێ : بە تاك و تەنها خوای گەورە بپەرستن و خۆتان دوور بخەنەوە لە تاغوت (پەرستنی جگە لە خوا) .

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَإِن مِّنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ۝٢٤﴾ [فاطر] .

واتە : هیچ ئوممەتێك نەبووە ئیللا پێغەمبـەرێکی ئاگادارکـەرەوەی تێدا بووە .

وە خوای گـەورە فـەرموویـەتی : ﴿ إِنَّآ أَنزَلْنَا ٱلتَّوْرَىٰةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ ۚ يَحْكُمُ بِهَا ٱلنَّبِيُّونَ ٱلَّذِينَ أَسْلَمُوا۟ لِلَّذِينَ هَادُوا۟ ۝٤٤ ﴾ [المائدة] .

واته : ئێمه (تهورات)مان دابهزاندووه رێنمایی و روناكی تێدایه ئهو ههواڵپێدراوانهی (پێغهمبهرانهی) كه موسڵمان و ملكهچبوون بۆ خوا فهرمانڕهوایی پێدهكهن بهسهر ئهوانهدا كه بوون به جوولهكه (یههودی) .

وه پێغهمبهران مرۆڤن و دروستكراون ، هیچ تایبهتمهندێتی پهروهردگارێتی و پهرستراوێتیان نییه ، خوای گهوره سهبارهت به پێغهمبهرهكهی (مُحمَّـد ﷺ) كه سهروهری پێغهمبهرانه و له ههموویان حورمهتی گهورهتره لای خوا فهرموویهتی : ﴿قُل لَّآ أَمۡلِكُ لِنَفۡسِي نَفۡعٗا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُۚ وَلَوۡ كُنتُ أَعۡلَمُ ٱلۡغَيۡبَ لَٱسۡتَكۡثَرۡتُ مِنَ ٱلۡخَيۡرِ وَمَا مَسَّنِيَ ٱلسُّوٓءُۚ إِنۡ أَنَا۠ إِلَّا نَذِيرٞ وَبَشِيرٞ لِّقَوۡمٖ يُؤۡمِنُونَ ١٨٨﴾ [الأعراف] .

واته : ئهی پێغهمبهر بڵێ : من هیچ سود و زیانم به دهست نییه بۆ خۆم تهنها ئهوه نهبێت كه خوا ویستی لێبێت ، وه ئهگهر من پهنهانیم (غهیبم) بزانیایهت ئهوا خێرێكی زۆرم دهستی خۆم دهخست و هیچ خراپهیهكم تووش نهدهبوو ، من هیچ نیم تهنها ئاگاداركهرهوه و مژدهدهر نهبێت بۆ خهڵكانێك كه باوهڕبێنن .

وه خوای گهوره فهرموویهتی : ﴿قُلۡ إِنِّي لَآ أَمۡلِكُ لَكُمۡ ضَرّٗا وَلَا رَشَدٗا ٢١ قُلۡ إِنِّي لَن يُجِيرَنِي مِنَ ٱللَّهِ أَحَدٞ وَلَنۡ أَجِدَ مِن دُونِهِۦ مُلۡتَحَدًا ٢٢﴾ [الجن] .

واته : ئهی پێغهمبهر بڵێ : من هیچ زیان و رێنماییم به دهست نییه بۆ ئێوه ﴿٢١﴾ بڵێ : من كهس نییه پهنام بدات له خوا ئهگهر بیهوێت سزام بدات و كهسیش نییه جگه له ئهو پشت و پهنام بێت .

وه پێغهمبهران تایبهتمهندێتی مرۆڤایهتیان پێدهگات : له نهخۆشی و مردن و پێویست بوون به خواردن و خواردنهوه و جگه لهمانهش ، خوای

گەورە سەبارەت بە پێغەمبەر (إبراهيم عليه الصلاة والسلام) لە وەسف کردنیدا بۆ پەروەردگاری فەرموویەتی : ﴿وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ (٧٩) وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ (٨٠) وَالَّذِي يُمِيتُنِي ثُمَّ يُحْيِينِ (٨١)﴾ [الشعراء] .

واتە : پەروەردگاری من ئەوەیە کە خواردن و خواردنەوەم دەداتێ (٧٩) وە ئەگەر نەخۆش بکەوم ئەو شیفام دەدات و چاکم دەکاتەوە (٨٠) وە ئەوەیە کە دەمرێنێ و پاشان زیندووم دەکاتەوە .

وە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی : ((إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ أَنْسَى كَمَا تَنْسَوْنَ ، فَإِذَا نَسِيتُ فَذَكِّرُونِي))[١٢] .

واتە : بەڕاستی منیش مرۆڤێکم وەکو ئێوە شتم لە بیر دەچێتەوە هەروەکو چۆن ئێوەش شتان لە بیر دەچێتەوە ، بۆیە ئەگەر لە بیرم چووەوە ئەوا ئێوە بیرمی خەنەوە .

وە خوای گەورە وەسفی پێغەمبەرانی کردووە بە بەندایەتی (عەبدایەتی) کردن بۆی لە بەرزترین جێگەیاندا ، ئەوەتا سەبارەت بە (نوح ﷺ) فەرموویەتی : ﴿إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا (٣)﴾ [الإسراء] .

واتە : بەڕاستی نوح بەندەیەکی شوکرانەبژێر بوو .

وە سەبارەت بە (مُحمَّد ﷺ) فەرموویەتی : ﴿تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا (١)﴾ [الفرقان] .

واتە : پڕ خێر و بە پیت بێت کاری ئەو خوایەی کە قورئانی (جیاکەرەوەی نێوان حەق و باتڵ) دابەزاندووەتە سەر بەندەکەی بۆ

---

(١٢) رواه البخاري ، كتاب أبواب القبلة ، باب التوجه إلى القبلة حيث كان ، رقم : (٣٩٢) .

ئەوەی ببێت بە ئاگادارکەرەوە بۆ هەموو خەڵکی جیهان .

وە سەبارەت بە (إبراهيم وإسحاق ويعقوب صلى الله عليهم وسلم) فەرموویەتی :

﴿وَٱذۡكُرۡ عِبَٰدَنَآ إِبۡرَٰهِيمَ وَإِسۡحَٰقَ وَيَعۡقُوبَ أُوْلِي ٱلۡأَيۡدِي وَٱلۡأَبۡصَٰرِ ﴿٤٥﴾ إِنَّآ أَخۡلَصۡنَٰهُم بِخَالِصَةٖ ذِكۡرَى ٱلدَّارِ ﴿٤٦﴾ وَإِنَّهُمۡ عِندَنَا لَمِنَ ٱلۡمُصۡطَفَيۡنَ ٱلۡأَخۡيَارِ ﴿٤٧﴾﴾ [سورة ص] .

واتە : باسی بەندەکانمان (إبراهيم وإسحاق ويعقوب) بکە کە خاوەنی کردەوەی چاك و زانستی بە سوود بوون ﴿٤٥﴾ بەڕاستی ئێمە پاڵفتەیانمان کردبوون بە خۆیەکلاکردنەوە بۆ بیرکردنەوە لە بەهەشت و کردەوە و بانگەواز کردن بۆی (یان بەڕاستی ئێمە بەهەشتمان تایبەت کردبوو بۆیان لە بەرامبەر بیرلێکردنەوە و باس کردنیان بۆی) ﴿٤٦﴾ وە بەڕاستی ئەمانە لای ئێمە لە هەڵبژێردراو و چاکەکانن .

وە سەبارەت بە (عیسی بن مـــريَم ﷺ) فەرموویەتی : ﴿إِنۡ هُوَ إِلَّا عَبۡدٌ أَنۡعَمۡنَا عَلَيۡهِ وَجَعَلۡنَٰهُ مَثَلٗا لِّبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ﴿٥٩﴾﴾ [الزخرف] .

واتە : (عیسی) هیچ نی‌یە تەنها بەندەیەك نەبێت کە نیعمەتی خۆمانمان داوە بەسەریدا بە پێغەمبەرایەتی و زانست و دانایەتی و کردووەمانە بە نیشانە و بەڵگەیەك بۆ بەنی ئیسرائیل (واتە : نەوەکانی پێغەمبەر یعقوب) .

*** وە باوەڕبوون بە پێغەمبەران چوار بوار دەگرێتەوە :**

یەکەم : باوەڕبوون بەوەی کە پەیامەکانیان حەق و ڕاستن و لە لایەن خوای گەورە هاتوون ، جا هەر کەسێك بێباوەڕ ببێت بە پەیامی یەکێکیان ئەوە بێباوەڕ بووە بە هەر هەموویان ، وەکو چۆن خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿كَذَّبَتۡ قَوۡمُ نُوحٍ ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿١٠٥﴾﴾ [الشعراء] .

واتە : گەلەکەی (نوح) پێغەمبەرانیان بە درۆ خستەوە .

خوای گەورە کردوویانێتی بە بەدرۆخەرەوە بۆ هەموو پێغەمبەران ، لە کاتێکدا کە لەو سەردەمەدا کە ئەوان بەدرۆیان خستەوە هیچ پێغەمبەرێکی تر نەبووە جگە لە (نوح) ، کەواتە بە پێی ئەمە ئەو گاورانەی کە پێغەمبەر (مُحمَّـــــد)یـان (ﷺ) بـە درۆ خـستەوە و شـوێنی نەکـەوتن ئەوانـە بەدرۆخەرەوەشن بۆ (مسیح بن مَرْیَم ﷺ) و بەهەمان شێوە شوێنی ئەویش نەکەوتوون ، بە تایبەتی کە مـژدەی پـێ‌داون بـە هـاتنی (مُحمَّـد ﷺ) ، وە مژدە پێ‌دانیان بە (مُحمَّد ﷺ) هیچ مانایەکی نییە تەنها ئەوە نەبێت کە بەڕاستی پێغەمبەرە بۆیان ، خوا بە هۆیەوە ڕزگاریان دەکات لە گومڕایەتی و ڕێنماییان دەکات بۆ ڕێگای ڕاست .

دووەم : بـاوەڕبوون بەوانـەیان کـە ناویـان دەزانـین بـە ناوەکانیانـەوە وەکو (مُحمَّد وإبراهيم وموسى وعيسى ونوح عليهم الصلاة والسلام) ، وە ئـەم پێنجـە بریتین لە خاوەنەکانی توانـا و خـۆڕاگرتن (أولوا العزم) لـە پێغەمبـەران ، کـە خوای گەورە لە قورئانــدا لـە دوو شوێندا باسـی کـردوون لـە فەرمایشتـی :

﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنكَ وَمِن نُّوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ۝٧﴾ [الأحزاب] .

واتە : ئەی (مُحمَّد) ئێمە بەڵێنمان وەرگرتووە لە پێغەمبەران و لـە تـۆ و لە (إبراهيم وموسى وعيسى بن مـــريَم)یش کـەوا هەسـتن بـە جێبـەجێ‌کردن و گەیاندنی ئاینی خوا .

وە لـە فەرمایشتی : ﴿شَرَعَ لَكُم مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ ۖ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ ۝١٣﴾ [الشورى] .

واته خوای پەروەردگار : بۆتانی داناوە لە ئاینتدا ئەوەی کە ئامۆژگاری (نوح)ی پێکردووە و ئەوەش کە بە وەحیی ناردوومانە بۆ تۆ و ئەوەش کە ئامۆژگاری (إبراهیم وموسى وعیسى)مان پێکردووە : کەوا ئاین بە ڕێك و ڕاستی جێبەجێ بکەن و پەرتەوازە نەبن تێیدا * .

بەڵام ئەوانەشیان کە ناوەکانیان نازانین لێیان باوەڕمان پێیان هەیە بە گشتی ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ مِنْهُم مَّن قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُم مَّن لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ ﴿٧٨﴾﴾ [غافر] .

واته : وە بەدڵنیایی ئێمە چەندین پێغەمبەرمان ناردووە لە پێش تۆ بەسەرهاتی هەندێکیانمان باس کردووە بۆت و بەسەرهاتی هەندێکیانمانیش نەگێڕاوەتەوە بۆت .

سێیەم : بەڕاست دانانی ئەوەی کە ڕاستە (صەحیحە) لە بەسەرهات و هەواڵەکانیان .

چوارەم : کردەوە کردن بە شەریعەتی ئەوەیان کە نێردراوە بۆ ئێمە ئەویش کۆتایی پێهێنەریانە (مُحمَّد ﷺ) کە نێردراوە بۆ هەموو خەڵکی ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾﴾ [النساء] .

واته : سوێند بە پەروەردگارت ئەی پێغەمبەر ئەو خەڵکە باوەڕ ناهێنن

---

* ئەم ئایەتە روون ترین بەڵگەیە لەسەر **حەرامێتی حزبایەتی** کە موسڵمانانی پەرتەوازە و پارچەپارچە کردووە ، بڕوانە کتێبی : (فەتوای گەورە زانایانی هاوچەرخی ئەهلی سوننە و جەماعە سەبارەت بە حوکمی حزبایەتی و جیاوازی و پارچەپارچەگەرێتی) ئامادەکردن و وەرگێڕانی وەرگێڕ : (محمد عبد الرحمن).

و بێباوەڕن تاوەکو تۆ نەکەن بە دادوەر لەو شتانەدا کە ناکۆکی دەکەوێتە نێوانیانەوە تێیدا و ئەنجا لە ناخیانەوە دڵگران نەبن بەو بڕیارەی تۆ و ملکەچ ببن بە تەواوی .

وە **باوەڕبوون بە پێغەمبەران** چەندین بەرهەمی گەورەی هەیە ، لەوانە :

یەکەم : زانینی بەزەیی خوای گەورە و بایەخدانی بە بەندەکانی ، کەوا پێغەمبەرانی بۆ ناردوون ، بۆ ئەوەی ڕێنماییان بکەن بۆ ڕێگای خوای گەورە ، و ڕوونی کەنەوە بۆیان کە چۆن خوا بپەرستن ، چونکە عەقڵی مرۆڤ سەربەخۆ ئەوە نازانێت .

دووەم : سوپاس کردنی خوای پایەبەرز لەسەر ئەم نیعمەتە گەورەیە .

سێیەم : خۆشویستنی پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) و بەگەورەزانینیان و ستایش کردنیان بەوەی کە شایەنە پێیان ، چونکە ئەوانە پێغەمبەرانی خوای گەورەن ، وە لەبەر ئەوەی کە هەستاوون بە پەرستنی خوا و گەیاندنی پەیامەکەی و ئامۆژگاری کردنی بەندەکانی .

*** وە یاخی بووان لە حەق و پێچەوانەکەرانی ڕاستی پێغەمبەرانی خۆیان بەدرۆخستووەتەوە** بە بۆچوونی ئەوەی کەوا پێغەمبەرانی خوای گەورە نابێت لە مرۆڤ بن !

وە خوای گەورە ئەم بۆچوونەی باس کردووە و پوچەڵیشی کردووەتەوە بەم فەرمایشتەی : ﴿ وَمَا مَنَعَ ٱلنَّاسَ أَن يُؤْمِنُوٓاْ إِذْ جَآءَهُمُ ٱلْهُدَىٰٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓاْ أَبَعَثَ ٱللَّهُ بَشَرًا رَّسُولًا ﴿٩٤﴾ قُل لَّوْ كَانَ فِى ٱلْأَرْضِ مَلَٰٓئِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ مَلَكًا رَّسُولًا ﴿٩٥﴾ ﴾ [الإسراء] .

واتە : هیچ شتێك ڕێگری لە خەڵك نەکرد لەوەی کە باوەڕ بێنن لە

کاتێکدا کە ڕووناکی و ڕێنماییان بۆ هات تەنها ئەوە نەبێت کە دەیانگووت : ئایا خوا مرۆڤی ناردووە بە پێغەمبەر ؟ ﴿٩٤﴾ تۆش بڵێ : ئەگەر لە زەویدا فریشتە هەبوایەت و بە ئارامی ڕێیان بکردایەت ئەوا ئێمەش لە ئاسمانەوە فریشتەمان بە پێغەمبەرایەتی دادەبەزاند بۆ سەریان .

خوای گەورە ئەم بۆچوونەی پوچەڵ کردەوە بەوەی کەوا پێویستە پێغەمبەر مرۆڤ بێت ، چونکە ئەو نێردراوە بۆ لای خەڵکی سەر زەوی کە بریتین لە مرۆڤ ، وە ئەگەر خەڵکی سەر زەوی فریشتە ببوایەن ئەوا خوا لە ئاسمانەوە فریشتەی بۆ دادەبەزاندن بە پێغەمبەرایەتی بۆ ئەوەی ئەویش وەکو ئەوان بێت .

وە خوای گەورە لە بەدرۆخەرەوانی پێغەمبەرانی گێڕاوەتەوە کەوا بە پێغەمبەرانیان وتویانە : ﴿إِنْ أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا تُرِيدُونَ أَن تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿١٠﴾ قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِن نَّحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَمُنُّ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۖ وَمَا كَانَ لَنَا أَن نَّأْتِيَكُم بِسُلْطَانٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ﴿١١﴾﴾ [إبراهيم] .

واتە : ئێوە هیچ نین تەنها مرۆڤ نەبێت وەکو ئێمە دەتانەوێت ڕێگریمان لێبکەن لەوەی کە باوباپیرانمان دەیانپەرستن بۆیە بەڵگەی ڕوونمان (موعجیزەیەکمان) بۆ بێنن ﴿١٠﴾ پێغەمبەرانیان پێیانیان فەرموو : ڕاستە ئێمە هیچ نین تەنها مرۆڤ نەبێت وەکو ئێوە ، بەڵام خوا چاکەی خۆی - لە پێغەمبەرایەتی - دەدات بە هەر کەسێك ویستی لێبێت لە بەندەکانی ، وە ئێمە بۆمان نییە بەڵگەی ڕوونتان (موعجیزەتان) بۆ بێنین ئیللا بە مۆڵەتی (ئیزنی) خوا نەبێت .

باوەڕبوون بە ڕۆژی دوایی

ڕۆژی دوایی : ڕۆژی هەستانەوەیە کەوا خەڵکی تێیدا زیندوو دەبنەوە بۆ لێپرسینەوە و پاداشت وەرگرتنەوە .

وە ناو نراوە بە (ڕۆژی دوایی / اليوم الآخر) چونکە هیچ ڕۆژی تری بە دواوە نی‌یە ، لەبەر ئەوەی خەڵکی بەهەشت جێگیر دەبن لە شوێنی نیشتەجێ بوونی خۆیان ، وە خەڵکی دۆزەخیش جێگیر دەبن لە شوێنی نیشتەجێ بوونی خۆیان .

*** وە باوەڕبوون بە ڕۆژی دوایی سێ بوار دەگرێتەوە :**

یەکەم : باوەڕبوون بە زیندوو بوونەوە (الإيمان بالبعث) : کە بریتی‌یە لە زیندوو کردنەوەی مردووەکان کاتێك کە فوو دەکرێت بە کەڕەنادا فوو کردنی دووەم ، یەکسەر خەڵکی هەڵدەسنەوە بۆ پەروەردگاری هەموو جیهان بە پێی پەتی بە بێ پێڵاو ، وە بە رووتی بە بێ پۆشتەیی ، وە بەو پێستەوە کە لە کاتی خەتەنەکردندا دەبڕێت بە بێ خەتەنەکراوی ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿كَمَا بَدَأْنَآ أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُۥ وَعْدًا عَلَيْنَآ إِنَّا كُنَّا فَٰعِلِينَ ﴿١٠٤﴾﴾ [الأنبياء] .

واتە : هەر وەکو چۆن سەرەتا و یەکەم جار دروستمان کردن ئاوەهایش دەیانگێڕینەوە ، بەڵێنێکە بەسەرمانەوە بەڕاستی ئێمە جێبەجێی دەکەین .

وە زیندوو بوونەوە : ڕاستە و سەلمێنراوە ، قورئان و سوننەت و کۆڕا و یەکدەنگی موسڵمانان بەڵگەن لەسەری .

خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ثُمَّ إِنَّكُم بَعْدَ ذَٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ تُبْعَثُونَ ﴿١٦﴾﴾ [المؤمنون] .

واته : ئەنجا ئێوە دوای ئەوە بە دڵنیایی دەمردن ﴿١٥﴾ پاشان ئێوە لە ڕۆژی هەستانەوەدا زیندوو دەکرێنەوە .

وە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی : ((يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حُفَاةً عُرَاةً غُرْلاً))[١٣] .

واته : لە ڕۆژی قیامەتدا (هەستانەوە لە گۆڕ بۆ ساحەی مەحشەر) خەڵکی کۆدەکرێنەوە بە پێی پەتی و بە ڕووتی و بە خەتەنە نەکراوی .

وە هەموو موسڵمانان کۆڕا و یەکدەنگن لەسەر سەلماندنی ڕۆژی دوایی ، وە ئەوەیش داخوازیکاری دانایەتیەیە ، چونکە دانایەتی ئەوە دەخوازێت کەوا خوای گەورە گێڕانەوەیەك دابنێت بۆ ئەم بوونەوەرە ، بۆ ئەوەی تێیدا پاداشتیان بداتەوە لەسەر ئەوەی کە بۆی داناون لەو شەریعەتانەدا کە پێغەمبەرانی خۆیی پێناردووە ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾﴾ [المؤمنون] .

واته : ئایا ئێوە واتان داناوە کەوا ئێمە دروستمان کردوون بە گاڵتە و بێمەبەست و ئێوە ناگەڕێنەوە بۆ لامان ؟

وە خوای گەورە بە پێغەمبەرەکەیی (ﷺ) فەرموویەتی : ﴿إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ ﴿٨٥﴾﴾ [القصص] .

واته : بەڕاستی ئەو خوایەی کە قورئانی دابەزاندووە بۆت و پێویستی کردووە لەسەرت بیگەیەنیت دەتگێڕێتەوە بۆ ڕۆژی دوایی .

---

[١٣] رواه البخاري ومسلم ، واللفظ لـمسلم ، كتاب الـجنة وصفة نعيمها وأهلها ، باب فناء الـدنيا ، رقم : (٧١٢٧) .

دووەم : باوەڕبوون بە لێپرسینەوە و پاداشت وەرگرتنەوە (الإیمان بالحساب والجزاء) : بەندە لێپرسینەوەی لەگەڵدا دەکرێت لەسەر کردەوەکانی و پاداشتی دەدرێتەوە لەسەری ، وە قورئان و سوننەت و کۆڕا و یەکدەنگی (إجماع) موسڵمانان بەڵگەن لەسەر ئەمە .

خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿إِنَّ إِلَيْنَآ إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم ﴿٢٦﴾﴾ [الغاشية] .

واتە : بەڕاستی گەڕانەوەیان بۆ لای ئێمە ﴿٢٥﴾ پاشان بەڕاستی لێپرسینەوەشیان لەسەر ئێمەیە .

وە خوای گەورە فەرموویەتی: ﴿مَن جَآءَ بِٱلْحَسَنَةِ فَلَهُۥ عَشْرُ أَمْثَالِهَا ۖ وَمَن جَآءَ بِٱلسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَىٰٓ إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦٠﴾﴾ [الأنعام] .

واتە : هەر کەسێك چاکەیەك بێنێت ئەوە (١٠) دە ئەوەندە پاداشتی بۆ هەیە ، وە هەر کەسێك خراپەیەك بێنێت ئەوە پاداشت نادرێتەوە ئیللا وەکو خۆی نەبێت و ستەمیشیان لێناکرێت .

وە فەرموویەتی : ﴿وَنَضَعُ ٱلْمَوَٰزِينَ ٱلْقِسْطَ لِيَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔا ۖ وَإِن كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا ۗ وَكَفَىٰ بِنَا حَٰسِبِينَ ﴿٤٧﴾﴾ [الأنبياء] .

واتە : ئێمە تەرازووەکانی دادپەروەری دادەنەین بۆ ڕۆژی هەستانەوە (قیامەت) جا هیچ ستەم ناکرێت لە هیچ کەسێك ، وە ئەگەر بە ئەندازەی کێشی دەنکە خەرتەلەیەکیش بێت دەیهێنین بۆ ئەوەی پاداشتی خاوەنەکەی پێ بدرێتەوە ، وە بەسە کەوا ئێمە کردەوەی بەندەکان بژمێرین و لێپرسینەوەیان لەگەڵدا بکەین .

وە لە (ابن عمر)ەوە (رضي الله عنهما) پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی : ((إِنَّ اللَّهَ

يُدْنِي الْمُؤْمِنَ فَيَضَعُ عَلَيْهِ كَنَفَهُ ــ أي سِتْرَهُ ــ وَيَسْتُرُهُ ، فَيَقُولُ : أَتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا ؟ أَتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا ؟ فَيَقُولُ : نَعَمْ أَيْ رَبِّ ، حَتَّى إِذَا قَرَّرَهُ بِذُنُوبِهِ وَرَأَى فِي نَفْسِهِ أَنَّهُ هَلَكَ ، قَالَ : سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا ، وَأَنَا أَغْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ ، فَيُعْطَى كِتَابَ حَسَنَاتِهِ ، وَأَمَّا الْكُفَّارُ وَالْمُنَافِقُونَ فَيُنَادَى بِهِمْ عَلَى رُءُوسِ الْخَلَائِقِ : هَؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى رَبِّهِمْ ، أَلاَ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ»[١٤] .

واتە : بەڕاستی خوا باوەڕدار نزیك دەكاتەوە ئەنجا بە پاراستنی دەگرێتەوە و دەیپۆشێت ، ئەنجا پێی دەفەرموێت : ئایا فلانە تاوان دەزانیت ؟ ئایا فیسارە تاوان دەزانیت ؟ ئەویش دەڵێت : بەڵێ ئەی پەروەردگار ، هەتاوەكو دانی پێدەنێت بە تاوانەكانیدا و وا دەبینێت كەوا تیاچووە ، خوا دەفەرموێت : من لە دونیادا تاوانەكانتم پۆشی لەسەرت ، وە من ئەمڕۆ لێیان خۆشدەبم لێت ، ئەنجا كتێبی چاكەكانی پێ دەدرێت .

بەڵام بێباوەڕ و دووڕووەكان ئەوا بانگ دەكرێن لە پێش چاوی هەموو بوونەوەردا و پێیان دەوترێت : ئەمانە ئەوانەن كەوا درۆیان كرد لەسەر خوا ، لەعنەتی خوا لەسەر ستەمكاران بێت .

وە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی : «إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ ، ثُمَّ بَيَّنَ ذَلِكَ : فَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا اللَّهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً ، وَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ عِنْدَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ إِلَى سَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ إِلَى أَضْعَافٍ كَثِيرَةٍ ، وَمَنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً ، وَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ سَيِّئَةً وَاحِدَةً»[١٥] .

---

[١٤] رواه البخاري ، كتاب المظالم ، باب قول الله تعالى : (أَلاَ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ) ، رقم : (٢٣٠٩) .

[١٥] رواه البخاري ، كتاب الرقاق ، باب من همَّ بحسنة أو سيئة ، رقم : (٦١٢٦) ، ورواه مسلم ، كتاب الإيمان ، باب إذا همَّ العبد بحسنة كتبت و إذا همَّ بسيئة لم تكتب رقم : (٣٣٥) .

واتە : بەڕاستی خوا چاکەکان و خراپەکانی نووسیوە ، ئەنجا ڕوونیشی کردووەتەوە : جا هەر کەسێك نیازی کردنی چاکەیەك هات بە دڵیدا و نەیکرد ئەوا خوا لای خۆی یەك چاکەی تەواوی بۆ دەنووسێت ، وە ئەگەر نیازی کردنی چاکەیەك هات بە دڵیدا و کردی ئەوا خوا لای خۆی بۆی دەنووسێت بە (١٠) چاکە تا (٧٠٠) حەوسەد ئەوەندە تا ئەوەندەی زۆر تریش ، وە هەر کەسێك نیازی کردنی خراپەیەك هات بە دڵیدا و نەیکرد ئەوا خوا لای خۆی یەك چاکەی تەواوی بۆ دەنووسێت ، وە ئەگەر نیازی کردنی خراپەیەك هات بە دڵیدا و کردی ئەوا خوا یەك خراپەی بۆ دەنووسێت .

وە هەموو موسڵمانان کۆڕا و یەکدەنگن لەسەر سەلماندنی لێپرسینەوە و پاداشت وەرگرتنەوە لەسەر کردەوەکان ، وە ئەوەیش داخوازیکاری دانایەتیەیە ، چونکە خوای گەورە کتێبەکانی دابەزاندووە و پێغەمبەرانی ناردووە و پێویستیشی کردووە لەسەر بەندەکان کەوا ئەوە وەربگرن کە پێی هاتوون و کردەوەش بکەن بەوەی کە پێویستە کردەوەی پێبکرێت لێی ، وە خوا پێویستی کردووە کوشتار بکرێت لەگەڵ ئەوانەدا کە بەرهەڵستی لێ دەکەن و خوێنیان و منداڵیان و ئافرەتانیان و سامانیانی حەڵاڵ کردووە ، جا ئەگەر لێپرسینەوە و پاداشت وەرگرتنەوە نەبوو بوایەت ئەوا ئەمانە بەشێك دەبوون لە کاری بێ سوود و بێ ئەنجام کە پەروەردگاری دانای لێ بە دوور و پاك ڕادەگیرێت ، وە خوای گەورە ئاماژەی کردووە بۆ ئەمە بە فەرمایشتی :

﴿ فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ (٦) فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِم بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَائِبِينَ (٧) ﴾ [الأعراف] .

واته : به دڵنیایی پرسیار ده‌كه‌ین له‌وانه‌ی پێغه‌مبه‌ریان بۆ نێردراوه سه‌باره‌ت به وه‌ڵامدانه‌وه‌یان بۆیان و پرسیاریش ده‌كه‌ین له پێغه‌مبه‌ران سه‌باره‌ت به‌وه‌ی كه گه‌یاندوویانه ⁽⁶⁾ به دڵنیایی به زانسته‌وه بۆیان ده‌گێڕینه‌وه كه چیان كردووه ، وه ئێمه نادیار و بێ ئاگا نه‌بووین لێیان .

بواری سێیه‌م : باوه‌ڕبوون به به‌هه‌شت و ئاگری دۆزه‌خ و به‌وه‌ش كه‌وا هه‌ردووكیان ده‌رئه‌نجامی هه‌تاهه‌تایین بۆ دروستكراوه‌كان .

به‌هه‌شت ماڵی خۆشگوزرانی‌یه كه خوای گه‌وره ئاماده‌ی كردووه بۆ باوه‌ڕداره خۆپارێز و له خوا ترسه‌كان ، ئه‌وانه‌ی كه باوه‌ڕیان هێناوه به‌وه‌ی كه خوا پێویستی كردووه له‌سه‌ریان باوه‌ڕی پێبهێنرێت و هه‌ستاون به گوێڕایه‌ڵی خوا و پێغه‌مبه‌ره‌كه‌ی ، به پاكی په‌رستنیان كردووه بۆ خوا و شوێنی پێغه‌مبه‌ره‌كه‌ی كه‌وتوون .

به‌هه‌شت له جۆره‌ها خۆشگوزرانی تێدایه ئه‌وه‌ی كه : «مَا لاَ عَيْنَ رَأَتْ ، وَلاَ أُذُنَ سَمِعَتْ ، وَلاَ خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ»[16] .

واته : نه چاو بینیویه‌تی ، و نه گوێ بیستویه‌تی ، و نه به خه‌یاڵیش هاتووه به‌سه‌ر دڵی مرۆڤدا .

خوای گه‌وره فه‌رموویه‌تی : ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ ٱلْبَرِيَّةِ ﴿٧﴾ جَزَآؤُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۖ رَّضِىَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِىَ رَبَّهُۥ ﴿٨﴾﴾ [البينة] .

واته : به‌ڕاستی ئه‌وانه‌ی كه‌وا باوه‌ڕیان هێناوه و كرده‌وه‌ی چاكه‌یان كردووه ئا ئه‌وانه باشترینی دروستكراوه‌كانن ⁽⁷⁾ پاداشتیان لای

---

[16] رواه البخاري ، كتاب بدء الـخلق ، باب ما جاء في وصف الـجنة وأنها مخلوقة ، ، رقم : (٣٠٧٢) .

پەروەردگاریان باخانێکی هەتاهەتاییە کە ڕوباریان بە ژێردا تێدەپەڕێت و بە هەتاهەتایی تێیدا دەمێننەوە ، ، ئەوانە خوا لێیان ڕازی بووە و ئەوانیش لەو ڕازی بوون ، ئەو پاداشتە بۆ ئەوانەیە کە لە پەروەردگاریان دەترسن .

وە فەرموویـــــەتی : ﴿ فَلَا تَعۡلَمُ نَفۡسٞ مَّآ أُخۡفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعۡيُنٖ جَزَآءَۢ بِمَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١٧﴾ ﴾ [السجدة] .

واتە : هیچ کەسێك نازانێت چی هەڵگیراوە بۆ بەهەشتیەکان لەوەی کە چاو ئۆقرەی پێدەگرێت لە پاداشتی ئەو کردەوانەی کە دەیانکردن .

بەڵام **ئاگری دۆزەخ** : بریتی‌یە لە ماڵی سزا کە خوای گەورە ئامادەی کردووە بۆ بێباوەڕە ستەمکارەکان ، ئەوانەی کە بێباوەڕ بوون بە خوا و سەرپێچی پێغەمبەرەکانیان کردووە .

دۆزەخ لە جۆرەها سزا و تۆڵەی تێدایە ئەوەی کە نەهاتووە بەسەر هیچ بیرو دڵێکدا ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ وَٱتَّقُواْ ٱلنَّارَ ٱلَّتِيٓ أُعِدَّتۡ لِلۡكَٰفِرِينَ ﴿١٣١﴾ ﴾ [آل عمران] .

واتە : خۆپارێزی بکەن لەو ئاگرەی کە ئامادە کراوە بۆ بێباوەڕەکان .

وە فەرموویەتی : ﴿ وَقُلِ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّكُمۡۖ فَمَن شَآءَ فَلۡيُؤۡمِن وَمَن شَآءَ فَلۡيَكۡفُرۡۚ إِنَّآ أَعۡتَدۡنَا لِلظَّٰلِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمۡ سُرَادِقُهَاۚ وَإِن يَسۡتَغِيثُواْ يُغَاثُواْ بِمَآءٖ كَٱلۡمُهۡلِ يَشۡوِي ٱلۡوُجُوهَۚ بِئۡسَ ٱلشَّرَابُ وَسَآءَتۡ مُرۡتَفَقًا ﴿٢٩﴾ ﴾ [الكهف] .

واتە : ئەی پێغەمبەر بڵێ بە خەڵکی : ئەمەی کە پێتانی ڕادەگەیەنم ڕاستە و لای پەروەردگارتانەوە هێناومە ، جا هەر کەسێك دەیەوێت باوەڕ بێنێت با باوەڕ بێنێت وە هەر کەسێکیش دەیەوێت باوەڕ نەهێنێت با باوەڕ

نەهێنێت ، بەڕاستی ئێمە ئاگرێکمان ئامادە کردووە بۆ ستەمکاران کەوا چواردەوری داون بە پەرژینەکانی و ناتوانن لێی دەرباز ببن ، وە ئەگەر داوای ئاویش بکەن ئەوا ئاوێکیان پێدەدرێت وەکو قورقوشمی تواوە وایە کەوا ڕوومەتەکان دەبرژێنێت ، ئەمە خراپترین خواردنەوەیە و دۆزەخیش خراپترین جێ و شوێنە بۆ هاوڕێیەتی .

وە فەرموویەتی : ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ لَعَنَ ٱلْكَٰفِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴿٦٤﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۖ لَّا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٥﴾ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِى ٱلنَّارِ يَقُولُونَ يَٰلَيْتَنَآ أَطَعْنَا ٱللَّهَ وَأَطَعْنَا ٱلرَّسُولَا۠ ﴿٦٦﴾ ﴾ [الأحزاب] .

واتە : بەڕاستی خوا نەفرەتی کردووە لە بێباوەڕەکان و دۆزەخی گڕتێبەردراوی بۆ ئامادە کردوون ﴿٦٤﴾ بە هەتاهەتایی تێیدا دەمێننەوە و هیچ دۆست و پشتیوانێکیشیان نییە تکایەکیان بۆ بکات ﴿٦٥﴾ ڕۆژێکە کەوا ڕوومەتیان هەڵدەگەڕێتەوە لە نێو ئاگردا و دەڵێن : خۆزگایە گوێڕایەڵی خوا و گوێڕایەڵی پێغەمبەرمان بکردایەت .

* وە **باوەڕبوون بە ڕۆژی دوایی** چەندین بەرهەمی گەورەی هەیە ، لەوانە :

یەکەم : حەزکردن لە ئەنجامدانی چاکە و سووربوون لەسەری بە ئومێدی پاداشتی ئەو ڕۆژە .

دووەم : ترسان لە ئەنجامدانی خراپە و ڕازی بوون پێی لە ترسی سزای ئەو ڕۆژە .

سێیەم : دڵنەوایی کردنی باوەڕدار سەبارەت بەوەی کە لە دەستی دەردەچێت لە دونیادا بەوەی کە ئومێدی پێی هەیە لە خۆشگوزەرانی دواڕۆژ و پاداشتەکانی .

* **وە بێباوەڕەكان نكۆڵی** (ئینكاری) **زیندوو بوونەوەی دوای مردنیان كردووە** ، بۆچوونیان وایە كەوا ئەمە مەحاڵە .

ئەم بۆچوونەش پوچەڵە ، شەرع و هەست و عەقڵ بەڵگەن لەسەر پوچەڵیەتییەكەی .

بەڵگەی شەرع : خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿زَعَمَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَن لَّن يُبۡعَثُواْۚ قُلۡ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبۡعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلۡتُمۡۚ وَذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٞ ۝٧﴾ [التغابن] .

واتە : بێباوەڕەكان بۆچوونیان وایە كەوا زیندوو ناكرێنەوە ، تۆش بڵێ : بەڵێ سوێند بە پەروەردگارم بەدڵنیایی زیندوو دەكرێنەوە ئەنجا هەواڵی كردەوەكانیشتان پێ دەدرێت ، وە ئەوەش لای خوا ئاسانە .

وە هەموو كتێبە ئاسمانییەكان پێكهاتوون لەسەر هەبوونی زیندوو بوونەوە لە دوای مردن .

وە **بەڵگەی هەست** : ئەوەیە كە خوا لەم دونیایەدا زیندوو كردنەوەی مردووی پێشانی بەندەكانی داوە ، وە لە سورەتی (البقرة)دا پێنج نموونە هەیە لەسەر ئەمە ، كە بریتین لەمانە :

نموونەی یەكەم : گەلی پێغەمبەر (موسی) كاتێك كە پێیان وت : ﴿لَن نُّؤۡمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَى ٱللَّهَ جَهۡرَةٗ ۝٥٥﴾ [البقرة] .

واتە : ئێمە باوەڕت پێناهێنین تاوەكو بە ئاشكرا خوا نەبینین .

دوای ئەوە خوای گەورە مراندیانی پاشان زیندوویی كردنەوە ، وە سەبارەت بەمە خوای گەورە بە (نەوەكانی ئیسرائیل) دەفەرموێت : ﴿وَإِذۡ قُلۡتُمۡ يَٰمُوسَىٰ لَن نُّؤۡمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَى ٱللَّهَ جَهۡرَةٗ فَأَخَذَتۡكُمُ ٱلصَّٰعِقَةُ وَأَنتُمۡ تَنظُرُونَ ۝٥٥ ثُمَّ بَعَثۡنَٰكُم مِّنۢ بَعۡدِ مَوۡتِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ۝٥٦﴾ [البقرة] .

واتە : وە ئێوە وتتان ئەی (موسى) ئێمە باوەڕت پێناهێنین تاوەکو بە ئاشکرا خوا نەبینین ، بۆیە هەورەتریشقە لەناوتانی برد و ئێوەیش سەیرتان دەکرد ﴿٥٥﴾ ئەنجا دوای مردنتان زیندووتانمان کردووە بۆ ئەوەی سوپاس و شوکری خوا بکەن .

نموونەی دووەم : لە چیرۆکی ئەو کوژراوەی کەوا (نەوەکانی ئیسرائیل) ناکۆکی کەوتە بەینیانەوە تێیدا ، بۆیە خوای گەورە فەرمانی پێکردن کەوا مانگایەك سەربڕن و ئەنجا بە هەندێکی بدەن لێی ، بۆ ئەوەی هەواڵیان بداتێ بەو کەسەی کە کوشتویەتی ، وە سەبارەت بەمە خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادَّارَءْتُمْ فِيهَا وَاللَّهُ مُخْرِجٌ مَّا كُنتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٧٢﴾ فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا كَذَٰلِكَ يُحْيِ اللَّهُ الْمَوْتَىٰ وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٧٣﴾﴾ [البقرة] .

واتە : وە ئێوە کەسێکتان کوشت و کەوتنە گومانەوە تێیدا ، وە خوا ئەوە دەردێنێت کەوا ئێوە دەیشارنەوە ﴿٧٢﴾ بۆیە فەرموومان : بە هەندێکی بدەن لێی ، ئا بەو شێوەیە خوا مردوو زیندوو دەکاتەوە و نیشانەکانی توانای خۆیتان پیشان دەدات بۆ ئەوەی بیر بکەنەوە و ژیر بن .

نموونەی سێیەم : لە چیرۆکی ئەو خەڵکانەی کەوا بە هەزاران کەس لە وڵاتی خۆیان دەرچوون بە مەبەستی ڕا کردن لە مردن ، کە چی خوای گەورە مراندیانی ، پاشان زیندووی کردنەوە ، وە سەبارەت بەمە خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِن دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ

ٱلنَّاسِ لَا يَشۡكُرُونَ ﴿٢٤٣﴾ [البقرة] .

واتــە : ئایـا ناڕوانیـت بـۆ ئەوانـەی کـە بـە هـەزاران لـە ولاتـی خۆیـان دەرچوون لـە ترسـی مردنـدا و خـوا پێیـانی فـەرموو : بمـرن ئـەنجا زینـدووی کردنـەوە ، بەڕاسـتی خـوا چـاکەی زۆرە بەسـەر خەڵکـەوە بـەڵام زۆربـەی خەڵکی سوپاس و شوکری ناکەن .

نموونـەی چـوارەم : لـە چـیرۆکی ئـەو کەسـەی کـە تێپـەڕ بـوو بـە لای گونـدێکی چـۆڵ و وێرانـی مـردوودا و بـە دووری دانـا کـەوا خـوای گـەورە زیندووی بکاتەوە ، بۆیە خوای گەورە ئەو کەسەی (١٠٠) سەد سالْ مراند و پاشان زیندووی کردەوە ، وە سەبارەت بەمە خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿ أَوۡ كَٱلَّذِي مَرَّ عَلَىٰ قَرۡيَةٖ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّىٰ يُحۡيِۦ هَٰذِهِ ٱللَّهُ بَعۡدَ مَوۡتِهَاۖ فَأَمَاتَهُ ٱللَّهُ مِاْئَةَ عَامٖ ثُمَّ بَعَثَهُۥۖ قَالَ كَمۡ لَبِثۡتَۖ قَالَ لَبِثۡتُ يَوۡمًا أَوۡ بَعۡضَ يَوۡمٖۖ قَالَ بَل لَّبِثۡتَ مِاْئَةَ عَامٖ فَٱنظُرۡ إِلَىٰ طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمۡ يَتَسَنَّهۡۖ وَٱنظُرۡ إِلَىٰ حِمَارِكَ وَلِنَجۡعَلَكَ ءَايَةٗ لِّلنَّاسِۖ وَٱنظُرۡ إِلَى ٱلۡعِظَامِ كَيۡفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكۡسُوهَا لَحۡمٗاۚ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُۥ قَالَ أَعۡلَمُ أَنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ﴿٢٥٩﴾ [البقرة] .

واتە : یان وەکو ئەوەی کە تێپەڕ بوو بە لای گوندێکدا کە چۆڵ و وێران بوو بوو بەسەر یەکدا و وتـی : چـۆن خـوا ئەمـە زینـدوو دەکاتـەوە لـە دوای مردنی ؟ بۆیە خوا (١٠٠) سەد سالْ مراند و پاشان زیندووی کردەوە ، پـێی فەرموو : چەندێك مایتەوە ؟ وتی : ڕۆژێك یان هەندێ لە ڕۆژێك ماومەتـەوە ، فـەرمووی : بـەڵکو (١٠٠) سـەد سـاڵ ماویتەتـەوە بڕوانـە بـۆ خـواردن و خواردنەوەکـەت هـیچ گـۆڕانێکی بەسـەردا نـەهاتووە ، وە بڕوانـە بـۆ

گوێدرێژەکەت ببینە چۆن خوا زیندووی دەکاتەوە ، بۆ ئەوەی تۆ بکەین بە نیشانە و بەڵگەیەك لەسەر زیندووبوونەوە ، وە بڕوانە بۆ ئێسقانەکان چۆن بەرزیان دەکەینەوە و یەکیان دەخەین و ئەنجا گوشتی بە بەردا دەکەین ، جا کاتێك ئەمەی بۆ روون بووەوە و توانای خوای بۆ دەرکەوت وتی : دەزانم بەڕاستی خوا توانای بەسەر هەموو شتێکدا هەیە .

نموونەی پێنجەم : لە چیرۆکی پێغەمبەر (إبـراهیم الـخلیل)دا ، لە کاتێکدا کە داوا دەکات لە خوای گەورە کەوا پێشانی بدات چۆن مردوو زیندوو دەکاتەوە ، بۆیە خوای گەورە فەرمانی پێدەکات بە سەربڕینی چوار باڵندە و ئەنجا بەش بەشیان بکاتەوە و پەرتەوازەیان بکات بەسەر شاخەکانی دەوروبەریدا ، پاشان بانگیان بکات ، ئەنجا هەموو بەشەکان یەکدەگرنەوە و بە پەلە دێن بۆ لای (إبـراهیم) ، وە سەبارەت بەمە خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِـۧمُ رَبِّ أَرِنِى كَيْفَ تُحْىِ ٱلْمَوْتَىٰ ۖ قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِن ۖ قَالَ بَلَىٰ وَلَـٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِى ۖ قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ ٱلطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ ٱجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ٱدْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا ۚ وَٱعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦٠﴾﴾ [البقرة] .

واتە : وە (إبراهیم) وتی : پەروەردگارم پێشانم بدە چۆن مردوو زیندوو دەکەیتەوە ، فەرمووی : باشە ئایا تۆ باوەڕت نەهێناوە؟ وتی : بەڵێ بەلام بۆ ئەوەی دڵم ئارام بگرێت ، فەرمووی : چوار باڵندە ببە سەریانببڕە و پارچە پارچەیان بکە و ئەنجا لەسەر هەر شاخێك بەشێکیانی لێ دابنێ پاشان بانگیان بکە بە پەلە دێن بۆ لات ، وە بزانە کەوا بەڕاستی خوا بەدەسەلات و دانایە .

ئەمانە چەند نموونەیەکی هەستپێکراو بوون کە ڕوویان دابوو لە واقعدا ، هەموویان بەڵگەن لەسەر ئەوەی کە زیندوو کردنەوەی مردووان شتێکە دەشێت ڕووبدات و مەحاڵ نییە .

وە لە پێشەوە ئاماژە کرا بۆ ئەوەی کە خوای گەورە کردبووی بە بەشێك لە نیشانەکانی (موعجیزەکانی) پێغەمبەر (عیسی بن مريَم) لە زیندوو کردنەوەی مردووان و دەرهێنانیان لە گۆڕەکانیان بە مۆڵەتی (ئیزنی) خوای گەورە .

بەڵام **بەڵگەی عەقڵ** لەسەر هەبوونی زیندوو بوونەوە لە دوای مردن : ئەوا لە دوو ڕووەوەیە :

یەکەمینیان : بەڕاستی خوای گەورە دروستکاری ئاسمانەکان و زەوی و ئەوەشی کە لە نێوانیاندایە ، دروستکاریانە لە سەرەتاوە ، وە بە توانایە بەسەر سەرەتای دروست کردنی دروستکراودا ، بێدەسەڵات نییە بەسەر گێڕانەوەی ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَهُوَ ٱلَّذِي يَبۡدَؤُاْ ٱلۡخَلۡقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ وَهُوَ أَهۡوَنُ عَلَيۡهِۚ ﴿٢٧﴾﴾ [الروم] .

واتە : خوا ئەوەیە کە سەرەتا دروستکراوی دروست کردووە پاشان لە دوای مردنی دەیگێڕێتەوە ، ئەوەیش (واتە : گێڕانەوە لە سەرەتای دروست کردن) ئاسان ترە لەسەری .

وە فەرموویەتی : ﴿كَمَا بَدَأۡنَآ أَوَّلَ خَلۡقٖ نُّعِيدُهُۥۚ وَعۡدًا عَلَيۡنَآۚ إِنَّا كُنَّا فَٰعِلِينَ ﴿١٠٤﴾﴾ [الأنبياء] .

واتە : هەر وەکو چۆن سەرەتا و یەکەم جار دروستمان کردن ئاوەهایش دەیانگێڕینەوە ، بەڵێنێکە بەسەرمانەوە بەڕاستی ئێمە جێبەجێی دەکەین .

وه خوای گەورە فەرمانی کردووە بە وەڵامدانەوەی ئەو کەسەی کەوا نکۆڵی کرد لە زیندوو کردنەوەی ئێسقانی ڕزاو و فەرموویەتی : ﴿قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾﴾ [يس] .

واتە : بڵێ ئەو کەسە زیندووی دەکاتەوە کەوا یەکەم جار دروستی کردووە ، وە ئەویش زانایە بە هەموو شتێك .

دووەمیان : بەڕاستی زەوی مردوو و خامۆش و وشکە ، هیچ درەختی سەوزی تێدا نییە ، ئەنجا باران دەبارێت بەسەریدا و لە دوای ئەوە دەجووڵێت بەو ڕووەکانەی ناوی و سەوز و زیندوو دەبێتەوە ، لە هەموو جۆرە ڕووەك و درەختێکی گەشاوە و سەرنجڕاکێشی تێدا دەبێت ، جا ئەو کەسەی کە بە توانایە بەسەر زیندوو کردنەوەی زەویدا لە دوای مردنی (خامۆش و وشك بوونی) ، بە توانایشە بەسەر زیندوو کردنەوەی مردووانـدا ، خـوای گـەورە فەرموویـەتی : ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنَّكَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُحْيِي الْمَوْتَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾﴾ [فصلت] .

واتـە : لـە نیشانەکانی توانا و دەسەڵاتی خوا ئەوەیە کە تۆ زەوی دەبینیت خامۆشە و هیچ ڕووەکی تێدا نییە وە ئەگەر ئاومان دابارانـدە سەری دەجووڵێت بەو ڕووەکانەی ناوی و سەوز دەبێتەوە و گەشە دەکات ، بەڕاستی ئەو کەسەی زەوی زیندوو کردەوە بە ڕواندنەوەی ڕووەکەکان بەدڵنیایی مردووەکانیش زیندوو دەکاتەوە ، بەڕاستی ئەو خوایە توانای بەسەر هەموو شتێکدا هەیە .

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُّبَارَكًا فَأَنبَتْنَا بِهِ جَنَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ ﴿٩﴾ وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لَّهَا طَلْعٌ نَّضِيدٌ ﴿١٠﴾ رِّزْقًا لِّلْعِبَادِ وَأَحْيَيْنَا بِهِ بَلْدَةً مَّيْتًا كَذَٰلِكَ الْخُرُوجُ ﴿١١﴾﴾[سورة ق] .

واتە : ئێمە لە ئاسمانەوە ئاوی بە پێز و موبارەکمان دابەزاندووە ئەنجا چەندین باخ و تۆوی دروێنە کراومان پێ رواندووە ﴿٩﴾ وە دارە خورمای بەرزی پێ رواندووە کە بەروبومی کۆکراوەی هەیە ﴿١٠﴾ هەموو ئەوانە رۆزین بۆ بەندەکان ، وە بەو ئاوە داباریوە ولاتی مردوومان زیندوو کردووەتەوە ، بەو شێوەیەش ئێوە دەهێنینە دەرەوە لە گۆڕەکانتان .

*** وە باوەڕبوون بە هەموو ئەوانەش کە لە پاش مردنەوە ڕوودەدەن دەدرێنە پاڵ باوەڕبوون بە ڕۆژی دوایی** ، وەکو :

(أ) باوەڕبوون بە تاقیکردنەوەی ناو گۆڕ : کە بریتییە لە پرسیار کردن لە مردوو دوای ناشتنی سەبارەت بە پەروەردگاری و ئاینەکەی و پێغەمبەرەکەی ، جا خوای گەورە ئەوانەی کە باوەڕیان هێناوە جێگیر و دامەزراو دەکات لەسەر وتەی جێگیر ، بۆیە دەڵێت : پەروەردگارم (اللَّهُ)یە و ئیسلام ئاینمە و (مُحَمَّد ﷺ) پێغەمبەرمە ، وە خوا ستەمکاران گومڕا دەکات بۆیە بێباوەڕ دەڵێت : چی چی نازانم ، وە دووڕوو یان گومانکاریش دەڵێت : نازانم دەمبیست خەڵکی شتێکیان دەوت منیش دەموت* .

* بۆ زانیاری زیاتر سەبارەت بەم بابەتە : بڕوانە پاشکۆی کتێبی : (**سێ بنچینەکەی بیروباوەڕ و بەڵگەکانیان**) بە ناونیشانی : (فەرموودەکەی (البراء بن عازب ﷺ) سەبارەت بە سێ پرسیارەکەی ناو گۆڕ) لاپەرە : (٤٣ — ٥٦) لە ئامادەکردن و وەرگێڕانی : (محمد عبد الرحمن لطيف) .

(ب) **باوەڕبوون بە سزا و خۆشی گۆڕ** : کەوا سزای گۆڕ بۆ ستەمکاران دەبێت لە دووڕووان و بێباوەڕان ، خوای گەورە فەرمووویەتی : ﴿وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلظَّٰلِمُونَ فِى غَمَرَٰتِ ٱلْمَوْتِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ بَاسِطُوٓا۟ أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوٓا۟ أَنفُسَكُمُ ٱلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ ٱلْهُونِ بِمَا كُنتُمْ تَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ غَيْرَ ٱلْحَقِّ وَكُنتُمْ عَنْ ءَايَٰتِهِۦ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٩٣﴾﴾ [الأنعام] .

واتە : وە ئەگەر ببینیت لە کاتێکدا کە ستەمکارەکان لە ناڕەحەتی و ناهەمواریەکانی سەرەمەرگدان و فریشتەکان باڵەکانیان ڕاخستووە بۆ لێدانیان تاوەکو گیانیان بێتەدەرەوە و پێیان دەڵێن : گیانتان بهێننە دەرەوە ، ئەمڕۆ پاداشت دەدرێنەوە بە سزای ڕیسواکار لە بەرامبەر ئەو درۆ و ناڕاستییانەی کە لەسەر خوا دەتانوتن ، وە ئێوە خۆتان لەوە بە گەورەتر دەزانی کەوا ملکەچ و پابەند ببوایەن بۆ ئایەتەکانی خوا .

وە خوای گەورە سەبارەت بە (شوێنکەوتوانی فیرعەون / آل فرعون) فەرموویەتی : ﴿ٱلنَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا ۖ وَيَوْمَ تَقُومُ ٱلسَّاعَةُ أَدْخِلُوٓا۟ ءَالَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ ٱلْعَذَابِ ﴿٤٦﴾﴾ [غافر] .

واتە : خراپترین سزا کە (شوێنکەوتوانی فیرعەون) توشی دەبن بریتیە لە ئاگری دۆزەخ کە بەیانیان و ئێواران لە نێو گۆڕەکانیاندا نمایش دەکرێن بۆی و ڕۆحەکانیانی پێ سزا دەدرێت ، وە لە ڕۆژی قیامەتیشدا خوا دەفەرموێت : (شوێنکەوتوانی فیرعەون) بخەنە نێو توند ترین سزاوە * .

---

* قال ابن كثير : (هذه الآية أصل كبير في استدلال أهل السنة على عذاب البرزخ في القبور) .

واتە : ئەم ئایەتە بنەمایەکی گەورەیە لە بەڵگەهێنانەوەی ئەهلی سوننەدا لەسەر سەلماندنی سزای بەرزەخ لە نێو گۆڕدا .

وە لە (صحیح مسلم)دا لە فەرموودەی (زید بن ثابت)ەوە (ﷺ) لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) فەرموویەتی : «فَلَوْلاَ أَنْ لاَ تَدَافَنُوا لَدَعَوْتُ اللَّهَ أَنْ يُسْمِعَكُمْ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ الَّذِي أَسْمَعُ مِنْهُ ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ فَقَالَ : تَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ النَّارِ ، قَالُوا : نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ النَّارِ ، فَقَالَ : تَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ ، قَالُوا : نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ ، قَالَ : تَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنَ الْفِتَنِ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ ، قَالُوا : نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الْفِتَنِ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ ، قَالَ : تَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ ، قَالُوا : نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ»[١٧].

واتە : ئەگەر لەبەر ئەوە نەبێت ئێوە مردوو نەنێژن ئەوا لە خوا دەپاڕامەوە و داوام لێ‌ی دەکرد کەوا ئەوەی من دەبیستم لە سزای گۆڕ

---

[١٧] رواه مسلم ، كتاب الجنة وصفة نعيمها وأهلها ، باب عرض مقعد الميت من الجنة أو النار عليه وإثبات عذاب القبر والتعوذ منه ، رقم : (٧١٤٢) .

* وە بۆ تێگەیشتنی زیاتر هۆی وتنی ئەم فەرموودەیە باس دەکەین کە لە سەرەتای فەرموودەکەدا روون کراوەتەوە :

عن زيد بن ثابت (ﷺ) قال بَيْنَمَا النَّبِيُّ (ﷺ) فِي حَائِطٍ لِبَنِي النَّجَّارِ عَلَى بَغْلَةٍ لَهُ وَنَحْنُ مَعَهُ إِذْ حَادَتْ بِهِ فَكَادَتْ تُلْقِيهِ ، وَإِذَا أَقْبُرٌ سِتَّةٌ أَوْ خَمْسَةٌ أَوْ أَرْبَعَةٌ - قَالَ : كَذَا كَانَ يَقُولُ الْجُرَيْرِيُّ - فَقَالَ : مَنْ يَعْرِفُ أَصْحَابَ هَذِهِ الأَقْبُرِ ؟ فَقَالَ رَجُلٌ : أَنَا ، قَالَ : فَمَتَى مَاتَ هَؤُلاَءِ ؟ قَالَ : مَاتُوا فِي الإِشْرَاكِ ، فَقَالَ : إِنَّ هَذِهِ الأُمَّةَ تُبْتَلَى فِي قُبُورِهَا فَلَوْلاَ ...») .

واتە : لەکاتێکدا کە پێغەمبەر (ﷺ) لە نێو باخێکی دار خورمای چواردەورگیراوی (بني النّجار)دا بوو بەسەر قاترێکی خۆیەوە و ئێمەش لەگەڵیدا بووین ، لە ناکاودا قاترەکە پێغەمبەری (ﷺ) دا بە لادا و نزیك بوو لەوەی کە فڕێ‌ی بداتە خوارەوە ، لەو کاتەدا شەش یان پێنج یان چوار گۆڕی بینی ـ بەم شێوەیە (الجريري) دەیگێڕایەوە ـ ، جا پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی : کێ خاوەنی ئەم گۆڕانە (واتە ئەوانەی تێیاندا نێژراون) دەناسێت ؟ پیاوێك وتی : من ، پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی : جا ئەمانە هی چ سەردەمێکن ؟ وتی : لەسەردەمی شەریك بۆ خوا ئەنجامداندا (واتە لە پێش هاتنی ئیسلام) مردوون ، پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی : بەڕاستی ئەم ئوممەتە تاقیدەکرێتەوە و سزا دەدرێت لە نێو گۆڕەکانیاندا ، جا ئەگەر لەبەر ئەوە نەبێت ...

بیدایەت بە گوێی ئێوەیشدا و بتانبیستایەت ، ئەنجا بە ڕوومەتی ڕووی تێمان کرد و فەرمووی : پەنابگرن بە خوا لە سزای ئاگر ، وتیان : پەنادەگرین بە خوا لە سزای ئاگر ، ئەنجا فەرمووی : پەنابگرن بە خوا لە سزای گۆڕ ، وتیان : پەنادەگرین بە خوا لە سزای گۆڕ ، ئەنجا فەرمووی : پەنابگرن بە خوا لە تاقیکردنەوە و ئاشووب ئەوەی کە ئاشکرایە و ئەوەشی کە نادیارە ، وتیان : پەنادەگرین بە خوا لە تاقیکردنەوە و ئاشووب ئەوەی کە ئاشکرایە و ئەوەشی کە نادیارە ، ئەنجا فەرمووی : پەنابگرن بە خوا لە تاقیکردنەوەی دەججال ، وتیان : پەنادەگرین بە خوا لە تاقیکردنەوەی دەججال .

بەلام **خۆشی گۆڕ** : ئەوا بۆ باوەڕدارە ڕاستگۆکانە ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ قَالُواْ رَبُّنَا ٱللَّهُ ثُمَّ ٱسْتَقَـٰمُواْ تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ ٱلْمَلَـٰٓئِكَةُ أَلَّا تَخَافُواْ وَلَا تَحْزَنُواْ وَأَبْشِرُواْ بِٱلْجَنَّةِ ٱلَّتِى كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾﴾ [فصلت] .

واتە : بەڕاستی ئەوانەی کە وتویانە : پەروەردگارمان (الله)یە و ئەنجا بەردەوام بوون لەسەری تاوەکو مردن ئەوانە لە کاتی سەرەمەرگدا فریشتە دادەبەزێتە سەریان و پێیان دەڵێن : ترستان نەبێت و خەمبار و دڵگرانیش نەبن و مژدەتان لێبێت بەو بەهەشتەی کەوا بەڵێنتان پێدەدرا پێی .

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿فَلَوْلَآ إِذَا بَلَغَتِ ٱلْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنتُمْ حِينَئِذٍ تَنظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنكُمْ وَلَـٰكِن لَّا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوْلَآ إِن كُنتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُونَهَآ إِن كُنتُمْ صَـٰدِقِينَ ﴿٨٧﴾ فَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾﴾ [الواقعة] .

واتە : لە كاتی سەرەمەرگدا كە گیان دەگاتە قورگ ﴿٨٣﴾ وە ئێوەش لەو كاتەدا سەیری دەكەن ﴿٨٤﴾ وە ئێمەیش (بە فریشتەكانمانەوە) نزیك ترین لێیەوە تاوەكو ئێوە بەڵام ئێوە نایانبینن ﴿٨٥﴾ وە ئەگەر ئێوە باوەڕتان نی‌یە بە زیندوو بوونەوە و لێ‌پرسینەوە و پاداشت وەرگرتنەوە ﴿٨٦﴾ ئەوا ئەو گیانە بگێڕنەوە بۆ ناو ئەو لاشەیەی كە لێیەوە دەرهێنرا ئەگەر ئێوە ڕاست دەكەن ﴿٨٧﴾ جا ئەگەر ئەو كەسە لەوانە بێت كەوا زۆر نزیكن لە خواوە* ﴿٨٨﴾ ئەوا خۆشی (ئیسراحەت و ئارامی) و بۆنی ڕەیحان و بەهەشتی خۆشگوزرانییان پێ‌دەدرێت .

وە لە (البراء بن عازب)ەوە (ﷺ) : پێغەمبەر (ﷺ) سەبارەت بە باوەڕدار ئەگەر وەڵامی دوو فریشتەكەی دایەوە فەرموویەتی : «فَيُنَادِي مُنَادٍ مِنْ السَّمَاءِ أَنْ صَدَقَ عَبْدِي ، فَأَفْرِشُوهُ مِنْ الْجَنَّةِ ، وَأَلْبِسُوهُ مِنْ الْجَنَّةِ ، وَافْتَحُوا لَهُ بَابًا إِلَى الْجَنَّةِ ، قَالَ : فَيَأْتِيهِ مِنْ رَوْحِهَا وَطِيبِهَا ، وَيُفْسَحُ لَهُ فِي قَبْرِهِ مَدَّ بَصَرِهِ»[١٨].

واتە : بانگكارێك بانگ دەكات لە ئاسمانەوە : بەندەكەم ڕاستی كرد ، ڕاخەن بۆی لە فەرشی بەهەشت ، بیپۆشن لە پۆشاكی بەهەشت ، دەرگایەكی بۆ بكەنەوە بەرەو بەهەشت ، فەرمووی : لە خۆشی و بۆنی بەهەشتی بۆ دێت و گۆڕەكەی بۆ فراوان دەكرێتەوە تاوەكو چاو بڕبكات .

---

* (ئەوانەن كەوا فەرز و سوننەتەكانیش ئەنجام دەدەن و وازدەهێنن لە حەرام و مەكروهەكانیش) .
بڕوانە : (تفسیر ابن كثیر) و (تفسیر السعدي) .

[١٨] رواه أحمد ، مسند البراء بن عازب ، رقم : (١٨٠٦٣) ، وأبو دواد ، كتاب السنة ، باب المسألة في القبر وعذاب القبر ، رقم : (٤٧٥٣) .

*** وه خەڵكانێك لە لارێبووان كومڕا بوونە و نكۆڵی** (ئینكاری) **سزا و خۆشی گۆڕ دەكەن :** بۆچوونیان وایە كەوا ئەمە مەحاڵە چونكە پێچەوانەی واقعە ، دەڵێن : ئەگەر مردووەكە سەرهەڵدرێتەوە و دەربخرێت لە نێو گۆڕەكەیدا ئەوا دەبینرێت چۆن بووە هەر وەكو خۆی وایە ، وە گۆڕەكە نەگۆڕاوە نە بە فراوان بوونەوە و نە بە تەنگ بوونەوەش .

ئەم بۆچوونەش پوچەڵە ، بە پێی شەرع و هەست و عەقڵ :

لایەنی شەرع : ئەوا ئەو دەقانەی كەوا بەڵگەن لەسەر سەلماندنی سزا و خۆشی گۆڕ لە پێشەوە باس كران .

وە لە (صحيح البخـاري)دا لە فەرموودەی (ابـن عبـاس)ەوە (ﷺ) فەرموویەتی : ((خَرَجَ النَّبِيُّ (ﷺ) مِنْ بَعْضِ حِيطَانِ الْمَدِينَةِ ، فَسَمِعَ صَوْتَ إِنْسَانَيْنِ يُعَذَّبَانِ فِي قُبُورِهِمَا)) باسی تەواوی فەرموودەكەی كرد كە تێیدا هاتووە : ((كَانَ أَحَدُهُمَا لاَ يَسْتَتِرُ مِنَ الْبَوْلِ)) ـ وفي رواية : ((مِنْ بَوْلِهِ)) ، وفي رواية لمسلم : ((لاَ يَسْتَنْزِهُ مِنْ بَوْلِهِ)) ـ ، وَكَانَ الآخَرُ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ))[١٩] .

واتە : پێغەمبەر (ﷺ) لە هەندێك لە باخەكانی دەوروبەری مەدینەدا هاتەدەرەوە و لە ناكاودا دەنگی دوو مرۆڤی بیست كەوا لە نێو گۆڕەكانیاندا سزا دەدران ...

وە فەرمووی : یەكێكیان خۆی نەدەپاراست و خۆی پاكڕانەدەگرت لە میزەكەی ، وە ئەوەی تریان قسەی لە نێوان خەڵكدا دەهێنا و دەبرد بە مەبەستی زیان گەیاندن .

---

[١٩] رواه البخاري ، كتاب الأدب ، باب النميمة من الكبائر ، رقم : (٥٧٠٨) ، ورواه مسلم ، كتاب الطهارة ، باب الدليل على نجاسة البول ووجوب الاستبراء منه ، رقم : (٦٧٦) .

وە **لایەنی هەست** : ئەوا بەڕاستی مرۆڤی خەوتوو لە کاتی خەوتنیدا دەبینێت کەوا لە نێو شوێنێکی فراوان و زۆر خۆشدایە و خۆشدەگوزرێت تێیدا ، یان لە نێو شوێنێکی تەنگ و سامناکدایە و ئازاری پێ دەچێژێت ، وە لەوانەیە هەندێك جار بەخەبەر بێتەوە بە هۆی ئەوەوە کە بینیویەتی لە خەوەکەیدا ، لەگەڵ ئەوەشدا ئەو هەر لەسەر جێگەکەی خۆیدایە لە نێو ژوورەکەی خۆیدا بەو شێوەیەی کە لەسەری بووە ، وە خەو برای مردنە ، لەبەر ئەمە خوای گەورە ناوی ناوە بە (مردن) ، خوای گەور فەرموویەتی :

﴿ ٱللَّهُ يَتَوَفَّى ٱلْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَٱلَّتِى لَمْ تَمُتْ فِى مَنَامِهَا ۖ فَيُمْسِكُ ٱلَّتِى قَضَىٰ عَلَيْهَا ٱلْمَوْتَ وَيُرْسِلُ ٱلْأُخْرَىٰٓ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ (٤٢) ﴾ [الزمر] .

واتە : خوا گیانەکان دەکێشێت لە کاتی مردنیاندا و ئەوەش کە نەمردووە لە کاتی خەوتنیاندا ، جا ئەوەیان دەگرێتەوە کەوا بڕیاری مردنی بەسەردا داوە و ئەوەی تریشیان بەردەدات بۆ کاتی ناو براوی خۆی .

وە **لایەنی عەقڵ** : ئەوا بەڕاستی مرۆڤی خەوتوو لە کاتی خەوتنیدا خەوی ڕاست دەبینێت کەوا لەگەڵ واقعدا دەقاودەق وەك یەکن ، وە هەندێك جار پێغەمبەر (ﷺ) دەبینێت لەسەر شێوازی خۆی ، وە هەر کەسێکیش بیبینێت لەسەر شێوازی خۆی ئەوا بەڕاستی بینیویەتی ، لەگەڵ ئەوەشدا کەسی خەوتوو هەر لە نێو ژوورەکەی خۆیدایە و لەسەر جێگەکەی خۆیدا دوورە لەوەی کە بینیویەتی ، جا ئەگەر ئەمە ڕوودانی شیاو بێت لە بوارەکانی دونیادا ، ئایا ڕوودانی شیاو نییە لە بوارەکانی دوارۆژدا ؟

وە ئەوەی کە پشتیان پێبەستووە لە بۆچوونەکەیاندا کەوا ئەگەر مردووەکە سەرهەڵدرێتەوە و دەربخرێت لە نێو گۆڕەکەیدا ئەوا دەبینرێت

چۆن بووه هەر وەکو خۆی وایە ، وە گۆڕەکە نەگۆڕاوە نە بە فراوان بوونەوە و نە بە تەنگ بوونەوەش ، ئەوا **وەڵامەکەی لە چەند ڕوویەکەوەیە :**

یەکەم : ئەوەیە کە بەڕاستی نابێت بەرهەڵستی ئەوە بکرێت کە شەرع پێی هاتووە بە نموونەی ئەم گومانە هەڵوەشێنراوانە کەوا ئەگەر ئەو کەسەی بەرهەڵستکاریان پێدەکات تێڕابمێنێت تێڕامانێکی پێویست و بە وردی بیربکاتەوە لەو بەڵگانەی کەوا شەرع پێیان هاتووە ئەوا بەدڵنیایی پووچەڵێتی ئەم گومانانە دەزانێت ، وە وتراوە :

وكَمْ مِنْ عائِبٍ قولاً صحيحاً　　وآفتهُ من الفَهمِ السقيمِ

واتە : چەندین کەس هەیە وتەیەکی ڕاست لەکەدار (عەیبدار) دەکات .. ئەمامەتێکەشی لە لاوازی تێگەیشتنەکەیەتی .

دووەم : بەڕاستی بارودۆخەکانی (حاڵەتەکانی) ژیانی نێو گۆڕ (بەرزەخ) بەشێکن لە بوارەکانی پەنهانی (غەیب) کەوا هەست پەییان پێنابات و دەرکیان پێناکات ، وە ئەگەر بوارەکانی غەیب بە هەست پەییان پێببرایەت و دەرکیان پێبکرایەت ئەوا سوودی باوەڕهێنان بە غەیب نەدەما و لەو کاتەشدا باوەڕهێنەران بە غەیب و نکۆڵیکەران لە بەڕاستخستنەوەیدا یەکسان دەبوون .

سێیەم : بەڕاستی سزا و خۆشی و فراوانی و تەنگی گۆڕ تەنها مردووەکە هەستی پێدەکات و بەس ، وە ئەمەش وەکو ئەوە وایە کە خەولێکەوتوو لە خەوەکەیدا خۆی دەبینێت کەوا لە شوێنێکی تەنگ و سامناکدایە یان لە شوێنێکی فراوان و خۆشدایە ، بەڵام ئەو کەسەی کە لە

دەورووبەریدایە ئەمە نابینێت و هیچ هەستی پێناکات ، وە پێغەمبەر (ﷺ) وەحیی بۆ دەنێردرا لە کاتێکدا کە لە نێوان هاوەڵەکانیدا بوو ئەو وەحییەکەی دەبیست بەڵام هاوەڵانی نەیاندەبیست ، وە هەندێك جار فریشتەکە خۆی بۆی دەنواند لە شێوەی پیاوێکدا و قسەی لەگەڵیدا دەکرد کە چی هاوەڵانیش فریشتەکەیان نەدەبینی و گوێیشیان لێی نەدەبوو .

چوارەم : بەڕاستی پەیپێبردن و توانای هەست کردنی دروستکراو سنووردارە بە ئەوەندەی کە خوای گەورە توانای پێداون لە پەیپێبردن و هەست پێ کردن ، وە مەحاڵە بتوانن هەست بکەن بە هەموو ئەو شتانەی کە بوونیان هەیە ، ئەوەتە هەر حەوت ئاسمانەکە و زەوی و ئەوانەش کە لە نێوانیاندا هەن و هەموو شتێك تەسبیحات و ستایشی خوا دەکەن تەسبیحاتێکی ڕاستەقینە ، کە خوای گەورە هەندێك جار دەیدات بە گوێی ئەوانەی کە ویستی لێبێت لە دروستکراوەکانی ، وە لەگەڵ ئەوەشدا ئەمە داپۆشراوە و شاردراوەتەوە و پەنهانکراوە لە ئێمە ، وە سەبارەت بەمە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿تُسَبِّحُ لَهُ ٱلسَّمَٰوَٰتُ ٱلسَّبۡعُ وَٱلۡأَرۡضُ وَمَن فِيهِنَّۚ وَإِن مِّن شَيۡءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمۡدِهِۦ وَلَٰكِن لَّا تَفۡقَهُونَ تَسۡبِيحَهُمۡۚ ﴿٤٤﴾﴾ [الاسراء] .

واتە : هەر حەوت ئاسمانەکە و زەوی و ئەوانەش کە لە نێوانیاندا هەن تەسبیحاتی خوا دەکەن ، وە هیچ شتێك نییە ئیللا تەسبیحات و ستایشی خوا دەکات ، بەڵام ئێوە لە تەسبیحاتی ئەوان تێناگەن .

هەروەها شەیتانەکان و جنۆکە بە سەر زەویدا دێن و دەڕۆن ، وە جنۆکە ئامادە بوون لە لای پێغەمبەر (ﷺ) و گوێیان گرت بۆ قورئان خوێندنەوەکەی و بێدەنگ بوون بۆی ، پاشان گەڕانەوە بۆ لای گەلەکەیان

و ئاگاداریانییان کردەوە ، وە لەگەڵ ئەوەشدا ئەوان شاردراونەتەوە و پەنهانکراون لە ئێمە ، وە سەبارەت بەمەش خوای گەورە فەرموویەتی :

﴿ يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ لَا يَفۡتِنَنَّكُمُ ٱلشَّيۡطَٰنُ كَمَآ أَخۡرَجَ أَبَوَيۡكُم مِّنَ ٱلۡجَنَّةِ يَنزِعُ عَنۡهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوۡءَٰتِهِمَآۚ إِنَّهُۥ يَرَىٰكُمۡ هُوَ وَقَبِيلُهُۥ مِنۡ حَيۡثُ لَا تَرَوۡنَهُمۡۗ إِنَّا جَعَلۡنَا ٱلشَّيَٰطِينَ أَوۡلِيَآءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿٢٧﴾ ﴾ [الأعراف] .

واتە : ئەی ئادەمیزاد وریا بن شەیتان هەڵتان نەخەڵەتێنێت بە ڕازاندنەوەی تاوان بۆتان وەکو چۆن باوە و دایە گەورەتانی (ئادەم و حەوا) لە بەهەشت دەرهێنایە دەرەوە و پۆشاکەکانیانی پێداکەندن بۆ ئەوەی عەورەتی خۆیانیان پێپیشان بدات ، بەڕاستی ئەو و هاوشێوەکانی لە جنۆکە ئێوە دەبینن لە کاتێکدا کە ئێوە ئەوان نابینن ، بەڕاستی ئێمە شەیتانەکانمان کردووە بە دۆست بۆ ئەوانەی کە باوەڕ ناهێنن .

جا ئەگەر دروستکراوەکان پەی نەبەن و هەست نەکەن بە هەموو ئەو شتانەی کە هەن ، ئەوا بە دڵنیایی نابێت ئینکاری ئەو شتانە بکەن کە سەلمێنراون لە بوارەکانی پەنهانی (غەیب) و ئەوان پەییان پێنابەن و دەرکیان پێناکەن .

باوەڕبوون بە قەدەر

قەدەر : بریتی‌یە لە ئەندازەگیری خوای گەورە بۆ بونەوەران ، بە پێی زانستی پێش وەختی بۆ ئەو ئەندازەگیریە ، وە بەو شێوەیەی کە دانایی خوا خواستویەتی .

وە باوەڕبوون بە قەدەر چوار بوار دەگرێتەوە :

یەکەم : باوەڕبوون بەوەی کە خوای گەورە زانایە بە هەموو شتێك ، بە گشتی و بە ووردیش ، بە هەمیشەیی و هەتاهەتاییش ، جا ئەمە لەوانەدا کە پەیوەندییان بە کردارەکانی خواوە هەبێت یان بە کردارەکانی بەندەکانیەوە هەبێت یەکسانن .

دووەم : باوەڕبوون بەوەی کە خوای گەورە ئەو زانیارییانەی نووسیوەتەوە لە نێو کتێبی پارێزراودا (اللوح المحفوظ) ، وە سەبارەت بەم دوو بوارە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۗ إِنَّ ذَٰلِكَ فِي كِتَابٍ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧٠﴾﴾ [الحج] .

واتە : ئایا نەت زانیوە کە بەڕاستی خوا زانا و ئاگادارە بە هەموو ئەو شتانەی لە نێو ئاسمان و زەویدایە ، بەڕاستی ئەمە لە کتێبی (لوح المحفوظ)دایە ، بەڕاستی ئەمە بە لای خواوە ئاسانە .

وە لە (صحيح مسلم)دا لە (عبد الله بن عمرو بن العاص)ەوە (رضي الله عنهما) فەرموویەتی : بیستم پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەیفەرموو : ((كَتَبَ اللَّهُ مَقَادِيرَ الْخَلاَئِقِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ))[٢٠] .

---

[٢٠] رواه مسلم ، كتاب القدر ، باب حجاج آدم وموسى عليهما السلام ، رقم : (٦٦٩٠) .

واتــه : خــوا چارەنووســی دروســتكراوەكانی نووســیوە پــێش ئــەوەی ئاسمانەكان و زەوی دروست بكات بە پەنجا هەزار ساڵ .

سێیەم : باوەڕبوون بـەوەی كـە هـەموو ڕووداوەكـان (ئـەو شـتانەی كـە دەبن) ڕوونادەن و نابن ئیللا بە ویستی خـوای گـەورە نـەبێت ، جا چ ئـەوە لەو شتانەدا بێت كە پەیوەندیان هەیە بە كرداری خـواوە یـان پەیوەنـدیان هەیـە بـە كرداری دروسـتكراوەكانەوە یەكسانن ، خـوای گـەورە سـەبارەت بەوەی كە پەیوەندی بە كرداری خۆیەوە هەیـە فەرموویـەتی : ﴿وَرَبُّكَ يَخۡلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخۡتَارُ ۝٦٨﴾ [القصص] .

واتە : وە پەروەردگارت ئەوەی كە ویستی لـێ‌ی ببێت دروسـتی دەكـات و ئەوەش هەڵدەبژێرێت كە ویستی لێیەتی .

وە فەرموویەتی : ﴿وَيَفۡعَلُ ٱللَّهُ مَا يَشَآءُ ۝٢٧﴾ [إبراهيم] .

واتە : خوا ئەوەی كە ویستی لـێ‌ی ببێت دەیكات .

وە فەرموویـــەتی : ﴿هُوَ ٱلَّذِي يُصَوِّرُكُمۡ فِي ٱلۡأَرۡحَامِ كَيۡفَ يَشَآءُۚ ۝٦﴾ [آل عمران] .

واتە : خوا ئەو كەسەیە كە شێوەتان دیاری دەكات لە مناڵدانی دایكانـدا بەو شێوازەی كە ویستی لـێ‌ی ببێت .

وە خــوای گــەورە ســەبارەت بــەوەی كــە پەیوەنــدی بــە كــرداری دروســـتكراوەكانەوە هەیـــە فەرموویـــەتی : ﴿وَلَوۡ شَآءَ ٱللَّهُ لَسَلَّطَهُمۡ عَلَيۡكُمۡ فَلَقَٰتَلُوكُمۡۚ ۝٩٠﴾ [النساء] .

واتە : وە ئەگەر خوا ویستی لـێ ببێـت ئـەوا بێباوەڕەكـان دەســەڵاتدار دەكات بە سەرتانــەوە و ئەنــجا لەگەڵــتاندا دەجەنگان .

وە فەرموویەتی : ﴿وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١١٢﴾﴾ [الأنعام] .

واتە : وە ئەگەر پەروەردگارت ویستی لێ ببێت ئەوا ئەو کارانەیان نەدەکرد ، بۆیە تۆ وازبێنە لە خۆیان و لەوەش کە هەڵیدەبەستن .

چوارەم : باوەڕبوون بەوەی کە هەموو بونەوەر و ڕووداوەکان (ئەو شتانەی کە دەبن) دروستکراوی خوای گەورەن بە خوودی خۆیان و سیفەتەکانیان و جموجوڵیانیشەوە ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ٱللَّهُ خَٰلِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿٦٢﴾﴾ [الزمر] .

واتە : خوا بەدیهێنەر و دروستکاری هەموو شتێکە ، وە بەسەر هەموو شتێکەوە وەکیلە .

وە خوای پاك و بێ کەم وکوڕی فەرموویەتی : ﴿وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُۥ تَقْدِيرًا ﴿٢﴾﴾ [الفرقان] .

واتە : وە خوا هەموو شتێکی دروست کردووە و ئەندازەشی بۆ داناوە .

وە خوای گەورە سەبارەت بە پێغەمبەر ئیبراهیم (علیه الصلاة والسلام) کە بە گەلەکەیی وتوە : فەرموویەتی : ﴿وَٱللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾﴾ [الصافات] .

واتە : خوا ئێوەی دروست کردووە و ئەوەش کە دەیکەن .

* وە **باوەڕبوون بە قەدەر** ـ بەو شێوەیەی کە باسمان کرد ـ ئەوە ڕەد ناکاتەوە کەوا بەندە ویستی هەبێت لەو کردارانەیدا کە هەڵبژاردەی خۆیین و توانای هەبێت بەسەریاندا ، چونکە شەرع و واقع هەردووکیان بەڵگەن لەسەر سەلماندنی ئەمە بۆی :

لایەنی شەرع : ئەوا خوای گەورە سەبارەت بە ویستی بەندە فەرموویەتی: ﴿فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ مَـَٔابًا ﴿٣٩﴾﴾ [النبأ] .

واتـه : هـەر كەسـێ ویـستی لـێ بێـت گەڕانـەوە بـۆ لای پـەروەردگاری هەڵدەبژێرێت .

وە فەرموویەتی : ﴿فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّىٰ شِئْتُمْ ﴿٢٢٣﴾﴾ [البقرة] .

واتە : بچنە لای جێی تۆوەکانتان چۆن دەتانـەوێت (ویستان لەسـەری هەیە) .

سەبارەت بە توانای بەندەیش خوای گەورە فەرموویـەتی : ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا ﴿١٦﴾﴾ [التغابن] .

واتە : لە خوا بترسن ئەوەنـدەی لـە تواناتانـدا هەیـە ، وە گـوێ بگـرن و گوێ ڕایەڵ بن .

وە فەرموویـــەتی : ﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ۚ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ ﴿٢٨٦﴾﴾ [البقرة] .

واتە : خوا ئەرك ناخاتە سەر هیچ کەسێك ئیللا بە پێی توانای نـەبێت ، پاداشـتی ئـەوەی بۆ هەیـە کـە کردوویـەتی لـە چـاکە و پاداشـتی ئەوەشـی لەسەرە کە کردوویەتی لە خراپە .

وە **لایەنی واقع** : ئەوا بەڕاستی هەموو مرۆڤێك دەزانێت کە خۆی ویـست و توانـای هەیـە ، بـە هـەردووکیان کـردار دەکـات ، وە بـە هـەردووکیان واز دێنێت لە کردار کردن ، وە بە هەردووکیان جیاوازی دەکات لە نێوان ئـەوەی کـە ڕوودەدات بـە پـێی ویـستی خـۆی وەکـو ڕێکـردن لەگـەڵ ئـەوەدا کـە ڕوودەدات بە بـێ ویـستی خـۆی وەکـو لـەرزلێهاتن ، بـەڵام ویـست و توانـای بەندە بە ویست و توانای خوای گـەورە بەدیـدێن ، لەبـەر فەرمایـشتی خـوای

گـــەورە : ﴿لِمَن شَآءَ مِنكُمْ أَن يَسْتَقِيمَ ﴿٢٨﴾ وَمَا تَشَآءُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٩﴾﴾ [التكوير].

واتە : بۆ هەر کەسێك لە ئێوە کە ویستی هـەبێت ڕاسـت بێتـەوە ﴿٢٨﴾ وە نـاتوانن ویـستان هـەبێت ئـیللا مەگـەر خـوای پـەروەردگاری هـەموو جیهـان ویستی لـێ‌ی ببێت .

وە لەبـەر ئـەوەی گـەردوون هـەمووی مـولکی خوایـە هـیچ شتێك لـە نێو مولکی خوادا نابێت بە بێ زانیاری و ویستی ئەو .

* وە **باوەڕبوون بە قـەدەر** ـ بـەو شـێوەیەی کـە باسمـان کـرد ـ بەڵگـە و بیانو نابەخشێت بە بەنـدە بـۆ وازهێنـانی لـەو کارانـەی کـە پێویـست کـراون لەسەری ، یان بۆ ئەنجامدانی تاوانەکان ، بـە پـێ‌ی ئەمـە کردنـی قـەدەر بـە بیانو لە لایەن ئەو جۆرە کەسانەوە پووچەڵە لە چەند ڕوویەکەوە :

یەکەم : خوای گـەورە فەرموویـەتی : ﴿سَيَقُولُ ٱلَّذِينَ أَشْرَكُوا۟ لَوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَآ أَشْرَكْنَا وَلَآ ءَابَآؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِن شَىْءٍ ۚ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ حَتَّىٰ ذَاقُوا۟ بَأْسَنَا ۗ قُلْ هَلْ عِندَكُم مِّنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَآ ۖ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَإِنْ أَنتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾﴾ [الأنعام] .

واتـە : ئەوانـەی کـە هاوبـەش بـۆ خـوا دادەنێـنن دەڵـێن : ئەگـەر خـوا بیویـستایە ئێمـە و بـاب و باپیرانمـان هاوبـەشمان (بـۆ خـوا) دانـەدەنا ، وە هەروەها ئەگەر خوا نەی ویستبایە ئێمـە هـیچ شتێکمان لـە خۆمـان حـەرام نەدەکرد ، هەر بەو شێوەیە ئەوانەی پێش ئەمانیش درۆیان دەکرد و هـەمان قسەیان دەوت هەتا سزا و تۆڵەی ئێمەیان چەشت ، (ئـەی پێغەمبـەر) بڵـێ : ئایا هیچ بەڵگە و زانیاریەکتان لایـە دەری خـەن بۆمـان ، ئێـوە شـوێنی هـیچ

شتێك ناكەون جگە لە گومان نەبێت ، وە ئەوەی ئێوە دەیڵێن لە درۆ زیاتر هیچ شتێكی تر نییە .

كەواتە ئەگەر قەدەر بەڵگە ببوایەت بۆیان ئەوا خوا سزا و تۆڵەی پێیان نەدەگەیاند .

دووەم : خـوای گـەورە فەرموویـەتی : ﴿ رُّسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌۢ بَعْدَ الرُّسُلِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾ ﴾ [النساء] .

واتە : پێغەمبەرانێك كە موژدەدەر و ئاگاداركەرەوەن بۆ ئەوەی خەڵكی بیانویان بە دەستەوە نەبێت لە لای خوا لە پاش ناردنی پێغەمبەران ، وە خوا بەدەسەڵات و دانایە .

كەواتە ئەگەر قەدەر بەڵگە ببوایەت بۆ پێچەوانەكەرانی پێغەمبەران ئەوا ئەو بیانووە بە ناردنی پێغەمبەران لانەدەچوو ، چونكە پێچەوانە كردن دوای ناردنیان رووی داوە بە قەدەری خوای گەورە .

سێیەم : ئەوەی كە (البخاري ومسلم ــ واللفظ للبخاري ــ) گێڕاویانەتەوە لە (علي بن أبـي طالب)ەوە (ﷺ) كەوا پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی : «مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلاَّ وَقَدْ كُتِبَ مَقْعَدُهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَمَقْعَدُهُ مِنَ النَّارِ ، فَقُلْنَا : يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلاَ نَتَّكِلُ ؟ قَالَ : لاَ ، اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ ، ثُمَّ قَرَأَ : ﴿ فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ ﴿٥﴾ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ﴿٦﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَىٰ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ ﴿٨﴾ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ ﴿٩﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَىٰ ﴿١٠﴾ ﴾ [الليل] »[٢١] .

واتە : هیچ یەكێك لە ئێوە نییە ئیللا جێگای لە بەهەشتدا و جێگای لە

[٢١] رواه البخاري ، كتاب التفسير ، باب تفسير (فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى) رقم : (٤٩٤٧) ، ورواه مسلم ، كتاب القدر ، باب كيفية خلق الآدمي وكتابة أجله ، رقم : (٦٦٧٥) .

دۆزەخـدا نووسـراوە ، وتمـان : ئـەی پێغەمبـەری خـوا : ئایـا بـۆ پاڵیلێنەدەینـەوە و پـشت بـەو نووسـینە ببەسـتین ؟ فـەرمووی : نـەخێر ، کـردەوە بکـەن چـونکە هـەموو کەسـێك بـەڕێخراوە ، ئـەنجا ئـەم ئایەتانـەی خوێندەوە : بەڵام ئـەو کەسـەی کـەوا دەبەخـشێت و خۆپـارێزی دەکات لـە تاوان و لە خوا دەترسێت ﴿٥﴾ وە باوەڕی هەیە بە (لا إلـــــهَ إلاَّ الله / واتـە : هیچ پەرستراوێك نیيە شایستەی پەرستن بێت جگە لـە خـوا ـ الله ـ نـەبێت) [یان باوەڕی هەیـە بـە (بەهەشت و پاداشـتی چاکەکاری)] ﴿٦﴾ ئـەوا هـەموو چاکەکارییەکی بۆ ئاسان دەکەین و یارمەتی دەدەین بۆ ئەنجامدانی هـەموو خێرێك و دوورکەوتنـەوە لـە هـەموو خراپەیـەك ﴿٧﴾ بـەڵام ئـەو کەسـەی کـەوا ڕەزیلی دەکات و خۆی بێپێویست دەکات لە خوا (پێویـستی خـۆی بـۆ خـوا دەرنابڕێـت) ﴿٨﴾ وە بـاوەڕی نـیيـە بـە (لا إلـــــــهَ إلاَّ الله / واتـە : هـیچ پەرستراوێك نیيە شایستەی پەرستن بێت جگە لە خوا ـ الله ـ نـەبێت) [یـان بـاوەڕی نـیيـە بـە (بەهەشـت و پاداشـتی ڕۆژی دوایـی)] ﴿٩﴾ ئـەوا هـەموو خراپەکارییەکی بۆ ئاسان دەکەین و یارمەتی نادەین بۆ ئەنجامـدانی خێـر و چاکە و دوورکەوتنەوە لە خراپە .

(وفي لفظ لـــمسلم) پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویـەتی : ((اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَـسَّرٌ لِـــمَا خُلِقَ لَــهُ)) [صحيح مسلم رقم : (٢٦٤٧)] .

واتە : کردەوە بکەن چونکە هـەموو کەسـێك بـەڕێخراوە بـۆ ئـەوەی کـە بۆی دروستکراوە .

پێغەمبەر (ﷺ) فەرمانی کردووە بە کردەوە کردن ، و ڕێگری کردووە لە پشت بەستن بە قەدەر .

چوارەم : بەڕاستی خوای گەورە فەرمانی کردووە بە بەندە و ڕێگریشی لێکردووە ، وە ئەرکی نەخستووەتە سەر جگە لەوە نەبێت کە لە توانایدایە ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ مَا ٱسْتَطَعْتُمْ وَٱسْمَعُوا۟ وَأَطِيعُوا۟ ﴿١٦﴾﴾ [التغابن] .

واتە : لە خوا بترسن ئەوەندەی لە تواناتاندا هەیە ، وە گوێ بگرن و گوێ ڕایەڵ بن .

وە فەرموویەتی : ﴿لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ﴿٢٨٦﴾﴾ [البقرة] .

واتە : خوا ئەرك ناخاتە سەر هیچ کەسێك ئیللا بە پێی توانای نەبێت .

کەواتە ئەگەر بەندە ناچارکراو و زۆرلێکراو ببوایەت لەسەر کردووە کردن ، ئەوا ئەرك لەسەر (تەکلیفلێکراو) دەبوو بەوەی کە لە توانایدا نییە ڕزگاری ببێت لێی ، وە ئەمەش پووچەڵە ، وە لە بەر ئەوە ئەگەر سەرپێچییەکی لێوەشایەوە بە نەزانی یان بە لەبیرچوونەوە یان بە زۆرپێکردن ئەوا تاوانی لەسەر نییە ، چونکە بیانووی هەیە .

پێنجەم : بەڕاستی قەدەری خوا نهێنییەکی شاراوەیە پێی نازانرێت ئیللا دوای ڕوودانی ئەوە نەبێت کە دانراوە ببێت ، وە ویستی بەندە بۆ ئەو کارەی کە دەیکات پێش کردنەکەی کەوتووە ، بۆیە ویستی بەندە بۆ کردار بنیات نەنراوە لەسەر زانیاری ئەو بەندەیە بە قەدەری خوا ، کەواتە لەم کاتەدا قەدەر کردن بە بیانو لە لایەن ئەو کەسەوە نامێنێت و پووچەڵ دەبێتەوە ، چونکە بەڵگە و بیانو نییە بۆ کەسێك لە شتێکدا کە نایزانێت .

شەشەم : بەڕاستی ئێمە دەبینین مرۆڤ سوورە لەسەر ئەوەی کە گونجاوە بۆی لە بوارەکانی دونیایدا تاوەکو پێی دەگات و دەستی

دەکەوێت ، وە لەوە لانادات بۆ ئەوەی کە نەگونجاوە بۆی ، ئەنجا بۆ ئەم لادانەی قەدەر بکات بە بەڵگە !

باشە بۆ چی خۆی لادەدات لەوەی کە سوودی بۆی هەیە لە بوارەکانی ئاینەکەیدا بۆ ئەوەی کە زیانی پێدەگەیەنێت ئەنجا قەدەر دەکاتە بەڵگە ؟ ئایا باری هەردوو بوارەکە یەکێك نین* ؟

- ئەوە نموونەیەکە بۆ تۆ کە ئەمەت بۆ ڕوون دەکاتەوە :

ئەگەر لەبەر دەستی مرۆڤدا دوو ڕێگا هەبێت :

یەکێکیان : دەیگەیەنێتە وڵاتێك کە هەمووی پشێوی و هەر کەس بۆ خۆیە : کوشتن و تاڵان کردن و ئابڕووبردنی ناموس و ترس و برسێتی تێدایە .

دووەمیان : دەیگەیەنێتە وڵاتێك کە هەمووی یاسا و ئاسایش تێیدا بەرقەرارە و ژیانی خۆشە و ڕێز گرتنی تێدایە بۆ گیان و ناموس و ماڵ و سامانەکان ، ئایا کام ڕێگایەیان دەگرێتەبەر ؟

بەدڵنیایی ڕێگای دووەمیان دەگرێتەبەر کە دەیگەیەنێتە وڵاتی یاسا و ئاسایش ، وە هەرگیز مومکین نییە بۆ هیچ کەسێکی ژیر کەوا ڕێگای وڵاتی

---

* مەبەستی ئەوەیە بۆ هەڵبژاردنی لایەنی چاکە و دوور کەوتنەوە لە خراپە لە بواری دونیادا دەڵێت بە ویست و بڕیار و توانای خۆم کردوومە و خۆم سەرپشك بوومە تێیدا ، بەڵام لە بواری ئاین و دینداری دا بۆ ئەنجامدانی خراپە و دوور کەوتنەوە لە چاکە ناڵێت بە ویست و بڕیار و توانای خۆم کردوومە بەڵکو دەڵێت بە پێی قەدەر بووە و خوا لە چارەمی نووسیوە کە من خراپەکار بم و چاکەکار نەبم !!!

بەڕاستی ئەمە بانێکە و دوو هەوا ! چونکە لە بواری ئاین و دینەکەیشدا هەر بە ویست و بڕیار و توانای خۆی خراپەی کردووە و چاکەی نەکردووە ، کەس نییە بتوانێت نکوڵی لە ئەمە بکات مەگەر کەسێکی زۆر بێعەقڵ و گێل و گەمژە نەبێت . - وەرگێڕ -

پشێوی و هەر کەس بۆ خۆی و ترس بگرێتەبەر و قەدەر بکات بە بەڵگە و بیانو !

ئایا لەبەر چی لە بواری دوارۆژدا رێگای ئاگری دۆزەخ دەگرێتەبەر جگە لە بەهەشت و قەدەر دەکات بە بەڵگە ؟

ـ نموونەیەکی تر : دەبینین نەخۆش فەرمانی پێدەکرێت بە دەرمان خواردنەوە ، ئەویش دەیخواتەوە لە کاتێکدا کە دڵی نایبات و ئارەزووی ناکات ، وە ئەو خواردنەی لێ قەدەغە دەکرێت کە زیانی پێدەگەیەنێت ، ئەویش وازی لێ دێنێت لە کاتێکدا کە دڵی دەیبات و ئارەزووی دەکات ، هەموو ئەمانە ئەنجام دەدات بە مەبەستی داخوازی شیفا و چاك بوونەوە و سەلامەتی ، وە مومکین نییە کەوا خۆی بگرێتەوە لە خواردنەوەی دەرمان ، یان ئەو خواردنە بخوات کە زیانی پێدەگەیەنێت و قەدەر بکات بە بەڵگە و بیانو !

ئایا لەبەر چی مرۆڤ واز دێنێت لەوەی کە خوا و پێغەمبەرەکەی فەرمانیان پێکردووە یان ئەوە ئەنجام دەدات کە خوا و پێغەمبەرەکەی قەدەغەیان کردووە ئەنجا قەدەر دەکات بە بەڵگە ؟

هەوتەم : بەڕاستی ئەو کەسەی کە قەدەر دەکات بە بیانو بۆ وازهێنانی لەوەی کە وازی لێهێناوە لە پێویستکراوەکان (الواجبات) ، یان ئەوەی کە ئەنجامی دەدات لە تاوانەکان ، ئەگەر کەسێك دەست درێژی بکاتە سەری و ماڵەکەی ببات یان ئابڕوی ببات و ناوبانگی بڕوشێنێت ، ئەنجا قەدەر بکاتە بەڵگە و بڵێت : سەرزەنشتم مەکە ! چونکە دەست درێژی کردنەکەم بە قەدەری خوا ڕووی داوە ! ئەوا بیانوەکەی لێقبوڵ ناکرێت .

باشە چۆن بیانو هێنانەوە بە قەدەر لە جگە لە خۆی قبوڵ ناکات بۆ دەست درێژی کردنی بۆ سەری ، وە خۆی بۆ خۆی قەدەر دەکاتە بیانو لە دەست درێژی کردنیدا بۆ سەر مافی خوای گەورە ؟!

وە دەگێڕنەوە لە پێشەوای باوەڕدارانەوە (عمر بن الـخطاب ﷺ) کەوا دزێکیان هێناوە بۆ لای کە شایستەی دەست بڕینەوە بووە ، بۆیە فەرمانی کرد بە بڕینەوەی دەستی ، ئەویش وتی : پەلەمەکە ئەی پێشەوای باوەڕداران چونکە بەڕاستی من بە قەدەری خوا دزیم کردووە ! عومەریش فەرمووی : بەڕاستی ئێمەیش بە قەدەری خوا دەستت دەبڕین .

وە **باوەڕبوون بە قەدەر** چەندین بەرهەمی گەورەی هەیە ، لەوانە :

یەکەم : پشت بەستن بە خوای گەورە لە کاتی ئەنجامدانی هۆکارەکاندا ، بە شێوەیەك کە پشت نەبەسترێت بە خوودی هۆکارەکە خۆیەوە ، چونکە هەموو شتێك بە قەدەری خوای گەورە دەبێت .

دووەم : کەوا مرۆڤ سەرسام نەبێت بە خۆیەوە لە کاتی بەدیهاتنی مەبەستەکەیدا ، چونکە بەدیهاتنی مەبەستەکەی نیعمەتێکە لە لایەن خوای گەورەوە بەوەی کە ڕێکیخستووە و دایناوە لە هۆکارەکانی چاکە و سەرکەوتن ، بەڵام سەرسام بوونی بە خۆیەوە شوکر و سوپاسی ئەم نیعمەتەی لە بیر دەباتەوە .

سێیەم : ئارامی و ئیسراحەتی دەروونی بەوەی کە دێت بەسەریدا لە قەدەرەکانی خوای گەورە ، جا بێزار و شپرز نابێت بە لەدەست چوونی خۆشویستراوێك یان بە ڕوودانی نەخواستراوێك ، چونکە ئەمە بە قەدەری خوا دەبێت کە موڵکی ئاسمانەکان و زەوی هی ئەوە ، وە ئەوە دەبێت

ببێت و هیچ ڕێگاچارەیەك نی‌یە بۆ ڕوونەدانی ، وە سەبارەت بەمە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا فِىٓ أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِى كِتَـٰبٍ مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَآ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾ لِّكَيْلَا تَأْسَوْا۟ عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا۟ بِمَآ ءَاتَىٰكُمْ ۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿٢٣﴾﴾ [الحديد] .

واتە : هیچ بەڵایەك ڕوونادات لە زەویدا و لە خوودی خۆیشتاندا ئیللا لە كتێبی (اللوح المحفوظ)دا نووسراوەتەوە پێش ئەوەی دروستی بكەین ، بەڕاستی ئەمە بە لای خواوە ئاسانە ﴿٢٢﴾ بۆ ئەوەی خەم نەخۆن بۆ ئەوەی كە لە دەستان دەچێت و دڵخۆشیش نەبن بەوەی كە پێتان دراوە ، وە خوا هەموو خۆبەگەورەزان و شانازیكەرێكی خۆش ناوێت .

وە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی : «عَجَبًا لأَمْرِ الْمُؤْمِنِ إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ خَيْرٌ ، وَلَيْسَ ذَاكَ لأَحَدٍ إِلاَّ لِلْمُؤْمِنِ ، إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءُ شَكَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ ، وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَّاءُ صَبَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ»[٢٢] .

واتە : سەرسوڕمان بۆ باری باوەڕدار بەڕاستی هەموو بارێكی خێرە ، وە ئەمەش بۆ كەس نی‌یە تەنها بۆ باوەڕدار نەبێت ، ئەگەر خۆشی‌یەكی تووش ببێت سوپاسی خوا دەكات ئەمەش خێرە بۆی ، وە ئەگەر زیانێكی تووش ببێت ئارام دەگرێت ئەمەش خێرە بۆی .

---

[٢٢] رواه مسلم ، كتاب الزهد والرقائق ، باب المؤمن أمره كله خير ، رقم : (٧٤٢٥) .

*** وە لە بواری قەدەردا دوو تاقم گومڕا بوون :**

یەکەمینیان : (الـــجبرية) : ئەوانەی کە وتویانە بەندە ناچار و زۆرلێکراوە بۆ ئەنجامدانی کردەوەکانی ، وە هیچ ویست و توانای خۆیی تێدا نییە .

دووەمینیان : (القدرية) : ئەوانەی کە وتویانە بەندە بە ویست و توانای خۆی سەربەخۆیە لە ئەنجامدانی کردەوەکانیدا ، وە هیچ کاریگەری ویست و توانای خوای گەورەی لەسەر نییە تێیدا .

وەڵامدانەوەی تاقمی یەکەم (الـجبرية) بە شەرع و واقع دەبێت :

لایەنی شەرع : ئەوا بەڕاستی خوای گەورە ئەوەی سەلماندووە کەوا بەندە ویستی هەیە ، وە کردەوەشی داوەتە پاڵی‌یەوە ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿مِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلدُّنْيَا وَمِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلْـَٔاخِرَةَ ۚ ﴿١٥٢﴾﴾ [آل عمران] .

واتە : هەندێك لە ئێوە دونیای دەوێت و هەندێکی دیکەیشتان دوارۆژی دەوێت .

وە فەرموویەتی : ﴿وَقُلِ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ ۖ فَمَن شَآءَ فَلْيُؤْمِن وَمَن شَآءَ فَلْيَكْفُرْ ۚ إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلظَّٰلِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا ﴿٢٩﴾﴾ [الكهف] .

واتە : ئەی پێغەمبەر بڵێ بە خەڵکی : ئەمەی کە پێتانی ڕادەگەیەنم ڕاستە و لای پەروەردگارتانەوە هێناومە ، جا هەر کەسێك دەیەوێت باوەڕ بێنێت با باوەڕ بێنێت وە هەر کەسێکیش دەیەوێت باوەڕ نەهێنێت با باوەڕ نەهێنێت ، بەڕاستی ئێمە ئاگرێکمان ئامادە کردووە بۆ ستەمکاران کەوا چواردەوری داون بە پەرژینەکانی و ناتوانن لێی دەرباز بن .

وه فەرموویـــــــەتی : ﴿ مَّنْ عَمِلَ صَٰلِحًا فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ أَسَآءَ فَعَلَيْهَا ۗ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّٰمٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٤٦﴾ ﴾ [فصلت] .

واتـە : هـەر کەسـێك کـردەوەی چـاکە ئەنجامبـدات ئـەوە بـۆ خـۆی کردوویەتی ، وە هـەر کەسـێك خراپـە بکـات ئـەوە لەسـەری دەکـەوێت ، وە پەروەردگارت هەرگیز ستەمکار نی‌یە لە بەندەکان .

وە **لایەنی واقع** : ئەوا بەڕاستی هەموو مرۆڤێـك دەزانێـت جیـاوازی هەیـە لە نێوان کردارە هەڵبژێردراوەکانی کە بە ویستی خـۆی ئـەنجامیان دەدات : وەکو خواردن و خواردنەوە و کڕین و فرۆشـتن ، لەگـەڵ ئـەو کردارانەیـدا کـە دەکەونە سەری بە بێ ویستی خۆی : وەکو لەرزلـێ‌هاتن لە کـاتی تالـێ‌هاتن و کەوتنە خوارەوە لە سەربانەوە ، ئەو لە یەکەمیانـدا (فاعِلٌ مُختارٌ بإرادتهِ من غير جَبْرٍ) ئەنجامدەر و سەرپشکە بە ویستی خۆی بـە بـێ زۆر لـێ‌کردن ، وە لە دووەمیاندا (غيرُ مُختارٍ ولا مُريدٍ لـــما وقع عليهِ) سەرپشك نـی‌یـە و ئـەوەی ناوێت کەوا کەوتووەتە سەری .

وە وەڵامدانەوەی تاقمی دووەم (القدرية) بە شەرع و عەقڵ دەبێت :

لایـەنی شـەرع : ئـەوا بەڕاسـتی خـوای گـەورە بەدیهێنـەر و دروسـتکاری هەموو شتێکە ، وە هەموو شتێك بە ویستی ئـەو دەبێـت ، وە خـوای گـەورە لـە کتێبەکەیـدا (قورئـان) روونـی کردووەتـەوە کـەوا کـرداری بەنـدەکان بـە ویـستی ئـەو ڕوودەدەن ، خـوای گـەورە فەرموویـەتی : ﴿وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَا ٱقْتَتَلَ ٱلَّذِينَ مِنۢ بَعْدِهِم مِّنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ ٱلْبَيِّنَٰتُ وَلَٰكِنِ ٱخْتَلَفُوا۟ فَمِنْهُم مَّنْ ءَامَنَ وَمِنْهُم مَّن كَفَرَ ۚ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَا ٱقْتَتَلُوا۟ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿٢٥٣﴾ ﴾ [البقرة] .

واتە : وە ئەگەر خوا ویستی لێ ببوایەت ئەوا ئەوانەی دوای ئەوان کوشتاریان نەدەکرد دوای ئەوەی کەوا بەڵگەی ڕوونیان بۆ هات بەڵام ئەوان جیاوازی کەوتە نێوانیانەوە بۆیە هەندێکیان باوەڕی هێنا و هەندێکی تریان باوەڕی نەهێنا ، وە ئەگەر خوا ویستی لێ ببوایەت کوشتاریان نەدەکرد بەڵام خوا ئەوە دەکات کە دەیەوێت .

وە فەرموویەتی : ﴿ وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدَاهَا وَلَٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٣﴾ ﴾ [السجدة] .

واتە : وە ئەگەر بمانەوێت ڕێڕەوی ڕووناکیمان (باوەڕهێنان) دەدا بە هەموو کەسێك ، بەڵام من بەڵێنی جێگیر و یەکلاییم داوە بەوەی کەوا دۆزەخ پڕ بکەمەوە بە جنۆکە و مرۆڤ هەموویان .

وە **لایەنی عەقڵ** : ئەوا بەڕاستی گەردوون هەمووی خوای گەورە خاوەنیەتی ، وە مرۆڤیش بەشێکە لەم گەردوونە ، وە مومکینیش نییە بۆ خاوەندار ڕەفتار بکات لە نێو موڵکی خاوەنەکەیدا ئیللا بە مۆڵەت (ئیزن) و ویستی خاوەنەکەی نەبێت .

مەبەستەکانی بیروباوەڕی ئیسلامەتی

(أهداف العقيدة الإسلامية)

وشەی (الــهدف) لە زمانی عەرەبیدا بۆ چەند واتایەك بە کار دەهێنرێت لەوانە : (نیشانە : جێگیر دەکرێت بۆ تێگرتنی ، وە هەموو شتێکی خواستراو) .

مەبەستەکانی بیروباوەڕی ئیسلامەتی : بریتین لە ئامانج و مەبەستە چاك و ڕێزدارەکان کە لە ئەنجامی پەیوەست بوون پێیەوە دەست دەکەون ، وە ئەو (**ئامانج و مەبەستانە**)ش زۆرن و جۆراوجۆرن ، لەوانە :

یەکەم : پاك کردنەوەی نیيەت و پەرستن بۆ خوای گەورە بە تەنها ، چونکە ئەو دروستکارە و شەریکی نی‌یە ، بۆیە پێویستە کەوا نیيەت و پەرستن بۆ ئەو بێت بە تەنها .

دووەم : ئازاد کردنی عەقڵ و بیر لە بێسەروبەری و سەرلێتێکچوونی پەیدابوو لە نێو دڵی خاڵی لەم بیروباوەڕە ، چونکە هەر کەسێك دڵی خاڵی بوو لێی ئەوە یان دڵی خاڵی‌یە لە هەموو بیروباوەڕێك و تەنها کەرەستەی هەستپێکراو (مادەی بەرجەستە) دەپەرستێت ، وە یان سەری‌لێتێکچووە لە نێو گومڕایەتی بیروباوەڕە پووچ و ئەفسانەکاندا .

سێیەم : ئاسوودەیی دەروونی و بیری ، دەروونی هیچ هەست بە دوو دڵی ناکات و بیریشی شڵۆق نابێت و تێکناچێت ، چونکە ئەم بیروباوەڕە باوەڕدار پەیوەست دەکات بە دروستکار و بەدیهێنەرەکەیەوە ، بۆیە بە دروستکارەکەی ڕازی دەبێت کەوا ئەو پەروەردگار و بەڕێوەبەر و فەرمانڕەوا و بەرنامەدانەر ببێت بۆی ، ئەنجا دڵی ئارام دەگرێت بە قەدەری خوا و سنگی دەکرێتەوە بۆ ئیسلام و خوازیاری هیچ بەرنامەیەکی تر نابێت جگە لەو .

چوارەم : سەلامەتی و بێگەردی مەبەست و کردەوە لە لادان و لاڕێبوون لە پەرستنی خوای گەورەدا ، یان لە مامەڵە کردن لەگەڵ دروستکراوەکاندا ، چونکە یەکێك لە بنەماکانی ئەم بیروباوەڕە بریتی‌یە لە باوەڕبوون بە پێغەمبەران کە شوێنکەوتنی ڕێبازە سەلامەتەکەیان لە مەبەست و کردەوەدا دەگرێتەوە .

پێنجەم : یەکلایی و گورج بوون لە شتەکاندا ، بە شێوەیەك کەوا هیچ دەرفەتێك بۆ کردەوەی چاکە لە دەست نادات و ئیللا بە کاری دێنێت تێیدا بە ئومێدی پاداشت وەرگرتنەوە ، وە هیچ جێیەکی تاوان نابینێت ئیللا خۆیی لێ دوور دەخاتەوە لە ترسی سزا و تۆڵەی خوادا ، چونکە یەکێك لە بنەماکانی ئەم بیروباوەڕە بریتی‌یە لە باوەڕبوون بە زیندوو بوونەوە و پاداشت وەرگرتنەوە لەسەر کردەوەکان .

خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَلِكُلٍّ دَرَجَٰتٌ مِّمَّا عَمِلُواْ وَمَا رَبُّكَ بِغَٰفِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٢﴾﴾ [الأنعام] .

واتە : وە چەندین پلە هەیە بۆ هەریەکێکیان لە پاداشتی ئەوەدا کە کردوویانە ، وە پەروەردگارت بێئاگا نی‌یە لەوەی کە دەیکەن .

وە پێغەمبەر (ﷺ) هانی باوەڕدارانی داوە بۆ ئەم مەبەستە لەم فەرموودەیەیدا : «الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنْ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ ، وَفِي كُلٍّ خَيْرٌ ، احْرِصْ عَلَى مَا يَنْفَعُكَ وَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ وَلَا تَعْجِزْ ، وَإِنْ أَصَابَكَ شَيْءٌ فَلَا تَقُلْ : لَوْ أَنِّي فَعَلْت كَذَا كَانَ كَذَا وَكَذَا ، وَلَكِنْ قُلْ : قَدَّرَ اللَّهُ وَمَا شَاءَ اللَّهُ فَعَلَ ، فَإِنَّ لَوْ تَفْتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ»[٢٣] .

---

[٢٣] رواه مسلم ، كتاب القدر ، باب في الأمر بالقوة وترك العجز والاستعانة بالله وتفويض المقادير لله ، رقم : (٦٧١٦) .

واتە : باوەڕداری بەهێز چاکترە و خۆشەویسترە لای خوا لە باوەڕداری بێهێز ، وە هەریەکیان هەر خێریان تێدایە ، سووربە لەسەر ئەوەی کە سوودی تێدایە بۆت و داوای یارمەتی لە خوا بکە و بێدەسەڵات مەبە ، وە ئەگەر ناخۆشی و بەڵایەکت تووش بوو ئەوا مەڵێ : "ئەگەر من ئاوام بکردایەت ئاوەها و ئاوەها دەبوو" ، بەڵکو بڵێ : خوا وای دانا بوو (قەدەری خوا وا بوو) وە خوا ویستی لە هەر شتێك ببێت دەیکات ، چونکە وتەی "ئەگەر ..." دەرگا دەکاتەوە بۆ کاری شەیتان .

شەشەم : پێکهاتنی ئوممەتێکی بە توانا و بەهێز کە هەموو شتێکی بە نرخ و کەم نرخ ببەخشێت لە پێناوی جێگیر کردنی ئاینەکەی و تۆکمە و بەهێز کردنی پایەکانیدا ، وە گوێنەدەر بەوەی کە تووشی دەبێت لە پێناوی ئەمەدا ، وە سەبارەت بەمە خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا۟ وَجَٰهَدُوا۟ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلصَّٰدِقُونَ ﴿١٥﴾﴾ [الحجرات] .

واتە : بەڕاستی باوەڕداران تەنها بریتین لەوانەی کە باوەڕیان هێناوە بە خوا و پێغەمبەرەکەی و ئەنجا گومانیان نییە لەوەدا و تێکۆشاون بە ماڵ و خۆیانەوە لە پێناوی خوادا ، ئا ئەوانە بریتین لە ڕاستگۆیان .

حەوتەم : گەیشتن بە بەختەوەری دونیا و دواڕۆژ بە چاك کردنی تاکەکان و کۆمەڵەکان ، وە دەست خستنی پاداشت و ڕێزەکان لای خوا ، وە سەبارەت بەمە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿مَنْ عَمِلَ صَٰلِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُۥ حَيَوٰةً طَيِّبَةً ۖ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٩٧﴾﴾ [النحل] .

واتە : هەر کەسێك کردەوەی چاکە ئەنجامبدات چ نێـــر یاخود مــێ بێـت و بـاوەڕدار بێـت ئـەوا بـەدڵنیایی ژیـانێکی خـۆش و بەلـەزەتی بـۆ دەرەخـسێنین لــە دونیـادا ، وە بـەدڵنیایی لــە دواڕۆژیــشدا پاداشــتیان دەدەینەوە بە باشتر لەوەی کە کردوویانە .

ئەمانــە هەنــدێك بــوون لــە مەبەســتەکانی **بیروبــاوەڕی ئیــسلامەتی** ... ئوومێدەوارین لـە خـوای گـەورە کـە بـۆ ئێمـە و هـەموو موسـڵمانانی بـە دی بێنێت ، بەڕاستی خوا دەستکراوە و بەخشندەیە ، وە سوپاس و ستایش بـۆ خوای پەروەردگاری هەموو جیهان .

وصلّى اللهُ وسلّمَ على نبيِّنا مُحَمَّدٍ
وعلى آلهِ وصحبهِ أجمعين

سوپاس بۆ خوای پەروەردگار تەواو بووم لە وەرگێڕانی ئەم کتێبە زۆر بەسوودە لە ڕۆژی سێ شەمەی مانگی موحەڕەمی پاش هەزار و چوارسەد و سی ساڵ لـە کـۆچ کردنی پێغەمبەری خواوە (ﷺ) لە مەککەوە بۆ مەدینە کە دەکاتە بەرواری : (١٠ / ١ / ١٤٣٠) کۆچی .

وەرگێڕ
محمد عبد الرحمن لطیف
پێشنوێژ و وتـارخوێنی مزگەوتی (شێخ إبراهیم)
کوردستان / کەلار : (٠٧٧٠١٩٨٨٦٢٣)

ناوەڕۆك

(اللهُمَّ اجعلْ خيرَ عمري آخرهُ ،
وخيـــر أعمالـــي خواتِـــمَهُ ،
وخيـــرَ أيامـــي يوم ألقـــاك)

لە بەرهەمەکانی وەرگێڕ

١ ـ سێ بنچینەکەی بیروباوەڕ و بەڵگەکانیان ـ چاپی چوارەم ـ .

٢ ـ بیروباوەڕت وەربگرە لە قورئان و سوننەت ـ چاپی دەیەم ـ .

٣ ـ پوختەیەك لە بیروباوەڕی ئیسلامەتی ـ چاپی چوارەم ـ .

٤ ـ کورتەیەك لە فیقهی سوننەت و قورئانی ئازیز ، لە بریتییە لە وەرگێڕانی کتێبی : (الوجيز في فقه السنة والكتاب العزيز) ـ ئامادە دەکرێت بۆ چاپ ـ .

٥ ـ برایەتی نێوان موسڵمانان .... ـ چاپی چوارەم ـ .

٦ ـ لەگەڵ کێدا دادەنیشیت و هاوڕێیەتی کێ دەکەیت ؟ ـ چاپی حەوتەم ـ .

٧ ـ چۆنێتی قوربانی کردن لە سەردەمی پێغەمبەردا (ﷺ) ـ چاپی چوارەم ـ .

٨ ـ کاتی پارشێو و بەربانگ کردن لە سەردەمی پێغەمبەردا (ﷺ)ـ چاپی چوارەم ـ .

٩ ـ حوکم و ئادابەکانی قەرزدان و قەرزکردن و قەرزدانەوە .... ـ چاپی یەکەم ـ .

١٠ ـ فەتوای گەورە زانایانی هاوچەرخی ئەهلی سوننە و جەماعە سەبارەت بە حوکمی حزبایەتی و جیاوازی و پارچە پارچەگەرێتی ـ چاپی دووەم ـ .

١١ ـ گەڕانەوە بۆ لای زانایانی ئەهلی سوننە پارێزەرە لە تیاچوون و گومڕابوون ـ چاپی یەکەم ـ .

١٢ ـ لە ئیسلامدا چەندین گروپ و حیزب نییە بەڵکو کۆمەڵی موسڵمانان و خەلیفە هەیە ـ چاپی یەکەم ـ .

١٣ ـ حوکمی کۆمەڵ و حزبە ئیسلامییەکان لە نێو کۆمەڵگای موسڵمانان‌دا / فەتوای هەردوو شێخ : (ابن باز) و (ابن العثيمين) ـ چاپی یەکەم ـ .

١٤ ـ زنجیرەی ئافرەت لە سایەی ئیسلامدا :

یەکەم : ئافرەتان و فێربوونی زانستی شەرعی ـ چاپی شەشەم ـ .

دووەم : زانا ترین ئافرەتی دونیا ـ چاپی شەشەم ـ .

سێیەم : لە دایك بوونی کچان و سەرهەڵدانەوەی خەصڵەتیکی سەردەمی نەفامی و جاهلی لە سەدەی پێشکەوتووی بیست و یەکدا !!! ـ چاپی پێنجەم ـ .

١٥ ـ ئایا لەم دەرگایەت داوە ؟ (پاڕانەوە لە خوای پەروەردگار) ـ چاپی چوارەم ـ .

1.750

بیروباوەڕت وەرگیراو لە قورئان و سوننەت

(عقيدتك من الكتاب والسنة)

نووسینی شیخ: محمد جمیل زینو

وەرگێڕانی مامۆستا محمد عبد الرحمن

چاپی حەوتەم

پوختەیەک لە بیروباوەڕی ئیسلامەتی

ئایا لەم دەرگایەت داوە؟

هل طرقت هذا الباب؟

لەدایک بوونی کچان و

ئافرەتان و

زاناترین ئافرەتی دونیا

چاپی چوارەم

برایەتی نێوان موسڵمانان

چاپی چوارەم

پوختەی کاتی پارشێو و بەربانگ کردن لەسەردەمی پێغەمبەری خوادا ﷺ

زانایانی ئەهلی سوننە

پارێزەرە لە تیاچوون و گومڕابوون

(الرجوع إلى العلماء عصمة من الهلاك والضلال)

نووسینی: مامۆستا محمد عبدالرحمن لطیف

ژمارەی سپاردنی ٣٤٦ی ساڵی ی ٢٠٠٢ پێدراوە